

Risto Sinkko

MIELIPIDETUTKIMUKSET
"UUDESSA"
INFORMAATIOSODASSA

SISÄLLYS		Sivu
I	ESIPUHE	iv
II	TIIVISTELMÄ	vi
III	ABSTRACT	vii
1.	JOHDANTO	1
2.	TUTKIMUKSEN SOTILAALLINEN VIITEKEHYS, NELJÄNNEN SUKUPOLVEN SOTA	6
3.	YLEISEN MIELIPITEEN TUTKIMUKSEN HISTORIAA JA MÄÄRITELMIÄ	11
	3.1. Yleisen mielipiteen klassisia määritelmiä	11
	3.2. Kotimaisista yleisen mielipiteen määritelmistä	14
	3.3. Mielipidetutkimus sotilaan työkaluna	15
	3.4. Mielipidetutkimus yleisen mielipiteen mittarina	16
	3.5. Mielipidetutkimusten tekijät	17
	3.6. Tutkimustekniikka	20
	3.7. Mielipidetutkimuksen prosessi	21
4.	CASE 1: PRESIDENTTI BUSHIN KANNATUS (JOB APPROVAL) USA:SSA	23
	4.1. Demokraattisen valtion johtaminen ja johtajan uudelleevalinta	23
	4.2. Tappioiden välttäminen USA:n kotirintaman yleisen mielipiteen ominaisuutena	26
	4.3. Mielipidetutkimukset presidentin päätöksenteon ohjaajina ja palautteen väylänä	28
	4.4. Vahvan johtajuuden kaipuu kriisin aikana	29
5.	CASE 2: MIELIPITEET SUOMESSA, NATO-JÄSENYYS JA OSALLISTUMINEN EU:N YHTEISEEN PUOLUSTUKSEEN	33
	5.1. Maanpuolustustahto suomalaisen identiteetin osana	34
	5.2. Maanpuolustukseen liittyvää asennetaustaa	35
	5.3. Natoon liittymisen kannatus ja sen muuttuminen	36
	5.4. Kansainvälinen kriisi ja suomalaisten mielipiteet	39
6.	MIELIPIDETUTKIMUSTEN TULEVAISUUS OSANA JULKISTA POLITIIKKA JA MEDIOIDEN SISÄLTÖÄ	40
	6.1. Internet mielipiteenmuodostuksen uutena kanavana	41
	6.2. Yleinen mielipide informaatio sodan ja ”uuden” sodan viitekehyksessä	46
	6.3. Yleinen mielipide ja mielipidetutkimukset sotilasjohtajan toiminnan säätelijänä ja palautteen väylänä	47

6.4. Jokainen sota on mielipidetutkimusten näkökulmasta erilainen	49
6.5. Voidaanko kansakunnan yleinen mielipide ja sen tuki tulkita sittenkin väärin?	52
6.6. Mielipidetutkimukset – apu viholliselle?	55
6.7. Kansakunnan johtajan ongelma – miten menetellä viisaasti yleisen mielipiteen kanssa	57
6.8. Vahvan johtajan kaipuu nosti päätään Euroopassakin	60
7. PÄÄTELMIÄ	64
7.1. Vallankäyttö demokratiassa - yleisen mielipiteen ja propagandan suhde	63
7.2. Pitääkö demokraattisen maan asevoimien olla mielipidevaikuttaja?	64
7.3. Kriisissä suomalaisten mielipiteitä on puolustettava	67

Lähdeluettelo

Liitteet

I. ESIPUHE

Informaatiosota on kehittynyt oleelliseksi osaksi kaikkia aikamme aseellisia konflikteja. Sen yksiselitteinen määrittely on kuitenkin vielä avoinna, mutta sen nimissä on pyritty analysoimaan useita viimeaikaisia sotia. Merkittävimpänä uutena informaatiotosotana voidaan pitää syksyn 2001 Yhdysvaltioihin suuntautuneesta terrori-iskusta alkanutta Afganistanin operaatiota, mikä on jo ehditty ristiä uudeksi ”neljännen sukupolven sodaksi”. Suomalaisia alan tutkijoita on kuitenkin vielä harvassa ja sen vuoksi jokaista aihetta käsittelevää tutkimusta on syytä tervehtiä ilolla.

Mielipidemittauksia on jo pitkään tehty eri puolilla maailmaa luotaamaan kansalaisten käsityksiä keskeisistä turvallisuuspoliittisista asioista. Niiden on väitetty ohjaavan länsimaisten demokratioiden politiikkaa ja turvallisuuspoliittisia valintoja ajoittain jopa liiankin merkittävästi. Siksi niiden hyväksikäyttöä pyritään kehittämään osana informaatiotosodankäyntiä. Ongelmana on kuitenkin se, että mielipidemittaukset perustuvat useimmiten vain määrällisiin eli kvantitatiivisiin mittauksiin, koska ne ovat helppoja ja nopeita suorittaa. Kuitenkin vasta asenteiden laatua selvittävät kvalitatiiviset mittaukset pystyvät paremmin kertomaan miksi asenteet ovat sellaisia kuin ovat. Laadulliset mittaukset ovat kuitenkin määrällisiä hankalampia järjestää, kalliimpia ja enemmän aikaa vieviä, jolloin ne usein jäävät tekemättä. Siten on vaarana, että helpoilta ja nopeilta voitoilta näyttäneet tulokset mediasodassa voivat myöhemmin muuttua karvaiksi pettymyksiksi, ellei mielipidemittauksen tuloksia ja niiden taustoja ole osattu etukäteen oikein analysoida.

Risto Sinkon tutkimus muodostuu neljästä mielenkiintoisesta osasta, jotka valottavat mielipidemittauksen mahdollisuuksia ja ongelmia tämän päivän keskeisissä turvallisuuspoliittisissa mediatilanteissa. Aluksi tutkija luo lyhyen katsauksen mielipidemittauksen historiaan. Mittaukset eivät ole vain politiikkojen työkaluja, vaan luontuvat myös sotilasjohtajien toimintaa ohjaaviksi apuvälineiksi. Seuraavaksi Sinkko analysoi Yhdysvaltojen syksyn 2001 terrori-iskun jälkeisiä mielipidemittauksia presidentti Bushin kannatuslukujen valossa. Vain täpärästi ja osin kiistanalaisestikin valitusta presidentistä nousi hetkessä kansakunnan isänmaallinen yhdistäjä ja voimahahmo. Terroristien tavoittelema Yhdysvaltojen lamaannuttaminen muuttui voimakkaaksi maata yhdistäväksi tekijäksi. Riittävän suuren katastrofin jälkeen amerikkalaiset olivat valmiita myös kärsimään sotilaallisia tappioita, vastoin aikaisempia olettamuksia. Yhdysvallat kykeni myös nopeasti muodostamaan laajan rintaman tukemaan omia terrorismin vastaisia toimiaan.

Suomen kohdalla Sinkko tarkastelee ensin lyhyesti suomalaisten maanpuolustusasenteiden kehittymistä ja suhtautumista erityisesti aseelliseen yhteistoimintaan Naton ja EU:n puitteissa. Suomi kulkee näissä asiayhteyksissä vielä omia polkujaan. Tutkimuksen viimeisessä luvussa esitetään arviot mielipidemittauksen tulevaisuudesta osana julkista politiikkaa ja medioiden sisältöä. Tutkija esittelee myös kokemuksia uuden vaikutuskanavan, internetin, käytöstä tulevaisuuden mediavälineenä. Myös sotilasjohtajan rooliin on tulossa uusi tekijä. Sotilaallisiin operaatioihin on pystyttävä taistelukentällä liittämään fyysisen asetarkkuuden lisäksi psyykinen infotarkkuus, jolla vaikutaan niin varsinaisiin taistelijoihin kuin muihinkin alueella oleviin ulkopuolisiin, ja jopa globaaliin yleisöön asti. Kaikki tämä tulee lisäämään sotilasjohtajien johtamispaineita ja päätöksenteko-ongelmia. Toisaalta sotilaiden julkinen esiintyminen tiedotusvälineissä on jo osoittautunut merkittäväksi kei-

noksi vaikuttaa rauhoittavasti suuren yleisön tuntemaan epävarmuuteen nopeissa mediatilanteissa. Se on johtamassa meillä myös ulkoministeriön virkamiesten näkyvämpään rooliin vastaavissa tilanteissa tulevaisuudessa. Länsimaisissa demokratioissa on yhtenä keskeisenä puolustettavana asiana kansalaisten mahdollisuus muodostaa vapaasti omat mielipiteensä. Olennaista on siksi tietää, mitä mieltä kansalaiset keskeisistä yhteiskuntaan ja sen puolustamiseen liittyvistä asioista ovat. Mielipidemittauksia tulee siten jatkossakin tehdä, sekä niiden luotettavuutta ja analysoinnin laatua kehittää edelleen. Sinkon tutkimus antaa tälle kehitystyölle hyviä virikkeitä, sekä jokaiselle sotilasjohtajalle ajattelemisen aihetta informaatiotosodasta ja psykologisista operaatioista.

Eversti Kari Kokkonen

II. TIIVISTELMÄ

Tutkimuksessa tarkastellaan mielipidetutkimuksia, niiden käyttöä ja merkitystä osana nykyaikaista informaatio­sotaa syyskuun 11. päivänä 2001 tehdyistä hyökkäyksistä alkaneen terrorismin vastaisen sodan aikana ja sen näkökulmasta. Erillisinä tapaustutkimuksina kartoitetaan USA:n presidentti George W. Bushin kannatusta (job approval) ja sen muuttumista terrorihyökkäyksen seurauksena ja suomalaisten suhtautumista Natoon ja Euroopan Unionin yhteiseen puolustukseen.

Tutkimuksen sotilaallisena viitekehyksenä on terroristien ja USA:n välisen sodan määrittäminen neljännen sukupolven sodaksi, jollaista ei ainakaan tässä laajuudessa aikaisemmin ole käyty. Tutkimuksessa selvitetään lyhyesti yleisen mielipiteen käsitteen muodostumista sekä mielipidetutkimusten historiaa. Mielipidetutkimukset otetaan kuitenkin annettuna ilmiönä, koska niiden tekeminen ja niiden tulosten raportoiminen julkisissa tiedotusvälineissä on niin laajaa länsimaisissa yhteiskunnissa.

Tutkimuksessa referoitujen mielipidetutkimusten mukaan presidentti Bushin kannatus muuttui dramaattisesti syyskuun iskujen seurauksena ja hän sai kansakunnan varauksettoman tuen toimilleen terroristien vastaisessa sodassa. Tulosten seuranta kertoo, että kannatus on pysynyt erittäin korkealla tasolla useita kuukausia sodan kestäessä. Oletettavaa on, että tällä kannatuksella on olennaista merkitystä presidentin tähdätessä uudelleen valintaansa seuraavissa vaaleissa.

Tutkimuksessa todetaan myös, että Afganistanin sodassa USA:n kansalaisten suhtautuminen taistelutoimiin ja myös tappioihin poikkeaa olennaisesti aikaisemmista sodista. Tutkimuksessa selvitetään lisäksi näkemyksiä siitä, että aikaisemmissa sodissa USA:n kansalaisten kykyä hyväksyä sotilaallisia tappioita olisi tulkittu väärin.

Suomalaisten suhtautuminen Natoon ja Euroopan puolustukseen todetaan tutkimuksessa selvästi muista EU:n jäsenmaiden kansalaisista poikkeavaksi. Tältä pohjalta tutkimuksessa pohditaan sitä, missä määrin suomalaisen sotilasjohtajan on oltava tietoinen mielipidetutkimusten tuloksista ja minkälaisen palautteen väylän ne muodostavat. Johtopäätelmissä pohditaan, kuinka tärkeä merkitys yleisen mielipiteen tuntemisella ja hallitsemisella on mahdollisen informaatio­sodan tilanteessa.

III. ABSTRACT

This study analyzes opinion polls and their use and importance as a part of modern information warfare during the war against terrorism that was started by the attack on 11 September 2001, and from information warfare's viewpoint. Separate case studies chart the job approval of US President George Bush and its change as a result of the terrorist attack and the attitude of Finns towards NATO and the European Union's common defence.

The military framework of the study is created by defining the war between terrorists and the US as fourth generation warfare that has not been waged in this extent before. The study briefly covers the formation of public opinion and the history of opinion polls. Opinion polls are considered as a given phenomenon, though, since conducting them and reporting the results in the media is so extensive in Western societies.

According to the opinion polls summarized in the study, the job approval of President Bush changed dramatically as a result of the September attack and he received the unconditional support of the nation for his actions in the war against terrorism. The follow up of the results reveals that the support has remained at a very high level for several months during the war. It can be assumed that this support has an evident role when President Bush aims for reelection.

The study also shows that in the Afghanistan War the attitude of Americans towards battle action as well as losses differs essentially from earlier wars. The study analyzes the claims that in the earlier wars the ability of the Americans to accept military defeat would have been misinterpreted.

The study finds that the attitude of the Finns towards NATO and European defence differs clearly from the attitude of the citizens of other EU member states. On this basis the study the extent to which a Finnish military commander must be aware of the results of opinion polls and what kind of a route for feedback they form. The conclusions consider the importance of being aware of and controlling the public opinion in case of a possible information war.

1. JOHDANTO

Tämä raportti ei ole ”tutkimus” siinä mielessä, että lopussa meillä olisi käsillä varmat tulokset. Tämä raportti on enemmänkin katsaus siitä, mitä eräänä syyskuun päivänä 2001 alkaneen Afganistanin kriisin ja terrorismin voittamiseksi käynnistetyn sodan aikana yleiseksi mielipiteeksi kuvatun ilmiön ympärillä on tapahtunut. Tätä kirjoitettaessa emme tiedä, mihin seurattavat mielipideilmiöt päätyvät. Emme myöskään tiedä, mikä on tämän 2000-luvun ensimmäisen suuren kriisin ratkaisu ja lopputulos, vaikka Afganistanin osalta terrorismin vastaisen sodan tulos näyttääkin lähes saavutetulta.

Tämä tutkimus on pitkälti nykyaikaisen mediaraportoinnin tuloste¹, ja siinä mielessä se liittyy erottamattomasti kansainvälisiin ja kansallisiin prosesseihin, joita voidaan kuvata nimityksellä ”informaatiosota”. Tässä sodassa eli informaatiosodan psykologisissa operaatioissa on kysymys siitä, kuinka ihmisten mielen sisältö valloitetaan.

Informaatiosota on puolestaan osa ”uutta sotaa”. Tämän sodan käsitteen määrittely on vasta käynnissä, ja näkemys siitä kehittyi varmasti mm. Afganistanin sodan myötä. Yhdeksi vakavasti otettavaksi määritelmäksi näyttää nousevan ”neljännen sukupolven sota”. Luvussa 2. paneudutaan tarkemmin tähän määrittelyyn.

Afganistanin sota tai sota terrorismia vastaan sai alkunsa Osama bin Ladenin perustaman ja johtaman al-Qaida -järjestön hyökkäyksestä Yhdysvaltoja vastaan 11. syyskuuta 2001. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tuon hyökkäyksen seurauksia mediamaailman yhdellä sektorilla, mielipidetutkimuksissa, ja tutkimuksen viitekehyksenä sodankäynnin kannalta on sodan tulkinta neljännen sukupolven sodaksi.

Mielipidetutkimusten käsittely on mielenkiintoista jo yksinkertaisesti siitäkin syystä, että niitä tehdään ja tuloksia julkistetaan. Tietenkään mielipidetutkimukset eivät ole historian ilmiö, ja taustalla on myös käsityksiä siitä, miten mielipidetutkimuksia on käytetty ja miten niiden tuloksia on tulkittu aikaisemmissa sodissa ja kriiseissä, viimeksi Persianlahden sodassa 1990-91, Somalian rauhanturvaoperaatioissa 1993 ja Kosovon sodassa 1999. Tämän päivän kriisitilanteen tulkinnoissa on mukana myös vasta viime vuosina kiteytyneitä

¹ Huomattava osa tutkimuksessa käytetyistä lähteistä on Internetin uutis- ja vastaavia lähteitä.

uusia käsityksiä siitä, miten syntyi ns. Vietnam-syndrooma, miten USA:n poliittisen johdon ja asevoimien johdon käsitys yleisen mielipiteen sodanvastaisuudesta syntyi.

Länsimaisen demokratiamme perusolettamus on, että jokainen kansalainen on yhtä arvokas ja yhtä voimakas tehtäessä yhteisiä poliittisia päätöksiä ja ratkaisuja. Jokaisella kansalaisella on yhtä perusteltu oikeus olla jotain mieltä tai vaihtaa mielipidettään muilta etukäteen kysymättä. Mielipidetutkimukset perustuvat näkemykseen siitä, että niiden avulla saadaan riittävän tarkka kuva kulloinkin vallitsevista mielipiteistä. Poliittisessa päätöksenteossa joudutaan tarkkaan harkitsemaan, tehdäänkö päätöksiä yleisen mielipiteen vastaisesti, ja minkälaiset seuraukset päätöksentekijä ottaa kantaakseen.

Sotilaallisessa kriisissä tai varsinaisessa sodassa länsimaisen asevoiman komentajalla on yksinkertaisimmillaankin kaksi rintamaa: taistelurintama ja kotirintama. Nykyaikaisessa kriisitilanteessa tämä on kuitenkin äärimmäinen yksinkertaistus. Naton Kosovo-operaatiota johtanut kenraali Wesley Clark² koki ja raportoi tämän omakohtaisesti. Kosovon tilanteessa lisärintamina olivat Nato-liittolaiset (muiden Nato-maiden sodanjohdo ja poliittinen johto) ja Nato-liittolaisten kansalliset kotirintamat, neutraalit mutta ystävällismieliset maat ja neutraalit mutta potentiaalisesti ei-niin-ystävällismieliset maat. Lisäksi hänen oli hankittava oman johtonsa hyväksyntä toimenpiteilleen, eikä oma johto välttämättä ollut aina yksimielinen. Erityisen vaikeaksi osoittautui pommitusten maalien valinta. Varsinaisesta maajoukkojen operaatiosta ei ilmeisesti koskaan päästy yksimielisyyteen. Jos Clarkin ajatuksia tulkitsee hieman suoraviivaisesti, saattaisi kuulla hänen sanovan, että sotaa ei voi johtaa neuvosto, eikä neuvosto voi ainakaan voittaa sotaa.

Mielipiteiden muodostumisprosessi on monimutkainen, siinä ketjuuntuvat uudestaan ja uudestaan tulkinnat, epävarmat tiedot, uudet tilanteet, vaatimukset nopeista päätöksistä ja pelot väärin johtopäätösten tekemisestä. Yksityisen henkilön mielipide ei välttämättä muodostu pelkästään hänen omista pohdinnoistaan, vaan siihen vaikuttavat hänelle läheiset ja tärkeät henkilöt, mielipidejohtajat. Mielipiteen muodostumiseen vaikuttaa myös se, mikä mielipide on tai koetaan enemmistön mielipiteeksi. Tämä prosessi sodanjohdon ja komentajan pitäisi hallita.

² Clark 2001, ks. esim. hänen pohdiskeluaan maaoperaatiosta, ss. 268-292.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on antaa uusi näkökulma mielipidetutkimuksiin, niiden merkityksen tulkintaan ja niiden käyttöön sekä kansainvälisessä kriisitilanteessa että kotimaassa rauhan aikana tehtäessä Puolustusvoimia ja kansallista puolustusta koskevia päätöksiä. Tarkoituksena ei ole selvittää, miksi mielipidetutkimuksia tehdään, vaan niitä käsitellään olemassa olevana kansainvälisenä ja kansallisena toimintana, jolla on yhteytensä sekä erilaisiin yrityksiin vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen että kansallisen ja kansainvälisen lehdistön ja muun median haluun objektiivisesti raportoida, mitä kansalaiset erilaisista asioista ajattelevat.

Mielipidetutkimusten käytölle on tyypillistä se, että ne ovat ikään kuin piilossa päätösten takana, niihin ei useinkaan eksplisiittisesti vedota, mutta niiden tulosten tunteminen auttaa monesti ymmärtämään tehtyjä poliittisia päätöksiä. Presidentti Bushin kannatusta koskeva tapausselostus alempana tässä tutkimuksessa antaa kylläkin viitteitä siitä, että mielipidetutkimusten tulokset ovat nousemassa entistä eksplisiittisempään asemaan hänen toimiaan arvioitaessa ja kuvattaessa. Joka tapauksessa mielipidetutkimusten tulosten tunteminen on tärkeää kaikille niille, jotka haluavat ymmärtää päätöksentekoa joko kansainvälisissä kriiseissä tai kotimaisessa puolustuspolitiikassa. Uskon, että tämän raportin lukemisesta on hyötyä Puolustusvoimissa henkilöille, jotka suunnittelevat Puolustusvoimien toimintaa, tiedottavat sen toiminnasta tai analysoivat kriisejä ja kriisitilanteita sekä median toimintaa maailmalla.

Nykyaikaisessa viestintäympäristössä työskentelevä sotilasjohtaja ei voi välttää kosketusta mielipidetutkimuksiin. Niitä tehdään sekä sotilasorganisaatioissa että muualla yhteiskunnassa sellaisista asioista, joista sotilasjohtajan on oltava tietoinen. Nissisen ja Seppälän³ mukaan ”Sotilasjohtajat ovat ensisijaisesti vastuussa oman organisaationsa menestyksestä, mutta vastuu ulottuu myös kauemmas, koko yhteiskunnan tasoon saakka.” Tätä vastuuta ei voida toteuttaa käyttämättä kaikkia mahdollisia tiedonsaanti- ja palautemenetelmiä. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa mielipidetutkimukset ovat yksi tällainen säännönmukainen palautemenetelmä.

Tämän menetelmän hyödyntämistä ei voida välttää silläkään perusteella, että mielipidetutkimuksista saatavat tiedot eivät ole normaalia sotilasorganisaation kautta johtajalle tai komentajalle organisaation alemmilta tasoilta tulevaa tietoa. Erityisesti tämä

³ Nissinen & Seppälä 2000, 26.

korostuu strategisen johtamisen tasolla. Edelleen Nissisen ja Seppälän⁴ mukaan ”Strategisen johtamisen päätöksenteon ulottuvuus ja merkitys on suuri, vaikuttaen jopa satojen tuhansien ihmisten toimintaan. Johtaminen on lähes kokonaan välillistä, ...”. Mieli­pidetutkimusten tulokset tarjoavat kuitenkin mahdollisuuden alemman johtoportaan välityksen ohittavaan tilastomuotoiseen tiedonsaantiin. Kohteena voivat olla yhtä lailla omat joukot, oma väestö kuin monissa tapauksissa vihollisenkin joukot ja sen väestö samoin kuin riippumattomienkin maiden kohderyhmät. Viisas johtaja tietenkin kääntää itsekään mieli­pidetutkimuksia relevanteista aiheista määrittelemilleen kohderyhmille, mutta osa mieli­pidetutkimustiedosta tulee esille aina ilman hänen omia toimenpiteitään.

Nyky­aikaa on myös se, että mieli­pidetutkimuksia tehdään kaikille mahdollisille kohderyhmille, ja jopa sotilasjohtajakin voi joutua tässä tilanteeseen, jossa hänen on vahvasti arvioitava omia näkemyksiään: esimerkkinä Puolustusvoimien upseereille tehty tutkimus Nato-jäsenyydestä⁵. Upseeri näkee omat mieli­piteensä suhteessa vertaisryhmän mieli­piteiden jakaumaan.

Tässä raportissa ei käsitellä yleisiä joukkoviestimissä ja niiden toiminnassa viime aikoina tapahtuneita muutoksia. On syytä todeta kuitenkin, että kaikessa fraasinomaisuudessaan­kin väite tiedonvälityksen koko ajan tapahtuvasta nopeutumisesta pitää paikkansa. Ruotsissa tutkittiin kansalaisten tiedonsaantia syyskuun 11. päivän hyökkäyksestä⁶. Tuloksena oli, että tieto mistään kriisistä ei koskaan ole levinnyt Ruotsin kansalle niin nopeasti kuin tässä tapauksessa.

Raportin sotilaalliseksi viitekehykseksi on valittu uusi näkemys neljännen sukupolven sodasta. Tätä määrittelyä käsitellään luvussa 2. Luvussa 3 tarkastellaan lyhyesti yleisen mieli­piteen määritelmiä, sekä klassisia että meillä sovellettuja. Tutkimuksen varsinaisen kuvauksen ja erittelyn kohteet muodostuvat kahdesta tapaustutkimuksesta. Ne ovat presidentti Bushin kannatus kansalaisten parissa ennen ja jälkeen terrorihyökkäysten ja suomalaisten mieli­piteet Natoon liittymisestä ja osallistumisesta Euroopan Unionin yhteiseen puolustukseen. Tutkimuksen kuudennessa luvussa tarkastellaan mieli­pidetutkimusten tulevaisuutta kiinnittäen erityisesti huomiota sotilaallisten kysymysten ja sotaan liittyvien asioiden käsittelyyn. Tutkimuksen päätelmissä tarkastellaan yleisen

⁴ Mt., 28.

⁵ Helsingin Sanomat 28.4.2002, D6.

⁶ Modh 2001.

mielipiteen ja propagandan suhdetta sekä demokraattisen maan asevoimien roolia yleisen mielipiteen ja siihen vaikuttamisen kannalta.

2. TUTKIMUKSEN SOTILAALLINEN VIITEKEHYS, NELJÄNNEN SUKUPOLVEN SOTA

Amerikkalaisessa strategiatutkimuksessa neljännen sukupolven sodan määrittelyn katsotaan alkaneen Lindin ym. artikkelista vuodelta 1989⁷. Neljännen sukupolven sota (4GW) omaksutaan tässä tutkimuksessa viitekehukseksi lähinnä siitä syystä, että mainittu artikkeli toistakymmentä vuotta aikaisemmin kirjoitettuna kuvaa niin sattuvasti syyskuun 2001 terrorihyökkäyksillä alkanutta Afganistanin sotaa. 4GW on määrittelystään alkaen täynnä paradokseja ja määrittelemättömyyttä. **Ero sodan ja rauhan välillä hämärtyy katoamispisteeseen saakka** – al-Qaida, Taliban, Osama bin Laden tai kukaan muukaan ei julistanut sotaa Yhdysvalloille eikä edes hyökkäyksen jälkeen tunnustanut hyökänneensä.

Ero sotilaan ja siviilin välillä häviää. Tämä seikka ei osoittautunut ongelmaksi Yhdysvaltojen löydettyä vihollisensa ja aloitettua aseelliset taistelutoimet heitä vastaan – ongelma ilmaantui vasta sitten, kun vihollisia vangittiin. Mikä onkaan heidän statuksensa Yhdysvaltojen lain tai kansainvälisen lain ja sotaa koskevien sopimusten mukaan? Jos siviilivaatteisiin pukeutunut taistelija tai sotapäällikkö ei itse identifioi itseään sotilaaksi, kuka sen voi sitovasti tehdä? Millä perusteella tällainen henkilö voidaan tuomita, tai pitääkö häntä ylipäättänsä tuomita? Tuomitaanko hänet sotasyllisenä vai ”laittomana taistelijana”? Pitääkö hänet vapauttaa sodan päätyttyä – mistä sodan päättyminen voidaan tietää, kun sen alkamistakaan ei ole julistettu?

Afganistanissa neljännen sukupolven sodankäynnin hahmottomuuteen näytti lisäksi liittyvän se, että aina ei oltu selvillä siitäkään, ketkä **ovat omia ja ketkä vihollisia**. Tammikuun lopulla 2002 Afganistanista saatujen tietojen mukaan paikalliset joukot olisivat harhauttaneet USA:n erikoisjoukot hyökkäämään ystävällismielisten joukkojen kimppuun Kandaharin pohjoispuolella. Hyökkäyksessä kaatui 15 afgaanitaistelijaa ja 27 pidätettiin. Afganistanin sekavan tilanteen takia paikalliset heimojoukot kävivät keskinäisiä taisteluja, joiden väitettiin olleen rajuja. Tähän liittyi ilmeisesti paikallisten sotapäälliköiden halu hyötyä amerikkalaisten hyökkäysvoimasta.

⁷ Saatavilla: http://www.d-n-i.net/FCS_Folder/4th_gen_war_gazette.htm (7.2.2002).

On todettava, että tässä määritely uusi sota rajoittuu länsimaistyyppisiä valtioita vastaan käytäviin sotiin. Maailma on täynnä muunlaisia uusia sotia, joita mm. globalisaatiokehitys on tuonut tullessaan. Niistä enemmän ks. esim. Kaldor 2001.

Alueella oli vaikeaa olla selvillä siitä, ketkä ovat Talibanin puolella ja ketkä eivät, koska afganistanilaisessa sotakulttuurissa puolten vaihtaminen on tavallista kulloistenkin voimasuhteiden mukaista taktiikkaa. Yhdysvaltain sodanjohto joutui käynnistämään asiassa tutkimukset, eikä tämä ollut edes ensimmäinen kerta, kun kansainväliseen mediaan saakka pääsi epäilyjä siitä, että amerikkalaisia oli tarkoituksellisesti johdettu harhaan. Uutistoimisto Reuters'in mukaan (6.2.2002) amerikkalaiset vapauttivat tapauksen yhteydessä otetut vangit ja tiedustelupalvelu CIA maksoi käteiskorvauksia taistelussa kuolleiden omaisille.

4GW:n iskut **isketään syväälle** vastustajan yhteiskuntaan, **sen taloutta ja kulttuuria vastaan**. ”Heikompi” osapuoli pyrkii käymään sotaa niin, että se **välttää kokonaan kosketuksen** ”vahvemman” osapuolen **asevoiman kanssa**⁸. Tässä sodassa ei ole **taistelukenttää eikä rintamalinjoja**. Iskujen kohteena ovat **fyysisten kohteiden** lisäksi **psykkiset kohteet**.

Näin vanhantyyppisiin sotiin verrattuna vieläkin keskeisempi tekijä neljännen sukupolven sodassa on sen **psykologia**, kaikki se mikä liittyy sodan ihmismieleen vaikuttaviin tekijöihin ja näiden tekijöiden liikuttelemiseen ja raportoimiseen mediassa ja ilman mediaa. **Psykologisista operaatioista saattaa tulla dominoiva** operatiivinen ja strateginen ase. 4GW:n osapuolet **pystyvät manipuloimaan mediaa muuttaakseen yleistä mielipidettä** sekä vihollismaassa että maailmalla aina sellaiseen pisteeseen, että se estää asevoiman käytön. Keskeinen kohde on vihollismaan väestön tuki omalle hallitukselleen ja sodalle. Kirjoittajat arvioivat, että televisiouutisista saattaa tulla voimakkaampi operatiivinen ase kuin aseistetuista divisioonista.

Teknisesti pitkälle kehittynyt 4GW saattaa kantaa mukanaan **ydinsodan siemeniä** – eivätkä kirjoittajat tässäkään ”ennustaneet” aivan väärin. Al-Qaidan jäljiltä on löydetty suunnitelmia ydinaseen kehittämiseksi.

Uudemmassa artikkelissa vuodelta 1994 Lind ym.⁹ lisäävät uuden piirteen 4GW:n ominaisuuksiin. Sodassa **vastustaja ei ole valtio**, ei edes ”rosvovaltio”, vaan **organisaatio**. Tähän on lisätty vielä se, että tällainen organisaatio voi toimia globaalisti

⁸ ks. myös http://www.d-n-i.net/FCS_Folder/fourth_generation_warfare.htm (7.2.2002)

⁹ Lind ym. 1994, saatavilla http://www.d-n-i.net/fcs/4GW_another_look.htm (7.2.2002)

verkottuneena ilman pysyvää sijaintipaikkaa. Osuva arvio tässä vuoden 1994 artikkelissa on lisäksi se, että ”seuraava sota käydään USA:n maaperällä”.

Syyskuun 2001 terrorihyökkäykset Yhdysvaltoihin johtivat maan puolustuksen uuteen riskiarviointiin ja asevoimien voimakkaaseen uudistumisen tarpeeseen¹⁰ ja tätä kautta uuden sodan implisiittiseen määrittelyyn ja tarkasteluun läpi mainitun raportin. Raportti oli hyökkäysten sattuessa jo lähes valmiiksi kirjoitettu, koska sen suunniteltu julkaisuaika oli syyskuun lopussa. Raportin julkaisemisen siirtämistä jopa harkittiin, mutta lopulta katsottiin kuitenkin, että se jo sellaisenaan kuvasi riittävän hyvin uutta tilannetta. Yhdysvaltojen puolustusministeri Donald H. Rumsfeld esitti artikkelissaan New York Times –lehdessä 27. syyskuuta 2001¹¹ näkemyksensä uudenlaisesta sodasta. Tämä näkemys täydentää tavallaan raportin sanomaa ja sopii hyvin neljännen sukupolven sodan viitekehykseen. Kuvaavaa on, kuinka hän omalta osaltaan sodankäynnistä vastaavana poliittisena johtajana näkee kokonaisuuden:

“Jopa tämän sodan sanasto on oleva erilainen. Kun me “tunkeudumme vihollisen maaperälle,” me saatamme itse asiassa tunkeutua sen kybertilaan. Tässä sodassa ei ehkä ole niinkään vallattuja sillanpääasemia kuin torjuttuja verkkohyökkäysmahdollisuuksia. Unohtakaa “ulospääsystrategiat”, me katsomme silmästä silmään pitkään kestävästä sitoutumista, jolla ei ole takarajaa. Meillä ei ole määrättyjä sääntöjä sille kuinka käytämme joukkojamme; sen sijaan laadimme ohjeita siitä, onko sotilaallinen voima paras tapa saavuttaa tietty tavoite.”

Lindin ym. mukaan **massa** – joukkoina tai tulivoimana – **ei sovellu 4GW:n käymiseen.** Itse asiassa massasta voi tulla haittatekijä, koska se muodostaa helpon maalin. **Pienet, äärimmäisen liikkuvat,** ketterät (agile) joukot tulevat olemaan eniten käytettyjä.

Vielä Persianlahden sodan aikana näkemys neljännen sukupolven sodasta ei ollut niin kehittynyt ja laajalle levinnyt, että sitä olisi sovellettu tämän sodan kokonaisuuden hahmottamiseen sodan aikana tai välittömästi sen jälkeen. Itse sotakin oli luonteeltaan enemmän kolmannen sukupolven liikesotaa – ja jääkin ehkä sen viimeiseksi esiintymäksi. Myöhemmin 1990-luvulla tulkittaessa tätä sotaa uuden viitekehyksen puitteissa siihen sovellettiin ajatuksia **voittamisesta ja häviämisestä.** Tämän tulkinnan mukaan USA ei

¹⁰ ks. Quadrennial Defense Review Report, s. 61.

¹¹ Saatavilla: <http://www.nytimes.com/2001/09/27/opinion/27RUMS.html> (7.2.2002).

voittanut sotaa, eikä Saddam Hussein hävinnyt sitä, koska hän pysyi poliittisesti vallassa sodan jälkeenkin. Samanlaisen tulkinnan mukaan entisen Jugoslavian raunioilla käytyjen sotien ratkaisu oli lopullinen vasta sitten, kun presidentti Milosevic oli saatu syrjäytettyä vallasta ja syytettäväksi teoistaan¹². Nykyhetken kriiseistä neljännen sukupolven sodankäynnin esimerkkeinä pidetään al-Qaidan käymää sotaa USA:ta ja sen liittolaisia vastaan sekä palestiinalaisten al-Aqsan intifadaa Israelia vastaan.

Näissä kahdessa sodassa on yhteisenä piirteenä myös itsemurhaiskujen käyttö. Itsemurhaiskuissa on kysymys psyykkisesti poikkeuksellisesta tavasta taistella: tekijä tekee itsestään räjähteen alustan tai ”ohjuksen” ohjausyksikön ja tietää varmasti itse fyysisesti tuhoutuvansa iskussaan. Kysymys ei ole altruistisesta itsensä uhraamisesta taistelussa muiden hyväksi, vaan aivan jostakin muusta, jota länsimaiden viranomaiset eivät voineet käsittää, ennen kuin iskut todella olivat tapahtuneet. Tämäkin tukee ajatusta sodan sukupolven vaihtumisesta – hyppäys uuteen on henkisestikin suuri. Tätä kautta tulee jotenkin ymmärrettäväksi sekin, että kahden peräkkäisen USA:n presidenttikauden hallinnon turvallisuudesta vastaavat viranomaiset eivät pystyneet riittävällä tavalla ottamaan huomioon varoituksia, joita al-Qaidan toiminnasta kyllä tuli. Tämä asia on tullut selväksi nyt, kun syyskuun 2001 iskuista on kulunut noin 10 kuukautta.

Toki amerikkalaiset eivät ole yksin uuden sodan määrittelynsä kanssa. Kiinalaisen näkemyksen mukaan¹³ uusi sota on **rajoittamatonta sotaa**, jossa osapuolet ovat epäsuhtaisen kokoisia, ja jossa pienempää osapuolta eivät **koske mitkään lait**. Rajoittamattomassa sodassa kaikkea mahdollista käytetään aseena, informaatio on aina läsnä ja taistelukenttä on kaikkialla. Heidänkin mukaansa sodan ja rauhan sekä siviilien ja sotilaiden väliset erot tuhoutuvat, ja se tarkoittaa myös sitä, että **monet taistelun periaatteet ja sodan säännöt joudutaan kirjoittamaan uudelleen**. He myös laajentavat **väkivallan käsitteen kaikkeen vihollistoimintaan**, se voi olla yhtäläillä **kulttuurista tai taloudellista väkivaltaa**. Kirjoittajilla on myös uusi **konsepti aseesta**, mikä tahansa voi olla ase¹⁴ eli mitä tahansa voidaan käyttää aseena ja aseet tunkeutuvat siviilien jokapäiväiseen elämään.

¹² Voittamisesta ja häviämisestä ks. esim. http://www.d-n-i.net/second_level/boyd_military.htm (7.2.2002) tai Hammond 1994.

¹³ Qiao Liang & Wang Xiangsui 1999, s. 2.

¹⁴ Ks. myös Rantapelkonen 2002, 224.

Kirjoittajien lähtökohtana on Persianlahden sota, mutta koska kirja on kirjoitettu vasta 1999, on heidän tiedossaan myös entisen Jugoslavian raunioilla käyty sota, sen menetelmät ja tulokset. He viittaavat myös tapahtumiin Somaliassa sekä Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian Irakiin kohdistamaan ilmavalvontaan ja siihen liittyviin ajoittaisiin hyökkäyksiin Irakin ilmapuolustusta vastaan.

On lisäksi huomautettu siitä, että globalisaatiokehitys¹⁵ vaikuttaa myös uudenlaisten sotien kehittämisessä. Sotia voidaan **rahoittaa globaalilla salakaupalla**, jossa liikkuu yhtäläillä timantteja kuin huumeitakin. Vastineeksi saadaan ainakin Kalashnikoveja ja muuta vastaavaa kevyttä aseistusta. YK:n toimista huolimatta halpojen rynnäkkökiväärien leviämistä maailmalle ei ole pystytty estämään. Tunnettuahan on, että al-Qaidan johdolla Taliban rahoitti toimintaansa Afganistanin hallintokoneistona huumekaupalla ja siitä saatujen tuottojen sijoituksilla.

Neljännän sukupolven sodan käsitteen rinnakkaiskäsitteenä esitetään asymmetrisen sodan käsite. Rantapelkonen on soveltanut tätä ajatusta mielenkiintoisella tavalla hahmotellessaan tulevaisuuden sodan ja taistelukentän kuvaa informaatio sodan kannalta myös Suomessa vuonna 2020. Tuona vuonna hänen mukaansa¹⁶ ei enää taistellakaan maa-alueiden omistuksesta, vaan taistelu käydään tiettyjen arvojen puolustamiseksi. Selvää on, että tällaisen taistelun siemenet ovat jo itäneet ja juurtuneet.

Liitteenä 1. on esitetty tiivistelmä sotien evoluutiosta ensimmäisestä neljanteen sukupolveen Vandergriffin mukaan¹⁷.

¹⁵ Kaldor 2001, 138-139.

¹⁶ Rantapelkonen 2002a, 226.

¹⁷ Saatavilla: <http://www.d-n-i.net/vandergriff/rha/sld074.htm> (7.2.2002).

3. YLEISEN MIELIPITEEN TUTKIMUKSEN HISTORIAA JA MÄÄRITELMIÄ

Viestinnän alan tieteellisessä perinteessä ”yleistä mielipidettä” pidetään vaikeana ja vaikeasti määriteltävänä käsitteenä. Tässä raportissa ei sitouduta mihinkään tiettyyn määritelmään, koska mielipidetutkimusten tekeminen otetaan annettuna ja olemassa olevana ilmiönä osana nykyaikaista yhteiskuntaa ja osana, josta on tullut myös osa informaatio­sotaa. Tutkimuksia tekevät laitokset käyttävät myös melko suoraviivaisesti yleisen mielipiteen käsitettä¹⁸. Pertti Suhonen¹⁹ huomauttaa, että kaikki tutkijat eivät tätä käsitettä puolestaan käytäkään, vaan puhuvat mielipideilmastosta tai mielipiteistä, asenteista ja niiden muodostumisesta.

Tässä raportissa ei myöskään oteta kantaa siihen, että näkyvä osa kotimaisesta tutkimusperinteestämme suhtautuu mielipidetutkimuksiin kriittisesti²⁰. ”*Gallupjournalismi osallistuu kansan tahdon edustamiseen, identiteetin rakentamiseen ja vallankäytön kontrolliin.*” Tämä ajatusmalli näkee mielipidetutkimukset tavallaan halpahintaisena uutisten tekemisenä, jolla saatetaan jopa pyrkiä manipuloimaan yleisön näkemyksiä eri asioista tai niitä ajavista poliitikoista.

3.1. Yleisen mielipiteen klassisia määritelmiä

Yleisen mielipiteen käsite on ideana ollut olemassa pitkään ennen kuin nykyaikaisten survey-menetelmien kehittyminen teki siitä tilastollisesti kuvattavissa olevan suureen. Luontevaa on ajatella, että ihmisillä on läpi ihmiskunnan historian ollut jonkinlainen käsitys siitä, mitä mieltä toiset ihmiset asioista yleensä ovat. Inhimillisen ajattelun kehittyessä ja systematisoituessa tähänkin ilmiöön alettiin soveltaa erilaisia tutkimus- ja käsitteenmäärittelymenetelmiä. Kotimaisena tutkijana tästä on esimerkkinä Carl von Bonsdorff, joka tutki historian tutkimuksen menetelmin ”opinioner och stämningar” Suomessa 1808-1814²¹. Toinen varhainen yleisen mielipiteen tutkija on Arvo Puukari, jonka tutkimus ilmestyi 1946²². Sotien aikana kansalaisten mielialojen ja mielipiteiden

¹⁸ Ks. esim. www.gallup.com.

¹⁹ Suhonen 1999, 4.

²⁰ Ks. esim. Suhonen 2000, 5.

²¹ von Bonsdorff 1918.

²² Puukari 1946

kartoitusta pyrittiin tekemään mahdollisimman systemaattisesti, vaikka tilastollisia menetelmiä nykymielessä ei ollutkaan käytettävissä²³.

Yleisen mielipiteen määrittelijöitä on alusta alkaen survey-tutkimusten aikakaudella vaivannut ongelma siitä, onko mielipide syntynyt perusteellisen pohdinnan ja tietojenhankinnan tuloksena, vai onko se vain vastausjakauma satunnaisesti valituille kyselyn tai haastattelun vastaajille esitettyihin kysymyksiin. Tästähän saattaa olla seurauksena se, että yleiseksi mielipiteeksi väitetty yleisön näkemys ei välttämättä kestä julkisen keskustelun painetta, vaan muuttuu joksikin toiseksi.

Tästä lähtökohdasta Walter Lippmann²⁴ (1965, 18-19) määrittelee käsitteelle kaksi tasoa. Public opinion tarkoittaa yksityisten ihmisten näkemyksiä heidän ulkopuolellaan olevasta maailmasta ja suhteestaan siihen. Public Opinion – isoilla alkukirjaimilla kirjoitettuna – on kiteytyneempi kansallinen tahto tai yhteiskunnallinen päämäärä, joka ohjaa yhteisön ja sen johtajien toimintaa. Tämä johtajien toiminnan ohjausfunktio on tämän raportin kannalta mielenkiintoinen, koska sehän merkitsee sitä, että mielipidetutkimuksista tulee johtajan toiminnan palautekanava, kun mielipidetutkimusten ajatellaan aidosti kertovan siitä, mitä kansalaiset ajattelevat. Länsimaisessa demokratiassa tämä puolestaan kiteytyy pitkälti siihen, että johtajat ovat määrääjäksi valittuja, ja toiminnassaan heidän on otettava huomioon ennemmin tai myöhemmin eteen tuleva uudelleen valinta.

Kysymys on siitä, miten äänestäjien arvioidaan toimivan seuraavassa valintatilanteessa, ja tästä syystä löytyy aina niitä, jotka vastausjakaumien perusteella pelaavat ”varman päälle”. Julkisessa mediaraportoinnissa mielipidetutkimuksia käsitellään kuin kansanäänestyksen tuloksia, ja erilaiset oppositiot käyttävät tutkimustuloksia hyväkseen silloin kun ovat varmoja asiastaan. Mielipidemuutoksen suunnan ollessa näkyvissä ennakoidaan odotettavissa oleva seuraava mielipiteiden jakauma.

Lippmannin em. teos on alun perin julkaistu 1922. Jo ennen toista maailmansotaa aloitti tutkijanuransa myös Elisabeth Noelle-Neumann²⁵, mutta hänen klassiseksi jäänyt teoriansa hiljaisuuden kierteestä, the spiral of silence, syntyi hänen tutkiessaan saksalaisten DDR:ää koskevia mielipiteitä 1974. Hänen tutkimustensa mukaan ihmisten

²³ Ks. esim. Huhtinen 2002, 17.

²⁴ Lippmann 1965, 18-19.

²⁵ Noelle-Neumann 1974.

mielipiteeseen vaikutti itse asian lisäksi myös se, uskoiko henkilö kuuluvansa enemmistöön tai vähemmistöön. Enemmistöön kuuluvat uskovat, että aika on heidän puolellaan. Vähemmistöön kuuluvat puolestaan pelkäävät jäävänsä mielipiteineen eristyksiin. Tässä ei ole merkitystä sillä, onko käsitys enemmistöön kuulumisesta tai vähemmistöön joutumisesta oikea tai väärä. Asia paljastuu tietenkin itse kullekin mielipidetutkimusten tulosten julkistamisen kautta.

Yleisen mielipiteen syntymiseen vaikuttaa siis olennaisesti se, että asioita käsitellään mediassa. Kriittisten mediatutkijoiden näkemyksen mukaan käsitys jonkin mielipiteen enemmistöön kuulumisesta saatetaan synnyttää myös tarkoituksellisesti, vaikka näin ei asianlaita olisikaan. Noelle-Neumannin mukaan ihmiset saattavat myös kokea jonkin mielipiteen enemmistön hyväksymäksi pelkästään sillä perusteella, että asia esitetään televisiossa. Näin enemmistöön kuuluvat ihmiset vetäytyvät omasta mielipiteestään, ja alun perin enemmistömielipiteestä tuleekin vähemmistön mielipide.

Klassisena näkemyksenä ihmisten käyttäytymisestä vaaleissa ja mielipidettäin muodostaessaan pidetään myös Klapperin²⁶ esittämää "band wagon" –efektiä. Tällä tarkoitetaan kaksipuoluejärjestelmän maissa sitä, että osalla ihmisistä on tarve tai halu olla voittavan puolueen puolella. Tätä varten heitä kiinnostavat äänestystulokset niiltä alueilta, joilla äänestys on jo päätynyt (koska ne ovat eri aikavyöhykkeellä). Yleistettynä tämä tarkoittaa yleensäkin voittavan eli siis enemmistön kannattaman mielipiteen tukemista ja omaksumista. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna vaalien tulosta ennakoivien mielipidetutkimusten teettämistä ja tulosten julkistamista on haluttu rajoittaa juuri sillä perusteella, että tulokset vaikuttavat mielipiteessään epävarmojen äänestäjien käyttäytymiseen valintatilanteessa. Vaikka tällainen vaikutus olisi suhteellisen vähäistäkin, on tällaisella rajoittamisella perusteensa ainakin sellaisessa tilanteessa, jossa vaalissa valittavana on vain kaksi vaihtoehtoa (liitytäänkö EU:hun vai ei). Monissa tapauksissa tällainen vaali ratkeaa erittäin pienellä marginaalilla.

Yleisen mielipiteen muodostumisen teoriaan kuuluu myös näkemys mielipiteen muodostumisen kaksivaiheisuudesta. Tämän näkemyksen mukaan kaikissa asioissa on olemassa ns. mielipidejohtajia, opinion leader, joiden mielipidettä noudatetaan sosiaalisessa lähiympäristössä. Tyypillistä on se, että eri asioissa eri ihmiset toimivat

²⁶ Klapper 1960, 126-127.

mielipiteenjohtajina, joiden puoleen ihmiset kääntyvät tai joita kuunnellaan tavallisissa ihmisten ja ihmisryhmien välisissä keskusteluissa. Lin²⁷ on tiivistänyt mielipidejohtajien ominaisuuksia eri tutkimusten perusteella. Tyypillistä on, että mielipidejohtajia on kaikilla sosiaalisilla tasoilla. Ihmisillä on kuitenkin taipumus kysyä neuvoa henkilöiltä, joiden sosiaalinen status on hieman korkeampi kuin heidän omansa. Mielipidejohtajat seuraavat joukkoviestimiä enemmän kuin muut, ja he ovat myös sosiaalisesti näkyvämpiä ja enemmän ulospäin suuntautuneita. Olennaista on myös se, että mielipidejohtajat ovat enemmän vallitsevien sosiaalisten normien puolesta kuin niitä vastaan.

Tämä malli mielipiteen muodostuksesta tarkoittaa operationaalisesti siis sitä, että ihmisillä saattaa olla asioista ”raakamielipiteitä”, joita ei vielä ole testattu keskustelussa mielipiteenjohtajan kanssa. Jos mielipidehaastattelu sattuu juuri tällaiseen vaiheeseen, henkilö saattaa ilmaista mielipiteensä sellaisenaan. Myöhemmin mielipide kuitenkin muuttuu vaikkapa työpaikan kahvipöytäkesustelun seurauksena.

3.2. Kotimaisista yleisen mielipiteen määritelmistä

Meillä Suomessa yleisen mielipiteen tieteellisen tutkimuksen määrää voi pitää jopa yllätyksellisen pienenä. Näin näkyvä asema on ollut koulukunnalla, jota voisi nimittää vaikkapa ”kriittiseksi”²⁸.

”Yhden läheisesti joukkotiedotukseen kytkeytyvän tajunnantutkimuksen lohkon muodostaa mielipiteiden tutkiminen. Sen tehtävänä on tuottaa tietoa kansalaisten tai joidenkin ryhmien suhtautumisesta yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Saatu tieto palvelee joukkotiedottamista joko tiedotussisältönä tai ohjaten tiedotussisältöjen valintaa. Molemmissa tapauksissa tiedottajien tarkoituksena on yleensä vaikuttaa juuri noihin tutkittuihin mielipiteisiin. Mielipidetutkimusten osoittamaa enemmistön mielipidettä voidaan kutsua yleiseksi mielipiteeksi. Sillä tarkoitetaan muutenkin sellaisia käsityksiä, jotka saavat yhteiskunnassa julkisuudessa näkyvän sijan. Hegemonisten tiedotusvälineiden esittämät mielipiteet voidaan kokea yleiseksi mielipiteeksi, vaikka kansalaisten enemmistö ei olisikaan niiden takana.”

²⁷ Lin 1973, 175-176.

²⁸ Suhonen & Haapasalo 1975, 330.

Tässä määritelmässä oletetaan siis, että julkisuuteen esitetyllä mielipidetutkimuksen tuloksella on aina jokin tarkoitus, jota varten sillä pyritään vaikuttamaan kansalaisten mielipiteisiin. Näin ajattelevat tutkijat eivät usko, että joukkoviestimien tarkoituksena olisi puhdas uutisvälitys ja tiedon tarjoaminen pelkästään siitä, mikä kansalaisten näkemysten jakauma tutkittavassa asiassa on.

Vuonna 1999 kirjoitetussa artikkelissakaan²⁹ tarkastelun näkökulma ei ole paljoa muuttunut, vaikka ehkä hieman lieventynyt. Kirjoittaja pohtii edelleen julkisen mielipiteen roolia yhteiskunnallisena kontrollina, vaikka kontrolloijaa ei yhtä terävästi osoitetaakaan. Uutta on käsitteellinen erottelu yleisen mielipiteen ja julkisen mielipiteen välillä. Julkisella mielipiteellä tarkoitetaan sellaista mielipidettä, jonka henkilö julkisesti todella uskaltaa tai haluaa ilmaista.

3.3. Mielipidetutkimus sotilaan työkaluna

Tässä kappaleessa esitellään lyhyesti yksi mielipidetutkimusta hyödyntänyt sotilaallinen tutkimus, koska sen merkitys on ainakin esimerkkinä historiallisesti poikkeuksellinen. Kysymys on kapteeni Jaakko Valtasen – myöhemmän kenraalin ja Puolustusvoimien komentajan – Sotakorkeakoulun diplomityö³⁰ vuodelta 1954. Tutkimus jäi pienen piirin tietoon yksinkertaisesti siitä tavallisesta syystä, että se oli salainen ja vain viranomaiskäyttöön tarkoitettu. Tutkimuksen nimi on ”Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa”.

Ajatusmaailmaltaan tutkimus heijastelee luonnollisesti 1950-luvun alun Puolustusvoimien ja sen upseereiden näkemyksiä sodan jälkeisestä tilanteesta, mutta modernilla ja ennakkoluulottomalla tavalla siinä käydään kuitenkin käsiksi survey-menetelmää soveltaen tuon ajan asevelvollisten miesten ajatusmaailmaan.

²⁹ Suhonen 1999, 4-16.

³⁰ Valtanen 1954.

Tutkimuksessa Suomen Gallup Oy:n haastattelijat haastattelivat 320 17-45-vuotiasta miestä, jotka oli poimittu vastaajiksi hyvin suunnitellulla kiintiöpoiminnalla. Tämän vastaajajoukon demografista vinoumaa korjattiin tuolloin käytettävissä olevilla painotusmenetelmillä niin, että painotettu vastaajamäärä on 548. Tutkimuksen liitteenä on tutkimuslaitoksen johtajan huolellinen selostus haastateltavien poimimiseen käytetystä tekniikasta.

Tutkimuksen tulosten perusteella Valtanen kirjoittaa³¹: *”Menestyksellisen tiedotus- ja propagandatoiminnan aikaansaaminen vaatii pohjaksi myös mielipidetutkimuksia.”* Tutkijan näkemyksessä yhdistyvät hyvin maanpuolustuksen eri puolet³²: *”Suomen puolustusvalmius ei ole täydellinen ennen kuin aseellisten ja taloudellisten puolustuskeinojen lisäksi on saatu käyntiin määrätietoinen, keskitetty työ propagandan ja varsinkin maanpuolustuspropagandan tutkimiseksi ja kehittämiseksi.”*

3.4. Mielipidetutkimus yleisen mielipiteen mittarina

Tässä tutkimuksessa omaksutaan näkemys, jonka mukaan tilastollisesti oikein ja kunnollisesti tehty haastattelu- tai kyselytutkimus on riittävä yleisen mielipiteen mittari. Ensimmäinen perustelu on se, että näin mitatut mielipiteet – siis niiden jakaumat – ovat hyvin pysyviä. Mielipiteet muuttuvat radikaalisti yleensä vain erilaisten kriisitilanteiden yhteydessä – kuten tässä raportissa myöhemmin nähdään. Normaalitilanteessa ihmisillä on aikaa muodostaa mielipiteensä harkintansa, tiedotusvälineiden uutisoinnin ja muun sisällön sekä erilaisten keskustelujen perusteella – kuten edellä mielipiteen muodostumisprosessia on kuvattu. Mielipiteiden jakaumissa tapahtuu kyllä muutoksia, mutta muutokset mittausajankohdasta toiseen ovat normaalisti pieniä, korkeintaan muutaman prosenttiyksikön luokkaa.

Toinen peruste on pelkästään pragmaattinen – ellei mielipidetutkimusten tekemisestä ja teettämisestä olisi mitään hyötyä, niitä ei tehtäisi. Meillä Suomessa kuten kaikkialla muuallakin tutkimusten teettäjinä ovat puolueet, kansalaisjärjestöt, talouselämän järjestöt, julkinen hallinto (ml. Tilastokeskus) ja tiedotusvälineet. Tutkimustulokset toimivat sekä

³¹ Mt., s. 115.

³² Mt., s. 124.

palautteen välittäjinä että toiminnan suunnittelun välineinä. Tämä ei silti tarkoita sitä, että tutkimustuloksiin pitäisi suhtautua kriittikömmästä. Mieliidetutkimus ei ole kuumemittari eikä verikoe, vaan itse asiassa pelkästään yksi kommunikation muoto – vaikkakin mahdollisimman hyvin ja pitkälle systematisoitu. Tutkimustuloksia ei voida tulkita pitämättä koko ajan mielessä sitä monimutkaista prosessia, jonka kautta yksittäisen ihmisen mielipide muodostuu.

3.5. Mieliidetutkimusten tekijät

Sotilaisiin ja sotiin kohdistuvilla tutkimuksilla on ollut huomattava merkitys empiiristen tilastollisten tutkimusten eli survey-tutkimusten ja niiden menetelmien kehittymiselle. Tässä yhteydessä mainitaan yleensä aina Stoufferin³³ tutkimukset, jotka koskivat amerikkalaisten sotilaiden kokemuksia toisessa maailmansodassa 1942-45 ja jotka julkaistiin kirjana 1949. Klassikoita ovat myös Hovlandin³⁴ sosiaalipsykologiaan kuuluvat tutkimukset viestinnän vaikutuksista. Hänen alkuperäisenä tehtävänä oli arvioida armeijan koulutuksen ja armeijan USA:ssa ja Euroopassa tuottamien opetusfilmien vaikutusta.

Daniel Lerner'in³⁵ keskeinen tutkimusalue oli propaganda. Hänen tutkimustyönsä ulottui sodanjälkeisestä ajasta pitkälle 1970-luvulle ja hän tutki mm. länsimaisen (amerikkalaisen) viestinnän merkitystä Keski-Idän köyhissä ja vanhanaikaisissa yhteiskunnissa tavalla, joka on erittäin relevantti nykypäivänkin kriisitilanteissa. Lerneriltä on peräisin kuvaus propagandan tehtävästä valloittaa ”ihmisten sydämet ja mielet”.

Mieliidetutkimusten klassikkona ei voida ohittaa George Gallupia, jonka keskeinen ansio on kaupallistakin toimintaa ajatellen sopivien otantamenetelmien käyttöönotto mieliidetutkimuksissa³⁶. Hänen perustamansa ja nimeänsä kantava tutkimusyritys Gallup Organization on yksi USA:n arvostetuimpia alan tutkimuslaitoksia, jolla on merkittävä markkinaosuus edelleenkin.

³³ Stouffer 1949.

³⁴ Hovland 1949.

³⁵ Lerner 1951 ja 1958.

³⁶ Gallup 1940 ja 1948.

Mielipidetutkimusten tekijöinä kautta koko läntisen maailman ovatkin kaupalliset markkinatutkimusyrietykset. Sinänsä mielipidetutkimusten osuus niiden liikevaihdosta on huomattavasti pienempi kuin tutkimusten julkisuusarvon perusteella voisi päätellä – yleensä muutaman prosentin luokkaa. Suhonen³⁷ huomauttaa kuitenkin Suomen Gallup Oy:n perustamisesta, että *”sen toiminta pohjautui ratkaisevasti yhteistyöhön sanomalehtien kanssa. Helsingin Sanomat ja 14 muuta lehteä sopi Gallupin kanssa tilaavansa säännöllisesti mielipidetutkimuksia ja julkaisevansa niiden tuloksia.”*

Resurssiensa puitteissa mediat panostavat henkilökuntaansa mielipidetutkimusten teettämiseen ja tutkimuksista raportoimiseen. Suurimmilla amerikkalaisilla lehdillä on tätä varten osastot, ja osastoilla johtajat. Suomessa tyypillistä näyttää olevan, että toimituksissa yksi tai muutama politiikan toimittaja erikoistuu mielipidemittauksiin, joilla lähinnä tarkoitetaan useimmiten käytettyjä puolueiden ja poliitikkojen kannatusmittauksia.

Mielipidetutkimuksina voidaan pitää myös ns. barometritutkimuksia, joilla pyritään ennustamaan tai kartoittamaan liike-elämän näkemyksiä tulevasta toiminnastaan, tai kuluttajien näkemyksiä lähitulevaisuudesta. Medioissa barometrien seuranta ja raportointi kuuluu useimmiten taloustoimituksille, ja niitä teettävät enemmänkin erilaiset liike-elämän järjestöt ja tutkimuslaitokset, myös valtion tutkimuslaitokset.

Sen lisäksi, että kotimaiset toimijat tekevät mielipidetutkimuksia omassa maassa, tehdään mielipidemittauksia ylikansallisesti. Tutkimusyrietykset ovat monikansallisia, ja toisaalta myös itsenäiset tutkimusyrietykset ovat ketjuuntuneita siten, että monikansallinen tutkimusprojekti voidaan hoitaa eri maissa, vaikka tutkimukseen osallistuvat yrietykset eivät olisikaan samassa omistuksessa. Tämän lisäksi tutkimusten tietojenhankintaa tehdään valtakunnanrajojen yli esim. puhelimitse ja Internetin kautta. Euroopassa toimii suuria tutkimusyrietyksiä, joilla on keskitetty puhelinhaastattelukeskus yhdessä maassa – esim. Hollannissa – ja sieltä käsin voidaan hoitaa puhelinhaastattelut kunkin maan omalla kielellä. Puhelinhaastattelun vastaajat voidaan valita tilastollisesti edustavasti mm. kiintiöpöimintaa käyttäen. Nykyaikaisilla puhelinnumerotietokantamenetelmillä voidaan eri maiden puhelinnumeroavaruuDET hallita tehokkaasti haastattelujen saamista varten³⁸.

³⁷ Suhonen 2000, 6.

³⁸ Haasteena puhelinhaastattelujen näytteenmuodostamiselle on kännyköiden yleistymisen. Mm. Suomessa nuorten kohderyhmissä enemmistöllä on käytössään ainoastaan kännykkä, ja niiden numeroiden hallinta on kilpailu- ja tietoturvasyistä vaikeampaa kuin perinteisten lankapuhelimien numeroiden hallinta.

Henkilökohtaiset haastattelut voidaan tehdä useissa maissa samanaikaisesti ja yhdenmukaisesti tietokoneavusteisin menetelmin kannettavia koneita käyttäen.

Esimerkkinä pitkään käytetystä monikansallisesta mielipidetutkimuskonseptista voidaan mainita EU:n komission Eurobarometri-tutkimus, jota käsitellään enemmän alempana³⁹. Tähän tutkimuskokonaisuuteen kuuluvat myös pikatutkimukset eli ns. Flash-tutkimukset.

Joulukuun 19. päivä 2001 julkisti The PEW Research Center yhdessä The International Herald Tribune –lehden kanssa toteuttamansa globaalien tutkimuksen kansallisten eliittien mielipiteistä, jotka kohdistuivat USA:han tehtyjen terroristihyökkäysten syihin ja yleensäkin näkemyksiin USA:sta, sen hyvistä ja pahoista puolista. Tutkimuksessa⁴⁰ oli ainoastaan 275 vastaajaa, mutta he ovat kansallisia päätöksentekijöitä, joten tutkimus on tästä näkökulmasta erittäin mielenkiintoinen. Mukana on vastaajia esim. Venäjältä, Puolasta, Ukrainasta, Turkista ja Pakistanista. Maita on kaikista maanosista. Vastaajat ovat eri toimialoilta – politiikasta, mediasta ja liike-elämän tai kulttuurin piiristä. Tällaisen toiminnan merkitystä kuvaa pelkästään jo tutkimusasetelma: amerikkalainen tutkimuslaitos tutkimassa omaa maataan koskevia mielipiteitä koko maailmaa koskevassa konfliktissa.

Kansainvälistymisen lisääntyvä piirre on myös se, että mielipidetutkimuksia tehdään eri aloilta, ja talous on tietenkin monessa mielessä tärkeä asia – eikä vähiten taloudellisen kilpailun kannalta. Niinpä EU:n jäsenmaiden kansalaisten suhtautumista yhteisvaluuttaan siirtymiseen on seurattu ylikansallisella tutkimuksella, jonka on teettänyt Wall Street Journal (raportoitu Ylen teksti-tv:ssä 23.12.2001). Tutkimuksen mukaan suomalaiset kannattavaan vähiten Euroon siirtymistä, 67 % suomalaisista haluaisi tutkimuksen mukaan pitää markan. Tietenkin myös EU itse on tutkinut Euron vastaanottoa kansalaistensa parissa⁴¹.

Monikansalliset yli valtakuntien rajojen tehtävät mielipidetutkimukset ovat siis arkipäivää. Julkistettuja esimerkkejä siitä, että jokin valtio olisi teettänyt tarpeisiinsa mielipidetutkimuksen vihollisvaltion kansalaisista ei kuitenkaan ole. Afganistanin kriisin aikana on tehty mielipidetutkimuksia ja julkistettu niiden tuloksia arabimaista ja esim.

³⁹ Ks. <http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/eb.html> (7.2.2002).

⁴⁰ Tutkimusyhteenveto on saatavilla: <http://www.people-press.org/reports/display.php3?ReportID=145> (7.2.2002)

⁴¹ Ks. http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/euro_en.html (7.2.2002)

Pakistanista. Nämä maat eivät kuitenkaan ole tämän kriisin suoranaisia osapuolia, siihen läheisesti liittyviä kylläkin. Perinteisiä sotilastiedustelun muotoja, esim. vankien tai pakolaisten haastatteluja, ei tässä pidetä mielipidetutkimuksina.

3.6. Tutkimustekniikka

Mielipidetutkimuksissa käytettävä kenttätyötekniikka eli ns. survey-tekniikka kehittyi USA:ssa 1920- ja 1930-luvuilla. 1930-luvulla mielipidetutkimuksilla oli siellä jo laajaa poliittista merkitystä. Perinteisinä tietojenkeruumenetelminä käytettiin henkilökohtaisia haastatteluja ja postikyselyjä. Näille menetelmille kehitettiin otantatekniikat, joiden perusteella saadun näytteen eli saatujen haastattelutietojen yleistettävyyttä koskemaan koko tutkittavaa joukkoa eli esim. äänestysikäisiä kansalaisia voitiin tilastomatematisesti arvioida.

Puhelinverkon kattavuuden kasvaessa siirryttiin puhelimitse tehtyihin haastatteluihin, ja 1980-luvulla käyttöön tulivat tietokoneavusteiset puhelinhaastattelut⁴². Samoin henkilökohtaisissa haastatteluissa ryhdyttiin käyttämään tietokonetta apuna. Olennaista tässä kehityksessä on ollut se, että tutkimusten tilastollinen luotettavuus opittiin hallitsemaan ja toisaalta kenttätyön toteuttaminen oli liiketaloudellisesti toteutettavissa kohtuullisin kustannuksin.

Tutkimusyriyten asiakkaiden kannalta puolestaan olennainen asia on tutkimustulosten valmistumisen nopeus. Varsinkaan uutismielessä tehdyt tutkimukset eivät voi olla tuloksiltaan vanhoja. Parhailta tekniikoilla tulosten valmistumisajoissa puhutaan jopa tunneista, ei päivistä. Nykyisillä otoksenpoimintatekniikoilla puhelinhaastatteluihin saadaan vastaajiksi oikeassa suhteessa myös henkilöitä, joilla on käytössään pelkästään matkapuhelin.

Internetin kehityksen myötä myös sitä voidaan käyttää tutkimustietojen keräämisen välineenä. Tällöin saadaan tilastollisesti edustava kuva siitä populaation osasta, joka käyttää Internetiä. Mielipidetutkimuksiin ei sen sijaan pidä sekoittaa erilaisia ”suosikkiäänestyksiä”, joita tehdään sekä Internetin kautta että puhelimitse tavallisten tai matkapuhelinten kautta. Vaikka näissä äänestyksissä saatetaankin esittää aivan

⁴² Eri tietojenkeruumenetelmien eroista ks. esim. Liimatainen & Sinkko 1983, s. 22.

samanlaisia kysymyksiä kuin varsinaisissa mielipidetutkimuksissa, eivät ne koskaan edusta yleistä mielipidettä tilastollisesti oikein, koska vastata voi kuka tahansa eikä vastaajia ole valittu otantateknisin menetelmin.

Tässä tutkimuksessa ei puututa kvalitatiivisiin mielipidetutkimuksiin, vaikka kokonaisuuden kannalta on todettava, että niillä on mahdollista saada olennaista lisätietoa tutkittavista mielipiteen muodostukseen liittyvistä ilmiöistä. Nämä tutkimukset perustuvat pienten vastaaja- tai koehenkilömäärien tutkimiseen, mutta niiden etuna on mahdollisuus paneutua syvällisemmin tutkittaviin kysymyksiin. Yksinkertaisimmillaan nämä tutkimukset voivat perustua ns. avovastausten käyttöön haastatteluissa, jolloin vastaajalle ei esitetä mitään ennalta laadittuja vastausvaihtoehtoja. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa käytetään yleisesti ryhmähaastatteluja ja –keskusteluja, ja monia ns. projektiivisiä tekniikoita on kehitetty. Yksi varhaisista tämän menetelmän soveltajista amerikkalaisessa poliittisessa tutkimuksessa oli Riesmann⁴³.

3.7. Mielipidetutkimuksen prosessi

Mielipidetutkimus lähtee luonnollisesti liikkeelle siitä, että tavalla tai toisella tehdään päätös tutkimuksen toteuttamisesta. Tähän vaiheeseen ei tässä raportissa paneuduta enempää. Mielenkiintoinen vaihe on prosessissa seuraava – miten tutkittavat asiat valitaan ja operationalisoidaan vastaajilta kysyttäväiksi kysymyksiksi.

Tässä voidaan erottaa kahden tyyppisiä kysymyksenasetteluja: **Peruskysymykset** eli tavallaan helposti syntyvät kysymykset, joista esimerkkinä ovat poliitikoiden kannatusmittaukset ennen vaaleja, kun vaaliin osallistuvat ehdokkaat tiedetään, tai virassa olevien poliitikoiden tuki- tai kannatuskysymykset. **Pohtivat kysymykset** ovat puolestaan niitä, joita tarvitaan nimenomaan tutkimuksen teettäjän toiminnan ohjaukseen ja palautteen saamiseen.

Peruskysymyksestä konkreettisena esimerkkinä voi olla vaikkapa jäljempänä tarkemmin eriteltävä kysymys siitä, hyväksyvätkö amerikkalaiset presidentti Bushin tavan hoitaa

⁴³ Riesman 1952.

työtään presidenttinä⁴⁴: ”Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as president?” (Hyväksyttekö tavan, jolla George W. Bush on hoitanut tehtävänsä presidenttinä, vai vastustatteko sitä?)

Toiminnan ohjaukseen, tavoitteitten asettamiseen tai palautteen saamiseen liittyvät kysymykset ovat huomattavasti vaikeampia laatia. Usein niiden tekeminen vaatiikin hyvää kyselytekniikan asiantuntemusta ja myös testaamista. Testausvaiheessa kysymyksen erilaisia vaihtoehtoisia muotoiluja verrataan käyttämällä niitä esitutkimuksissa, jotka ovat varsinaista tutkimusta suppeampia, mutta kuitenkin yhtä perusteellisesti harkittuja ja huolellisesti tehtyjä. Gallup käyttää myös paljon kysymyksiä, jotka jopa vuosikymmeniä esitetään samassa muodossa ja jotka siis pitkän historiansa aikana ovat osoittautuneet toimiviksi⁴⁵.

Esimerkkinä monimutkaisemmasta kysymyksestä on Gallup-organisaation kysymys amerikkalaisten sotilasoperaation tavoitteista Afganistanissa:

“If you had to choose, which of the following would you say is the **most** important goal of the U.S. military action in Afghanistan -- [ROTATED: destroying terrorist operations in Afghanistan, (or) capturing or killing Osama bin Laden, (or) removing the Taliban from power in Afghanistan]?” (“Jos teidän pitäisi valita, mikä seuraavista on mielestänne **tärkein** USA:n sotilasoperaation tavoite Afganissa – [ROTATOI: terroristien operaatioiden tuhoaminen Afganistanissa, (tai) Osama bin Ladenin kiinniottaminen tai tappaminen, (tai) Talibanin syrjäyttäminen vallasta Afganistanissa]?”)

Merkintä “rotatoi” tarkoittaa sitä, että vaihtoehdot esitetään vastaajille satunnaisessa järjestyksessä. Tällä pyritään eliminoimaan vaihtoehtojen esitysjärjestyksen vaikutus vastauksiin. Tällaisen pohtivan kysymyksen kehittäminen voi vaatia pitkää ja monipuolista kehittelyä. Usein tilanne alkaa siitä, että kysyttävä asia ja sen eri vaihtoehdot tulevat esiin mediassa tai julkisessa keskustelussa muuten. Kilpailevat puolueet, järjestöt tai jopa viranomaiset voivat esittää keskustelunalaan asiaan vaihtoehtoisia ratkaisuja. Tutkimuksen teettäjät esittävät vaihtoehtoja omat näkemyksensä tutkijalle tutkimuslaitoksessa, ja tämä muotoilee ne kokemuksensa ja aikaisemman tietämyksensä

⁴⁴ <http://www.gallup.com/poll/releases/pr010926c.asp> (7.2.2002)

⁴⁵ <http://www.gallup.com/help/FAQs/poll1.asp> (7.2.2002)

perusteella sopivaan muotoon. Yhteisestä sopimuksesta kysymyksestä saatetaan laatia kaksi tai useampia versioita, joita tutkitaan esitutkimuksessa. Esitutkimus saattaa olla myös vapaamuotoisiin haastatteluihin tai ryhmäkeskusteluihin perustuva, jolloin asioihin saadaan tavallisen kansalaisen näkökulma, asiaa tarkastellaan tavallisen kansalaisen silmin.

Tutkimuksen tuloksesta riippuu sitten, syntyykö sen perusteella uusia kysymyksiä ja tutkimusongelmia. Samoin tuloksista riippuu se, pitääkö tutkimuksen tilaaja niitä ja niiden perusteella syntyneitä johtopäätelmiä niin tärkeinä, että ”syöttää” ne uudelleen julkiseen keskusteluun ehkä uusina omina argumentteinaan.

4. CASE 1: PRESIDENTTI BUSHIN KANNATUS (JOB APPROVAL) USA:SSA

4.1. Demokraattisen valtion johtaminen ja johtajan uudelleentalinta

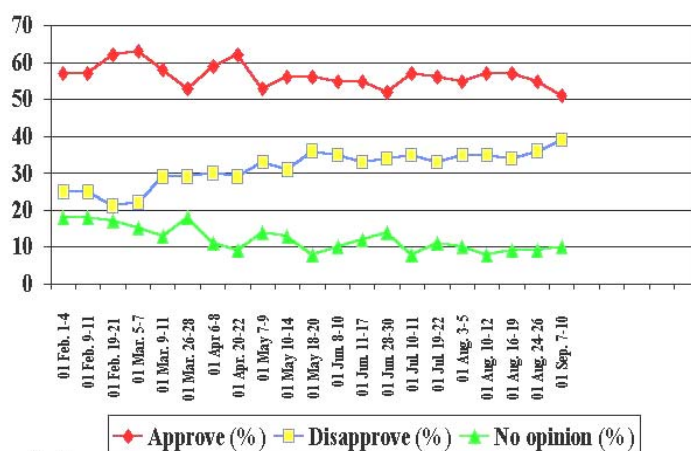
Maailman tärkeimmän talous- ja sotilasmahdin johtaminen on epäilemättä kompleksisimpia ajateltavissa olevia johtamistehtäviä. Presidentin on pystyttävä menestyksellisesti johtamaan sisä- ja ulkopolitiikkaa sekä toimittava niin, että maan taloudellinen kasvu jatkuu. Ensimmäisellä nelivuotisella virkakaudellaan olevan presidentin horisontissa näkyy koko ajan tavoitteena valinta toiselle kaudelle, ja toisenkin kauden presidentin on mieluiten toimittava niin, että hänen seuraajansa valitaan omasta puolueesta.

Kuin kohtalon oikusta nykyinen presidentti George W. Bush on samantyyppisessä tilanteessa kuin isänsä presidenttinä kymmenen vuotta sitten. Maa on sodassa ja samalla presidentin pitäisi pystyä johtamaan maa hyvään talouden kehitykseen. Kuten tiedämme, George Bush vanhempi ei tullut valituksi toiselle kaudelle, vaikka hänen katsottiin johtaneen maataan erinomaisesti Persianlahden sodan aikana (parhaimmillaan 89 % Gallup-organisaation tutkimista amerikkalaisista tuki hänen toimiaan presidenttinä)⁴⁶. Hän ei kuitenkaan onnistunut takaamaan maan talouden kehitystä, ja hävisi vaalin 1993 demokraattien ehdokkaalle Bill Clintonille, joka sitten pysyi virassa kaksi kautta.

George W. Bushin voitto vaaleissa oli täpärä ja jopa kiistanalainen mm. Floridassa sattuneiden ääntenlaskentaepäselvyyksien vuoksi. Tämä jätti uudelle presidentille haasteita heti viranhoidon alusta alkaen. Seuraavassa kuviossa tarkastellaan Gallupin lukuja siitä, kuinka amerikkalaiset ovat hyväksyneet Bushin toimet hänen presidenttiytensä alusta syyskuuhun 2001 saakka.

⁴⁶ George Gallupin perustama ja edelleen hänen nimeään kantava tutkimusyritys on seurannut kannatustutkimuksin USA:n presidenttejä jo ajalta ennen toista maailmansotaa, säännöllinen aikasarja on vuodesta 1953 lähtien (ks. www.gallup.com).

Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as president?

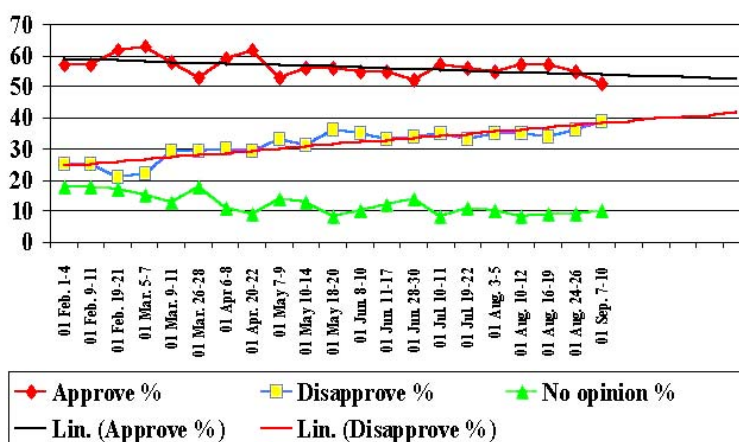
Lähde: Gallup

Kuvio 1. Presidentti Bushin kannatuksen kehittyminen ennen syyskuun 2001 iskuja.

Gallupin tulosten mukaan Bushin kauden alussa hänen toimensa hyväksyvien osuus oli 57 %, vastustajien osuus oli 26 % ja 18 % ei osannut ilmaista kantaansa. Tämä kannatusjakauma ei kuitenkaan osoittautunut pitkään pysyväksi, ja mielenkiintoista kehitystä tapahtui kesän 2001 aikana. Presidenttiä vastustavien amerikkalaisten osuus kasvoi, ja kantaa ottamattomien vastaajien osuus pieneni kymmenen prosentin tuntumaan. Erityisen huomionarvoista oli kehitys elo-syyskuun aikana, jolloin kannattajien ja vastustajien osuudet näyttivät nopeasti lähenevän toisiaan.

Seuraavassa kuviossa kehitykseen on liitetty suoraviivaista trendiä kuvaavat viivat.

Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as president?

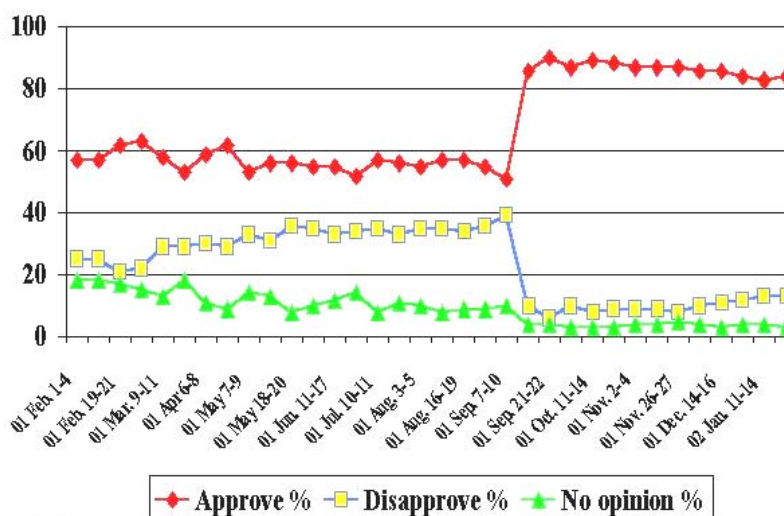

Lähde: Gallup

Kuvio 2. Presidentti Bushin kannatuksen arvioitu kehittyminen trendinä.

Tällaisen yksinkertaisen lineaarisen arvioinnin perusteella näyttää siltä, presidentin kannattajien ja vastustajien osuudet olisivat olleet suurin piirtein samalla tasolla vuoden loppuun mennessä. Jos tarkastellaan pelkästään elo-syyskuun lukuja, olisi vastustajien osuus ylittänyt kannattajien osuuden kuluneen syksyn aikana. Seuraavassa kuviossa esitetään presidentin toimien hyväksymisen kehitys todellisuudessa syyskuun 11. päivän tapahtumien jälkeen.

Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as president?

Lähde: Gallup

Kuvio 3. Presidentti Bushin kannatuksen toteutunut kehitys syyskuun 2001 jälkeen

Muutos on siis kerta kaikkiaan dramaattinen. Presidentin toimet hyväksyvien osuus on noussut 90 %:n tasolle – siis samalle tasolle kuin presidentti Bush vanhemman kohdalla Persianlahden sodan aikana – ja taso on myös säilynyt vakaana koko terroristikriisin ajan riippumatta siitä, että USA aloitti sotatoimet Afganistanissa ja pernaruttoterrori aiheutti huomattavia häiriöitä USA:n julkisen hallinnon ja postin jakelun toiminnassa. Kuviossa kannattaa panna merkille myös se, että kannastaan epävarmojen vastaajien osuus on laskenut todella pieneksi, 5 %:n tasolle ja allekin. Aivan vastaavat tutkimustulokset on saatu myös muiden tutkimuslaitosten tekemissä vastaavissa tutkimuksissa, ks. liite 2. Seuraavassa pohditaan joitakin mahdollisia selityksiä tälle presidentin toimien hyväksymisen poikkeukselliselle muutokselle.

Tässä on muistettava se, että mielipidetutkimusten historiasta tiedämme tällaisten muutosten tapahtuvankin juuri kriisien aikana, mutta tämä ei ole varsinainen selitys asiaan.

Miksi ”heikko” presidentti, jonka arvostus oli laskussa, yhtäkkiä arvioidaankin näin ”vahvaksi” johtajaksi ja hänen asemaansa ei mitenkään aseteta kyseenalaiseksi?

4.2. Tappioiden välttäminen USA:n kotirintaman yleisen mielipiteen ominaisuutena

Yleisen käsityksen mukaan amerikkalaisessa sotahistoriassa Euroopan vapauttajat toisessa maailmansodassa ja vapaan lännen puolustajat Korean sodassa olivat vielä sankareita, mutta Vietnamin sota muutti kansalaisten asennoitumisen. Yleinen mielipide ei sietänyt ensimmäistä ”olohuonesotaa”, television jokaisen kansalaisen ulottuville tuomaa sodan julmuutta ja omia tappioita, jotka tuntuivat turhilta, koska sodan tavoitteita ei kannatettu.

Vietnamin sodasta lähtien amerikkalaisten suhtautuminen omiin tappioihin on tullut aina vaan kriittisemmäksi. Tätä asiaa on pohtinut myös Kosovon sodan aikainen Naton Euroopan joukkojen komentaja Wesley Clark⁴⁷. Hänen lähtökohtanaan on toisaalta se, että USA:n viimeksi käymät sodat tai pienemmät konfliktit ovat olleet heidän kannaltaan ”vapaaehtoisia”. Vietnamin sota jätti ylemmät upseerit traumaattiseen tilaan, ja asevelvollisuusjärjestelmä (draft) lopetettiin. Asevoimien oli ryhdyttävä uudella tavalla rakentamaan itsestään imagoa, ja suhteista sotilaisiin tuli työsuhteita. Työsuhteiden pitää olla pitkiä ja kilpailukelpoisia. Näin tultiin tilanteeseen, jossa asevoimien oli pidettävä huolta työntekijöistään. Tietenkään poliitikot eivät olleet aiemminkaan valmiita hyväksymään sotilaallisia tappioita, nyt myös asevoimien suhtautuminen oli muuttunut.

Suluissa Clark vielä huomauttaa natoliittolaisistaan Ranskasta ja Iso-Britanniasta, että niiden joukot ovat jatkuvasti kärsineet tappioita rauhanturvatehtävissä, mutta näissä maissa suhtautuminen on erilaista. Tappioiden riskiä pidetään osana velvollisuuden suorittamista. Varsinaisena päätepiirteenä julkisen mielipiteen tappioiden hyväksymiselle Clark pitää amerikkalaisten hyökkäystä Mogadishuun Somaliaan lokakuussa 1993. Taisteluissa kaatui 18 amerikkalaisten erikoisjoukkojen miestä monien virheiden seurauksena⁴⁸.

⁴⁷ Clark 2001, 437-438.

⁴⁸ Operaatiosta ks. esim. Bowden 1999. Selostus taisteluista saatavilla: <http://inquirer.philly.com/packages/somalia/> (20.2.2002).

Washington Post -lehden toimittajien DeYoung ja Milbank⁴⁹ mukaan Somalian tappiot olivat presidentti Bill Clintonin kauden ensimmäiset, ja presidentti koki yleisen mielipiteen painostuksen niin voimakkaana, että ei halunnut kätkeä maajoukkoja Kosovoon, koska ei uskonut amerikkalaisen kotirintaman tukevan operaatiota. Tappioiden pelko ei tietenkään ollut ainoa syy presidentin ratkaisuun – kenraali Clark kirjoittaa asiasta laajasti kirjassaan. Samassa Washington Post -lehdessä haastateltu Clintonin hallinnon jäsen Ivo H. Daalder sanoo, että ns. Vietnamin syndrooma oli päättynyt jo vuosia sitten, ja että Clintonin hallinnon ratkaisu arvioi yleisen mielipiteen pahasti väärin.

Joka tapauksessa Clark joutui nopeasti eläkkeelle tehtävästään Balkanin taistelujen päätyttyä, ja teki tilaa seuraajalleen John Ralstonille. Nyt Ralstonin, Afganistanin vastaisen sodan johtajien sekä myös presidentin tehtäväksi tuli muistuttaa kansakuntaa tappioiden mahdollisuudesta. Mielipidetiedustelujen mukaan kansa oli valmis hyväksymään tappiot.

Heti syyskuun terroristi-iskujen jälkeen Gallup teki tutkimuksen USA Today -sanomalehden ja CNN-televisioyhtiön tilauksesta. Vastaajia tutkimuksessa on 1032, ja se on tehty 14.-15.9.2001⁵⁰. Raportin pääsanoma on, että kansakunta on nyt yhdistynyt. Suuri enemmistö tukee sotilasoperaatiota, vaikka tuhansia amerikkalaisia kuolisi, ja vaikka sota kestäisi kuukausia tai vuosia ja vaikka se edellyttäisi asevelvollisuuden palauttamista. Samoin amerikkalaiset ovat valmiita aikaisempaa tiukemman turvallisuustason ylläpitoon lentoliikenteessä.

Tutkimusta varten haastatelluista 91 % hyväksyy presidentti Bushin toimet hyökkäyksen aikana ja 88 % haluaa sotilaallisia vastatoimia (military action in retaliation). Vastaajista 58 % on valmis tukemaan pitkää sotaa terrorismin eliminoimiseksi, kun 40 %:lle riittäisi syyllisten terroristiryhmien rankaiseminen.

77 % vastaajista hyväksyisi asevelvollisuusjärjestelmän palauttamisen (military draft reinstituted). Tässä järjestelmässä palvelukseen määrättävät miehet valitaan arvalla. Useita kuukausia kestävä sotilaallisen vastaoperaation hyväksyy 86 % vastaajista, ja 80 % hyväksyy myös maajoukkojen käyttämisen. Vielä 66 % vastaajista hyväksyy useita

⁴⁹ Saatavilla: (7.2.2002)

<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A18369-2001Oct18>

⁵⁰ Saatavilla: <http://www.usatoday.com/news/nation/2001/09/16/terrorism-poll2.htm> (7.2.2002)

vuosia kestävänsä sotilaallisen operaation, ja 65 % on valmiita hyväksymään tuhatlukuiset omien tappiot.

Time-lehden nettipalvelussa on referoitu heidän konserninsa (Time/CNN) teettämää mielipidetiedustelua, jonka on toteuttanut Harris Interactive. Tutkimus on tehty puhelinhaastatteluina yhteensä 1082 vastaajalle 13.9.2001, siis kaksi päivää hyökkäyksen jälkeen⁵¹. Tulosten mukaan 85 % vastaajista hyväksyy ilmaiskun sotilaskohteisiin (isolated military targets), ja 81 % tukee terrorismista vastuussa olevien johtajien surmaamista. Olenaisiin tulos ehkä on kuitenkin se, että 55 % tämän tutkimuksen vastaajista hyväksyy maaoperaation, vaikka sen seurauksena menetettäisiin amerikkalaisten henkiä.

Amerikkalaiset ovat tämänkin tutkimuksen valmiita tarvittaessa palaamaan asevelvollisuusjärjestelmään – 66 % tutkimuksen vastaajista sanoo näin.

CBS-televisioyhtiön heti 12.9.2001 tekemän mielipidetiedustelun mukaan 60 % vastaajista piti hyökkäystä uutena Pearl Harborina. Niinpä 66 % vastaajista oli sitä mieltä, USA:n pitää kostaa (retaliate) vaikka syyttömiä ihmisiä kuolisi. Tutkimuksen miesvastaajista jopa 75 % on tätä mieltä⁵².

4.3. Mielipidetutkimukset presidentin päätöksenteon ohjaajina ja palautteen väylänä

Tätä kirjoitettaessa presidentti Bushin toimien hyväksynnän taso ei ole juuri hievahtanut niistä korkeista lukemista, joihin se heti syyskuun 11. päivän tapahtumien jälkeen nousi. Presidentin ei siis ole tarvinnut tehdä mitään ”vastatoimenpiteitä” kannatuksensa laskun vuoksi tai laskun pelossa. Kriisin alkuvaiheessa oli vaikea havaita mitään mielipidetutkimusten tulosten vaikutuksia presidentin toimissa tai hänen puheissaan – kansalaisten tuki oli hänen takanaan muutenkin.

Washington Post kirjoitti kuitenkin lokakuun 19. päivä aiheesta otsikolla ”*Military Plans Informed by Polls*” (*Mielipidetutkimukset sotilaallisten suunnitelmien pohjana*). Kirjoittajina ovat Karen DeYoung ja Dana Millbank⁵³: ”... Valkoisen Talon avustajien, poliittisten

⁵¹ Saatavilla: <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,174941,00.html> (7.2.2002)

⁵² Saatavilla: <http://www.cbsnews.com/now/story/0,1597,310887-412,00.shtml> (7.2.2002)

⁵³ Saatavilla: (7.2.2002)

strategien ja asioista hyvin perillä olevin diplomaattien mukaan amerikkalaisten mielipiteen siirtyminen hyväksymään joukkojen lähettämisen Afganistaniin on ollut hallinnon strategisten suunnitelmien keskeinen elementti siitä saakka kun sotilaallisia suunnitelmia ryhdyttiin tekemään hyökkäyksen jälkeen.”

Heidän mukaansa mielipidetutkimusten tulosten huomioon ottaminen näkyi presidentti Bushin puheissa kahdessa asiassa. Hän puhui kärsivällisyyden tarpeesta terroristien löytämisessä ja voittamisessa peläten sitä, että kansalaiset odottavat ratkaisun tulevan sadassa tunnissa kuten Persianlahden sodassa. Toiseksi presidentti muistutti kansalaisia tehtävän vaarallisuudesta ja tulevista tappioista, uhrauksista (sacrifice).

Kirjoittajat lainaavat nimetöntä strategian asiantuntijaa maaoperaatioon liittyvistä päätöksistä: ” *Presidentti on tehnyt arvionsa amerikkalaisten yleisestä mielipiteestä tietoisena siitä, että tämä (maaoperaatio) voi johtaa tappioihin.*”

Amerikkalaiseen tapaan presidentin hallinnon muut edustajat tukevat viestinnässä presidenttiä. Ensimmäinen taisteluissa kaatunut amerikkalainen oli CIA:n agentti marraskuun 2001 lopulla Mazar-i-Sharifin vankilataistelussa. Marraskuun 30. päivä puolustusministeri Rumsfeld sanoi tv-haastattelussa, että on täysin mahdollista, että lisää amerikkalaisia kuolee.

4.4. Vahvan johtajuuden kaipuu kriisin aikana

Vuoden 2001 terrorismikriisin analyysissa on helppo vetää se johtopäätös, että tällaisen kriisin sattuessa kansakunnan halutaan olevan vahvasti ja päättäväisesti johdettu. Edellä kuviossa 3 esitetty presidentti Bushin toimien hyväksymisen muutos on lähes uskomaton kuvaus tästä ilmiöstä. Kriisitilanteessa kansalaiset eivät halua ryhtyä vaihtamaan johtajaa, vaan tuki annetaan vallassa olevalle johdolle.

Seuraavassa taulukossa esitetään vielä Gallup-organisaation nettisivullaan esittämä vertailu nykyisen sodan ja Persianlahden sodan aikaisten mielipidejakautumien välillä. Päivämäärät taulukossa kertovat tutkimusten tietojenkeruun ajankohdat. Tämä vertailu

<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A18369-2001Oct18> .

antaa edellä esitettyyn presidentin kannatuksen muutokseen vielä lisänäkökulman. Miksi presidentin toimien kannatus on niin suuri, vaikka kansalaisten näkemys sodan voittamisesta ei ole läheskään niin vakuuttunut kuin Persianlahden sodan aikana? Oliko USA:n maaperälle tehty isku ja sitä seuraava pelon ilmapiiri sellainen tilanne, jota amerikkalainen yleinen mielipide ei vielä pysty käsittelemään, ja ainoa ratkaisu on luottaminen käytettävissä olevaan kansakunnan johtajaan?

Taulukko 1. Kuka voittaa sodan? Persianlahden sota ja nykyinen sota, mielipiteiden prosenttijakaumat.

Tietojenkeruun ajankohta	USA ja liittolaiset	Ei kumpikaan	Terroristit	Ei osaa sanoa
<i>Nykyinen sota</i>	%	%	%	%
11.-14.10.2001	42	44	11	3
	USA ja liittolaiset	Ei kumpikaan	Irak	Ei osaa sanoa
<i>Persianlahden sota</i>	%	%	%	%
14.-17.2.1991	75	21	1	3
19.-22.1.1991	66	26	*	3

CNN.com / allpolitics.com with TIME

SEARCH GO

[MAIN PAGE](#)
[WORLD](#)
[U.S.](#)
[WEATHER](#)
[BUSINESS](#)
[SPORTS](#)
[POLITICS](#)
[LAW](#)
[SCI-TECH](#)
[SPACE](#)
[HEALTH](#)
[ENTERTAINMENT](#)
[TRAVEL](#)
[EDUCATION](#)
[IN-DEPTH](#)

NEWSNIGHT
with AARON BROWN **CNN**
WEEKNIGHTS 10p.m. E.T.

QUICK NEWS
LOCAL

Bush's message: War on terrorism 'only beginning'

January 29, 2002 Posted: 1:44 PM EST (1844 GMT)

WASHINGTON (CNN) -- Even as he rides high approval ratings due in large part to his success in fighting the war in Afghanistan, President Bush will tell the American people in his first State of the Union address Tuesday night that the war against terrorism is just starting, his advisers said.

SAVE THIS EMAIL THIS

Tammikuun lopulla 2002 presidentti Bush piti ensimmäisen kansakunnan liittovaltion tilaakäsittelynsä puheensa virkakautensa aikana. CNN:n verkkosivuilla viitataan näkyvästi hänen mielipidetutkimuksilla mitattuun kannatukseensa, joka perustui Afganistanin sodan koettuun menestykseen.

Vahvan johtajan kaipuu on todennäköisesti yksi hyvä selittäjä tässä kuvatulle presidentin toimien lähes yksimieliselle hyväksymiselle. Ajan kuluessa Afganistanin kriisin myötä mielipidetutkimukset ovat tuottaneet myös toisenlaista tietoa. USA Today –lehden verkkosivuilla⁵⁴ helmikuun 2. päivänä 2002 julkistetun tutkimuksen mukaan ”*Yhtenäisen rintaman takana kansakunta on yhtä jakautunut kuin ennenkin*”. Raportin mukaan tämä näkyy kolmessa asiassa: Ihmisten arvoissa, uskonnollisissa näkemyksissä sekä poliittisen kannatuksen perusjakautumisessa.

Puolet amerikkalaisista tukee olemassa olevaa ”moraalista ilmasto”, joka liittyy esimerkiksi oikeuteen ostaa ja käyttää aseita tai vapauteen saada abortti – ja toinen puoli siis vastustaa näitä oikeuksia. Uskonnollisissa asioissa pääjako on edelleen se, että osa kansasta käy säännöllisesti kirkossa ja osallistuu muihin uskonnollisiin aktiviteetteihin, ja toinen osa ei osallistu. Poliittinen jakautuminen on säilynyt republikaanien ja demokraattien välillä. Republikaaneja kannattaa 44 % amerikkalaisista, demokraatteja 42 %. Presidentin toimien hyväksymisen 35:n prosenttiyksikön kasvu selittyy siis pääosin sillä, että poliittiset vastustajat eli demokraattien äänestäjät muuttivat häntä koskevan mielipiteensä. Samansuuntainen selvä muutos tapahtui myös ns. riippumattomien (independent) äänestäjien käyttäytymisessä.

Afganistanin kriisin kestänyttä kymmenen kuukautta on presidentin toimet hyväksyvien osuus laskenut 76:een prosenttiin. Gallup-organisaation tutkimustulosten mukaan lasku on tapahtunut lähes pelkästään demokraatteja äänestävien amerikkalaisen joukossa, mikä tuntuu luonteelta selitykseltä. Mielenkiintoista on Gallupin tulosten mukaan⁵⁵ se, että presidentin toimet hyväksyvät amerikkalaiset eivät kuitenkaan osaa eritellä tarkemmin, mihin tämä hyväksyntä perustuu. 40 % hyväksyjistä osaa sanoa vain, että presidentti tekee hyvää työtä ja ainoastaan 16 % mainitsee syyskuun 2001 tapahtumien hoitamisen ja

⁵⁴ <http://www.usatoday.com/news/nation/2002/02/18/divided-nation-cover.htm> (8.3.2002).

⁵⁵ <http://www.gallup.com/poll/releases/pr020530.asp> (30.5.2002)

terrorismin vastaisen sodan johtamisen. Tämäkin tulos näyttää tukevan ajatusta siitä, että kysymys on nimenomaan vahvan johtajuuden kaipuusta.

5. CASE 2: MIELIPITEET SUOMESSA, NATO-JÄSENYYS JA OSALLISTUMINEN EU:N YHTEISEEN PUOLUSTUKSEEN

Edellä viitattiin jo Suomen Gallup Oy:n perustamiseen pian sodan jälkeen. Yhtiön perustaminen kuvaa sitä, kuinka amerikkalaisesta sosiologiasta opittu survey-tekniikka otettiin meillä vastaan kansainvälisestäkin vertaillen suhteellisen nopeasti. Sosiologian tutkimusmenetelmiä hyödyntävät yliopistojen laitokset alkoivat opettaa näitä asioita, stipendiaatit opiskelivat niitä ulkomailla, lähinnä tietenkin USA:ssa, ja empiirisiä tutkimuksia ryhdyttiin tekemään näitä oppeja soveltaen. Yliopistoista menetelmien käyttö levisi kaupallisiin tutkimusyhtiöihin ja tietenkin kaupalliset markkina- ja mielipidetutkijat omaksuivat uusia tekniikoita myös ulkomaisilta kollegoiltaan.

Tutkimusten tuloksia julkistettiin lehtien palstoilla, ja poliitikkojen ja puolueiden kannatusennusteet tulivat myös radion ja television ohjelmiin. Kylmän sodan ilmapiirissä yleisen mielipiteen ohjailusta ja mielipidetutkimuksista tuli kotimaisen sisäpolitiikoinnin väline, jossa vasemmisto-oikeisto vastakkainasettelu korostui. Tunnetusti tämä politiikoinnin vaihe eli oman aikansa, ja sen jälkeen mielipidetutkimuksissakin palattiin lähemmäs pragmaattisia kysymyksenasetteluja. Yhteenvetoteos ”Yleinen mielipide 1997”⁵⁶ kuvaa havainnollisesti, kuinka laajalle mielipidetutkimusten teettäminen viime vuosina on ulottunut. Maanpuolustukseen liittyvää mielipidetutkimusta teetti ja julkaisi Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta jo 1960-luvulla, ja sen jälkeen tutkimus on ollut jatkuvaa, vuodesta 1976 alkaen Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan teettämänä.

EU:ssa mielipidetutkimuksia on pidetty tärkeänä kansalaisten mielipiteen seurannan väylänä. Kymmenennen toimialueen (DG X) alaisena toimii Eurobarometer-tutkimus⁵⁷. Tämän yleisnimen alla tehdään sekä laajempia vuosittaisia mielipidetutkimuksia että nopeita eri aiheisiin paneutuvia Flash-tutkimuksia. Eurobarometer-tutkimustoiminta käynnistettiin vuonna 1973⁵⁸. Joulukuun 4. päivänä 2001 julkaistiin ”International crisis” –

⁵⁶ Suhonen 1997.

⁵⁷ Vaikka tutkimukset tehdään ja tulokset julkistetaan keskitetysti, rahoitus tulee jäsenmaista. Suomessa rahoituksesta vastaavat ulkoministeriö ja EVA. Tutkimusten toteuttamisesta vastaa Gallup-yhtiöiden kansainvälinen ketju, Suomessa siis Suomen Gallup Oy.

⁵⁸ Ks. esim. <http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/index.html> (7.2.2002).

nimellä Eurobarometer Flash numero 114. Siinä selviteltiin Afganistanin kriisiin liittyviä puolustuspoliittisia mielipiteitä⁵⁹.

5.1. Maanpuolustustahto suomalaisen identiteetin osana

Viimeaikaista Suomen erinomaista tietoyhteiskuntakehitystä on selitetty kansan vahvalla identiteetillä⁶⁰. Nämä kirjoittajat eivät ymmärrettävistä syistä tarkastele suomalaisten maanpuolustustahtoa identiteetin kannalta, mutta ajatus löytyy esim EVA:n raporteista⁶¹. Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan ja sen seuraajan Maanpuolustus-tiedotuksen suunnittelukunnan⁶² keräämä vastausten aikasarja ”klassiseen” maanpuolustustahtokysymykseen ”jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten mielestänne puolustauduttava aseellisesti kaikissa olosuhteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta” kertoo niin vakuuttavasta maanpuolustustahdosta, että kysymys ei ole pelkästään yhdestä asenneulottuvuudesta.

Meille suomalaisille on muodostunut kansallisvaltiostamme sellainen henkinen koti, jonka geopoliittisten rajojen lisäksi on nähtävissä selvä henkinen raja – me olemme suomalaisia ja rajojen toisella puolella ovat ulkomaat.

Mielipide- ja asennetutkimuksen kannalta tästä seuraa kuitenkin sellainen tilanne, että määriteltäessä maanpuolustustahto osaksi kansallista identiteettiä huomataankin sen menettävän herkkyytensä tutkittavana muuttujana. Vastaaminen yllä kuvattuun kysymykseen saattaakin olla rituaalinomaista, eikä heijasta todellista käytännön toimenpiteiksi muuttuvaa tahtoa taistella maan puolesta. Näin tulkiten tulee uudella tavalla ymmärrettäväksi myös se, että suomalaisten halu osallistua EU:n rajojen puolustamiseen tai kriisien sotilaalliseen ratkaisemiseen omien rajojemme ulkopuolella on niin vähäistä – eikä sotilaallista liittoutumista kannateta.

Maanpuolustustahdon tutkiminen suomalaisen identiteetin osana on toistaiseksi vielä keskeneräinen tutkimuskohde. Läheinen maanpuolustustahdon ja maanpuolustusasenteiden tulkintamalli löytyy kuitenkin siitä, että pohditaan missä määrin maanpuolustus-

⁵⁹ Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/flash/fl114_ip_en.html (7.2.2002).

⁶⁰ Castells & Himanen 2001, 133-148.

⁶¹ Ks. <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne2001/luku7.htm> (7.2.2002).

⁶² Ks. <http://www.vn.fi/plm/ha-mts.htm#tutkimus> (7.2.2002).

tahto on yleensä normisidonnainen asia⁶³. Maanpuolustusasenteita tarkasteltaessa normien näkökulmasta lähtökohtana on se, että yksilöt toimivat yhteiskunnassa ja erilaisten ryhmien ja organisaatioiden jäseninä. He eivät välttämättä muodosta mielipiteitään täysin "omilla ehdoillaan". Ihmisillä jonakin hetkenä olevat arvot ja asenteet ovat luonnollisesti yhteydessä siihen, millaiset arvot yhteiskunnassa kunakin aikana ovat yleisiä. Yhteiskunnassa ja erilaisissa ryhmissä on olemassa virallisia ja epävirallisia normeja siitä, millaiset arvot, asenteet ja käyttäytyminen ovat hyväksyttäviä, sallittuja ja toivottavia.

5.2. Maanpuolustukseen liittyvää asennetaustaa

Yksi paljon mielipidetutkimusten teettämisessä operoinut toimija on Elinkeinoelämän Valtuuskunta (EVA). Se myös julkistaa tutkimusten tulokset raporttikirjoina, joissa ei tyydytä pelkästään prosenttilukujen esittelyyn, vaan pyrkimyksenä on suomalaisten asenteiden ymmärtäminen ja tämän tiedon hyväksikäyttö myös talouselämän toimissa⁶⁴. Vuonna 1987 julkaistun raportin nimi on "Avautuva ja sulkeutuva Suomi"⁶⁵. Jo raportin nimi viittaa sen keskeisiin tutkimustuloksiin – ja sulkeutuminen liittyy nimenomaan suhtautumiseen ulkomaailmaan. "Suomalaiset vierastavat kansainvälisiä vaikutteita."

Raportissa tiivistetään kansalaisten asenneulottuvuuksia kahteen asiaan: yhteiskuntakäsityksen kovuuteen versus pehmeeseen sekä kehitysoptimismiin versus kehityspessimismiin⁶⁶. Keskeistä näissä kahdessa erottelussa on, että yhtenäinen ero saadaan miesten ja naisten välille: miehet ovat ryhmänä kehitysoptimisteja ja edustavat kovia arvoja – naiset puolestaan ovat pessimistejä ja painottavat pehmeitä arvoja. Myös ikä jakaa väestöä näillä ulottuvuuksilla noin 40:n ikävuoden kohdalta – nuoret suhtautuvat optimistisesti ja kannattavat pehmeitä arvoja.

Maanpuolustusasenteiden kannalta sukupuolijako näyttää kuitenkin merkityksellisemmältä. Persianlahden sodan aikaan Taloustutkimus Oy tutki⁶⁷ irakilaisia vastaan tehdyn hyökkäyksen hyväksymistä 15.-17.1.1991. Jokaisena päivänä haastateltiin puhelimitse

⁶³ Ks. Sinkko & Harinen 1992.

⁶⁴ EVA:n tutkimustoiminnasta ks. Tarkka 2002.

⁶⁵ EVA-raportti, ilman tekijää.

⁶⁶ Mt., s. 15-20.

⁶⁷ Suhonen 1991, 103.

erikseen noin 600 15 – 69 -vuotiasta suomalaista. Kolmena tutkimuspäivänä kasvoi hyökkäyksen hyväksyneiden osuus 34 %:sta 55 %:iin. Jo ensimmäisenä päivänä miehistä enemmistö hyväksyi hyökkäyksen, mutta kolmantenakin päivänä hyväksyvien naisten osuus oli vain 34 %. Hyökkäyksen hyväksyvän kansallisen enemmistömielipiteen syntyminen oli siis naisten mielipiteestä kiinni – vasta kun naisten hyväksymisaste alkoi lähentyä 50 %:a laskennallinen enemmistö kaikista kansalaisista oli hyväksymisen kannalla.

Samanlainen ero sukupuolten välillä on näkyvissä myös amerikkalaisissa ja brittiläisissä tutkimuksissa, joissa on kysytty tukea sotilasoperaatioille Afganistanissa. Naisten joukossa kannatusprosentit ovat pienemmät kuin miesten joukossa, mutta kummassakin maassa enemmistö naisistakin kannattaa sotilasoperaatioita.

Toisaalta terrorihyökkäysten pelotusvaikutus naisiin on ollut suurempi kuin miehiin. Helsingin Sanomat kirjoittaa 12.12.2001 Taloustutkimuksen tekemästä Telebus-tutkimuksesta, jossa mitattiin lentomat kustamien vähentämistä kysymyksellä ”Ovatko lentomat kustamiseen kohdistuneet terrori-iskut ja onnettomuudet vähentäneet halukkuuttanne matkustaa lentäen ulkomaille?”. Miehistä 78 % vastaa, että ”eivät ole vähentäneet lainkaan”, naisilla vastaava osuus on 53 %. Lähes puolet naisista siis arkaili ainakin jonkin verran ulkomaille lentämistä.

5.3. Natoon liittymisen kannatus ja sen muuttuminen

Kotimaisessa julkisessa keskustelussa liittyminen Natoon on ollut viime vuosien kestopuheenaiheita. Neuvostoliiton kaatumisen ja kylmän sodan päättymisen jälkeen näyttää siltä, että keskustelun eri osapuolet ovat kaivautuneet aina vaan syvemmälle henkisiin ”ampumahautoihinsa”. Asiasta tehdyt mielipidetutkimukset eivät ole keskustelua helpottaneet, vaan antaneet pikemminkin entistä enemmän tukea jyrkkeneville lausunnoille ja uutta pontta keskustelijoille. Tyypillistä näyttää olevan myös se, että tilanteen näyttäessä mielipidemielessä selvältä (tässä tapauksessa liittymisen vastustajien mielestä) vedotaan kansanäänestyksen käyttämiseen asian ratkaisemisen välineenä.

Nato-kysymys mielipidetutkimusongelmana on Afganistanin kriisiin ja terrorismin vastaiseen sotaan verrattuna erilainen siinä mielessä, että kysymyksessä ei ole avoin kriisi, vaan pikemminkin kysymys on mahdollisten tulevien kriisien välttämisestä ja kestäväen turvallisuuspolitiikan luomisesta maallemme. Mielenkiintoisen tästä asiasta tässä yhteydessä tekee se, että Nato-liittymistä on tutkittu yhdenmukaisesti noin viiden vuoden ajan kuukausittain tehdyillä mittauksilla. Tutkimukset on tehnyt Taloustutkimus Oy, ja joka kuukausi maaliskuusta 1997 alkaen on haastateltu noin 1000 15-74 –vuotiasta suomalaista. Tutkimus on tehty henkilökohtaisina tietokoneavusteisina haastatteluina⁶⁸.

Vastaajille esitetty kysymys on kuulunut: ”Tulisiko Suomen liittyä Pohjois-Atlantin puolustusliiton Naton jäseneksi?”. Lähes koko tutkimusjakson ajan liittymisen vastustajia on ollut yli 50 % tutkimusten vastustajista, kannattajia on ollut korkeimmillaan hieman yli 30 % ja ei-osaa-sanoa –vastauksia on saatu 10-20 %. Tuorein Helsingin Sanomien raportoima tulos on lokakuulta 2001. Tuolloin 74 % vastaajista vastusti liittymistä, kannattajia oli 16 % ja 10 % vastaajista ei osannut tai halunnut sanoa kantaansa.

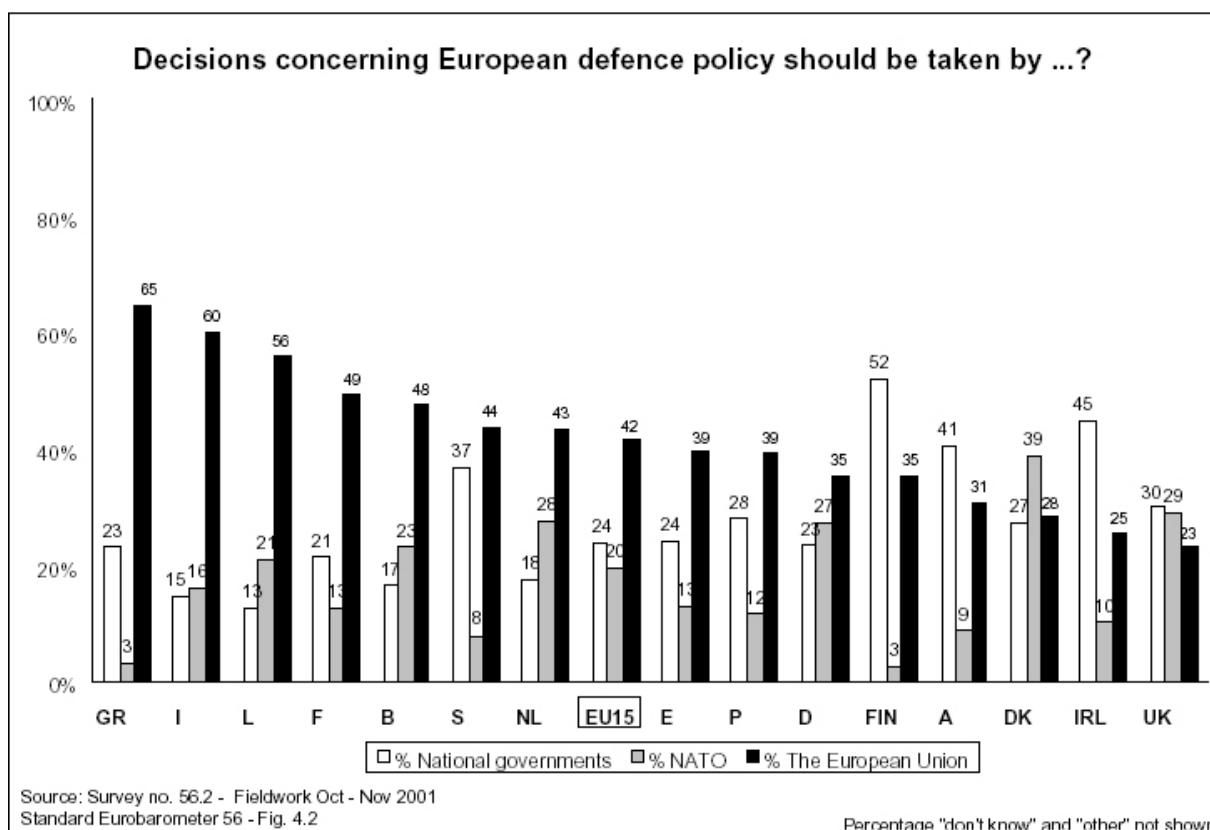
Pitkänä trendinä tarkasteltuna Nato-mielipiteet näyttävät vaihtelevan melko vähän. Edellä jo todettiin, että tämä on tyypillistä yleensäkin mielipidemittausten tuloksille, ja radikaaleja muutoksia tapahtuu vain kriisien yhteydessä. Lähempi tarkastelu kertoo kuitenkin Helsingin Sanomien artikkelin perusteella joitakin mielenkiintoisia asioita. Lähes mittausten alusta alkaa Nato-myönteisyyden kasvu, eli vastustajien osuus ”liukuu” alaspäin ja kannattajien osuus ylöspäin. Venäjän presidentti Jeltsinin varoitus Natoon liittymisestä näyttää maaliskuussa 1997 aiheuttaneen Nato-vastaisuuden kasvua. Pienimmillään Natoon liittymisen vastustus on talvella 1998-1999.

Maaliskuussa 1999 alkaa sitten tapahtua: Nato aloittaa entisen Jugoslavian pommitukset serbejä vastaan. Liittymistä vastustavien osuus kasvaa lähes 20 %-yksikköä, ja samalla myös ei-osaa-sanoa –vastausten osuus pienenee. Tulkinta suomalaisten mielipiteen kannalta näyttää selvältä: ei haluta missään tapauksessa sekaantua kriisiin, joka tapahtuu selkeästi oman maan rajojen ulkopuolella, ja jossa keskeisenä toimijana ovat USA:n asevoimat.

⁶⁸ Tulokset on julkistanut Helsingin Sanomat (21.10.2001 s. D4).

Balkanin tilanteen rauhoituttua Natoon liittymisen vastustaminen pysyy meillä kuitenkin pitkään korkealla tasolla. Heinäkuuhun 2001 tultaessa vastustajien osuus laskee lähelle 60 %:n tasoa, ja sitten tulevat syyskuun 2001 terrorihyökkäys USA:han ja lokakuun vastahyökkäys Afganistaniin. Natoon liittymisen vastustajien osuus nousee edellä mainittuun 74:ään prosenttiin.

Suomalaisilla näyttää olevan myös muiden EU:n jäsenmaiden kansalaisista aivan poikkeava näkemys siitä, missä puolustuspolitiikkaa koskevat päätökset pitää tehdä. Tätä asiaa koskeva tutkimustulos löytyy Eurobarometer 56 –tutkimuksesta⁶⁹.

Kuvio 4. EU-maiden kansalaisten näkemykset siitä, minkä elimen pitäisi tehdä Euroopan puolustuspolitiikkaa koskevat päätökset Eurobarometer-tutkimuksen mukaan.

Ainoastaan suomalaisista enemmistö on sitä mieltä, että päätökset pitää tehdä kansallisessa hallituksessa. Natoa päätöksentekijänä kannattaa ainoastaan 3 % tutkimuksen vastaajista. Useimmissa jäsenmaissa kansalaiset ovat sitä mieltä, että EU:n pitäisi tehdä puolustuspolitiikkaa koskevat päätökset. Itävaltalaisien ja ruotsalaisen vastausten jakaumat muistuttavat jonkin verran suomalaisen jakaumaa, mutta erot eri

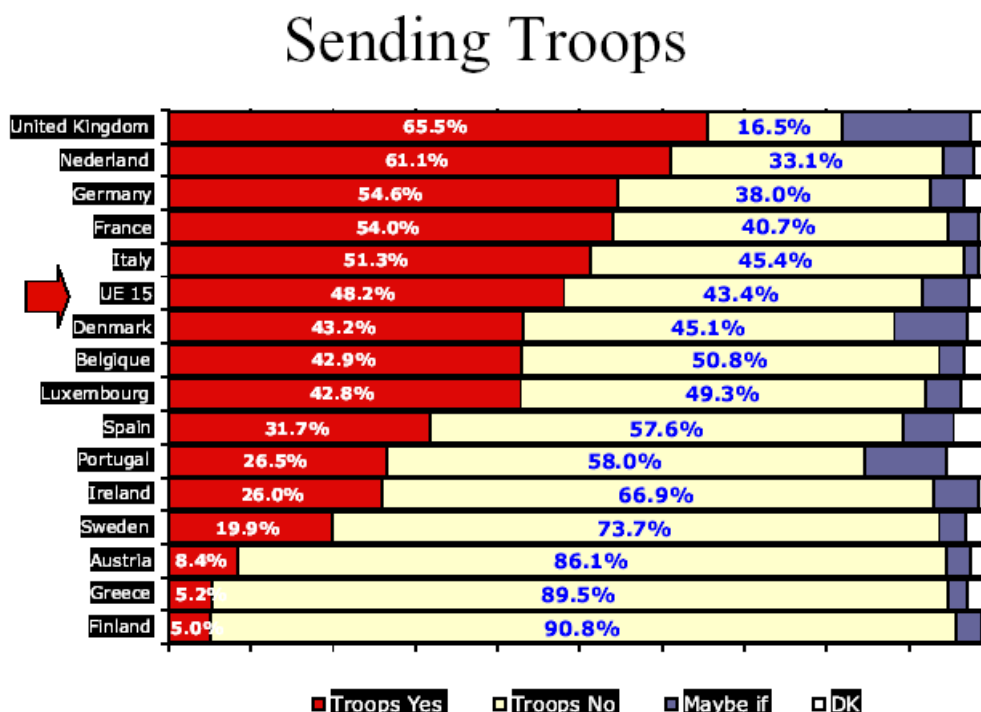
⁶⁹ Eurobarometer 56, s. 61, saatavilla (30.5.2002):
http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb56/eb56_en.pdf.

vastausvaihtoehtojen välillä eivät ole yhtä suuret. Ainoastaan kreikkalaisilla Naton osuus on yhtä pieni (3 %) kuin suomalaisilla.

5.4. Kansainvälinen kriisi ja suomalaisten mielipiteet

Joulukuun neljäntenä päivänä 2001 julkaisi EU:n kymmenennen toimialan alaisena toimiva Eurobarometer-tutkimusyksikkö pikatutkimuksen, ns. Flash-tutkimuksen⁷⁰. Näihin pikatutkimuksiin haastatellaan noin 1000 kansalaista jokaisesta 15 jäsenmaasta. Kokonaisvastaajamäärä on siis suuri, ja tulokset jokaista jäsenmaata erikseen edustavia, eli maakohtaisia vertailuja voidaan luotettavasti tehdä.

Tutkimustulosten uutisoinnissa meillä kotimaassa suurinta huomiota herätti tulos siitä, että suomalaiset ovat kaikista tutkituista maista vähiten halukkaita lähettämään joukkoja Afganistaniin taistelemaan amerikkalaisten joukkojen rinnalla. Ainoastaan 5 % suomalaisista vastasi tätä kysyttäessä myönteisesti, EU:n keskiarvo oli 48 % ja brittivastaajista jopa 66 % piti joukkojen lähettämistä sopivana toimenpiteenä.

Kuvio 5. EU-maiden kansalaisten mielipiteet joukkojen lähettämisestä Afganistaniin

⁷⁰ Ks. tiedote ja linkit: http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/flash/fl114_ip_en.html (7.2.2002).

Tämä tutkimustulos⁷¹ - vaikka onkin jyrkkä nimenomaan suomalaisten osalta - ei tule yllätyksenä siinä mielessä, että MTS:n tutkimuksen mukaan 63 % suomalaisista ei ollut halukkaita lähettämään joukkoja Kosovon kaltaiseen vaativaan rauhanpakottamistehtävään. Sinänsä suomalaisista enemmistö suhtautuu myönteisesti tavallisiin rauhanturvatehtäviin.

EU-tutkimuksessa kysyttiin myös kansalaisten mielipidettä tiedustelutietojen ja tukikohtien antamisesta amerikkalaisten käyttöön. Molempiin meillä suhtaudutaan kielteisesti: 54 % ei pitäisi tiedustelutietojen antamista sopivana, ja sotilastukikohtien käyttöön antamista vastustaa jopa 83 % tutkimukseen vastanneista suomalaisista. Tässä suomalaisten perusteena voisi ehkä pitää, että monien mielestä Suomella ei edes ole tässä kriisissä käyttökelpoisia tukikohtia, ja eipä kai Suomella ajatella olevan juurikaan käyttökelpoista tiedustelutietoakaan. Näitä asioita kysymyksessä ei kuitenkaan kysytty tai pyydetty arvioimaan, vaan kysymys oli enemmänkin suhtautumista näihin toimiin. Edelleen yksi kysytty tuen muoto oli aseiden ja varusteiden toimittaminen "paikallisen vastarinnan" käyttöön. 24 % suomalaisista piti tätä sopivana toimintatapana, vastaava EU:n keskiarvo oli 34 %. Italialaisista 40 % olisi valmis toimittamaan aseita ja varusteita Afganistaniin.

⁷¹ Lähes identtinen tutkimustulos on saatu Suomen Gallup Oy:n tekemässä toisessa tutkimuksessa, jonka aineisto kerättiin marras-joulukuun vaihteessa 2001. Siinä 7 % kannatti suomalaisten osallistumista sotilaallisiin operaatioihin Afganistanissa amerikkalaisten rinnalla, vastustajia oli 84 %. Tiedote tutkimuksesta saatavilla: <http://www.suomengallup.com/Uutiset/tiedote.htm> (20.2.2002).

6. MIELIPIDETUTKIMUSTEN TULEVAISUUS OSANA JULKISTA POLITIIKKAA JA MEDIOIDEN SISÄLTÖÄ

Mielipidetutkimusten tekeminen ja teettäminen on niin laajaa, että pelkästään tällä perusteella voidaan arvioida, että niitä tehdään tulevaisuudessakin. Roper Center raportoi esim. lokakuun 2001 ajalta 16 eri tutkimusyriytyksen tai –laitoksen tekemää tutkimusta presidentti Bushin kannatuksesta⁷². Keskimäärin tutkimuksia julkaistiin siis joka toinen päivä. Käytännössä tutkimuksia tehtiin tietenkin lähes koko ajan ajallisesti päällekkäin, eikä lokakuu ole poikkeus, vaan tutkimusten tuottaminen jatkuu samaa tahtia⁷³.

Pertti Suhosen toimittama teos ”Yleinen mielipide”⁷⁴ on hyvä esimerkki mielipidetutkimusten teettämisen laajuudesta meillä Suomessa. Tahti ei toki ole sama kuin USA:ssa, mutta mitä erilaisimmista asioista meilläkin tutkimuksia tehdään. Tutkimuksia ei tehtäisi, ellei tarkoituksena olisi myös hyödyntää niiden tuloksia. Jostain syystä tätä ei kuitenkaan välttämättä haluta tuoda esille, eli näyttöä tutkimusten käytöstä on vaikeaa saada – ainakaan julkisesti.

Suhonen kirjoittaa⁷⁵: *”Mauno Koivistonkin tie tasavallan presidentiksi viitoitettiin pitkin 70-lukua tehdyin kannatusmittauksin . . . Mielipidetutkimusten osoittama ylivoimainen kansansuosio oli epäilemättä yksi niistä perusteista, joiden takia Koiviston ehdokkuus oli jo varhain selvä ja SDP:n kokenein poliitikko, puolueen puheenjohtaja Kalevi Sorsa sai jäädä odottelemaan Koiviston jälkeistä aikaa.”*

Todennäköistä onkin, että erilaiset valtakunnalliset vaalit ja mahdolliset kansanäänestystilanteet ovat tarjoavat herkullisimmat mahdollisuudet mielipidetutkimusten käyttöön. Nykyinen tasavallan presidentin suora kansanvaalia on suhteellisen helppo simuloida mielipidetutkimuksessa. Eurokansanedustajien vaalikin toimitetaan käyttäen koko maata vaalipiirinä, ja tässäkin tilanteessa ehdokkaiden kannatustutkimuksista on varmasti hyötyä. Näistä myös mediat saavat jatkossakin keskustelua ja kiinnostusta herättävää sisältöä.

⁷² Presidential Job Approval Ratings, ks. http://roperweb.ropercenter.uconn.edu/cgi-bin/hsrun.exe/roperweb/PresJobRatings40/PresJobRatings40.htm?start=HS_presapproval_home.

⁷³ Mielipidetutkimusten valtavasta määrästä ks. esim. www.pollingreport.com.

⁷⁴ Suhonen 1997.

⁷⁵ Suhonen 1991, 50.

Henkilövaalien lisäksi mielipidetutkimuksia tehdään suurien kansallisten päätösten tueksi, tai mielipiteiden ohjaamiseksi näissä asioissa. Nato-jäsenyys on todennäköisesti lähitulevaisuuden paras esimerkki merkittävästä päätettävästä asiasta, joka synnyttää kiivaita kannanottoja puolesta ja vastaan.

6.1. Internet mielipiteenmuodostuksen uutena kanavana

Jos pidämme informaatioyhteiskunnan kehittymistä informaatioyhteiskunnan eri muotojen syntymisen edellytyksenä, pidetään Internetiä vastaavasti informaatioyhteiskunnan keskeisenä kehityksen moottorina. Tästä syystä on siis tarkasteltava myös Internetin mahdollista roolia kehittyneiden yhteiskuntien mielipideilmaston muodostuksessa.

Tilastotietojen nojalla Internetin kehityskaari onkin komea. Verkon kasvutilastoja kokoaa Euroopassa Ripe-niminen organisaatio, Réseaux IP Européens⁷⁶. Sen tilastojen mukaan lokakuussa 1990 Euroopassa oli 31724 ns. host'ia eli Internetiin liitettyä tietokonetta, joiden kautta verkon palveluita voitiin käyttää. Lokakuussa 2001 vastaava luku oli 16,5 miljoonaa. Kasvu näyttää jatkuvan, vaikka välttämättä ei aivan tasaisesti. Koko maailmassa hosteja oli heinäkuussa 2001 tilastoitu 126 miljoonaa⁷⁷.

Kolmannen tilastojen mukaan⁷⁸ maailmassa oli elokuussa 2001 513,4 miljoonaa Internetin käyttäjää, joista 154,6 miljoonaa asui Euroopassa. Todellisuudessa käyttäjien määrä on ilmeisesti vieläkin suurempi, sillä tilastointi laahaa monissa maissa jopa vuoden viipeen verran.

Suomessa käyttäjämäärämittauksia julkistavat ainakin Taloustutkimus Oy ja Suomen Gallup-Web Oy. Taloustutkimuksen tietojen mukaan⁷⁹ meillä oli tammi-helmikuussa 2002 2,7 miljoonaa Internetin käyttäjää, jotka olivat ainakin joskus käyttäneet sitä. Tutkimus kattaa 15-74 -vuotiaat suomalaiset. Heistä 2,1 miljoonaa käyttää Internetiä viikoittain, ja 1,3 miljoonaa päivittäin.

⁷⁶ Ks. <http://www.ripe.net/index.html> (7.2.2002).

⁷⁷ Ks. <http://www.isc.org/ds/WWW-200107/index.html> (7.2.2002).

⁷⁸ (Nua Internet, ks. http://www.nua.ie/surveys/how_many_online/index.html (7.2.2002).

⁷⁹ <http://www.toy.fi/data.asp?articleid=368&pgid=53> (29.5.2002).

Edellä jo mainitussa Afganistanin kriisiä koskevassa Eurobarometri-Flash-tutkimuksessa kysyttiin muiden tietojen ohella myös sitä, mistä välineistä kriisin kulkua seurataan⁸⁰. Suomalaisille tärkein väline oli kansalliset tv-uutiset, joista Afganistanin tapahtumia seurasi 94 % vastaajista. Tämä osuus on samalla korkein kaikista EU-maista. Tämä tulos sinänsä ei ole yllättävä, pitäväthän suomalaiset muidenkin tutkimusten mukaan televisiota tärkeimpänä ulkomaan uutisten lähteenä. Sanomalehdistä kriisistä luki 83 % suomalaisista vastaajista, radion mainitsi uutisten lähteenä 70 % ja Internetin sivuilta kriisiin liittyviä asioita seurasi 21 %. Työkavereidensa, tuttavien ja perheenjäsenten kanssa kriisiä koskevista asioista sanoi keskustelelevansa 51 %.

Tammikuussa 2002 julkistetun Maanpuolustuskoulutus ry:n kansalaistutkimuksen mukaan⁸¹ kansalaiset halusivat lisätietoa vapaaehtoisesta maanpuolustuskoulutuksesta ensisijaisesti kotiin jaettavilla kirjeillä. Toiseksi toivotuin vaihtoehto oli televisio-ohjelmat ja kolmas sanomalehtiartikkelit. Vasta neljänneksi mainittiin Internet, ja sen valitsi toivotuimmaksi tai toiseksi parhaaksi tietolähteeksi yhteensä 16 % tutkimuksessa lisätiedosta kiinnostuneista vastaajista. Vastaajat edustavat Suomen 15 vuotta täyttäneitä väestöä, ja heitä oli tutkimuksessa yhteensä 1009.

Nämä tilastoluvut viittaavat voimakkaasti siihen, että ainakaan tämäntyyppisen uutistapahtuman seuraamisen välineenä Internet ei ole lähelläkään päivittäisiä massaviestimiä, ja sama koskee maanpuolustustiedon hankkimista. Tältä pohjalta voidaan myös olettaa, että vielä pitkään televisio ja sanomalehdet ovat keskeisessä asemassa suomalaisten mielipiteenmuodostuksen kannalta. Tässä on lisäksi otettava huomioon se, että nykyisellään Internetin välityskapasiteetti ei riitä suurten uutistapahtumien nopeaan tiedonvälitykseen suurelle joukolle käyttäjiä. Esim. vuoden 2001 hiihdon MM-kilpailujen doping-skandaalia koskevien uutisten haku tukki useiden palveluntarjoajien palvelimet ja ilmeisesti myös runkoverkon tarvittavat osat ylikuormittuivat. Lähes yhtä pahaksi tilanne muodostui myös syyskuun 11. päivän tapahtumien aikana. Mm. Yleisradio ilmoitti julkisesti, että Internet ei sovi tällaiseen uutisvälitykseen, vaan se kuuluukin hoitaa television ja radion kautta⁸². Ruotsissa on tutkittu Internetin soveltuvuutta kriisiviestintään ja todettu, että Internetistä on monin tavoin hyötyä paikallisten ja ajallisesti pitkäkestoisten

⁸⁰ Saatavilla: http://europa.eu.int/comm/dg10/epo/flash/fl114_en.pdf (7.2.2002).

⁸¹ Saatavilla: <https://www.mpkry.fi/uutiset/liite.asp?id=372646387152&counter=30> (7.2.2002).

⁸² Ks. <http://www.itviikko.fi/uutiset/uutinen.asp?UutisID=47577> (7.2.2002).

kriisitilanteiden tiedottamisessa⁸³. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan otettu kantaa tilanteeseen, jossa verkko kuormittuu niin paljon, että käyttö ruuhkautuu tai estyy kokonaan.

Kapasiteettipuutteet eivät poista sitä tosiasiaa, että New Yorkin ja Washingtonin terroristihyökkäysten jälkeen Internetin uutispalveluiden kysyntä kasvoi mitattuna käyttäjien lataamien sivujen määrällä. Tällaisia tietoja on saatu Suomen lisäksi mm. Ruotsista⁸⁴, Iso-Britanniasta ja USA:sta.

USA:ssa Pew Internet & American Life Project –niminen järjestö on raportoinut amerikkalaisten Internetin käytöstä heti terroristihyökkäysten jälkeen sekä uudestaan kuukauden kuluttua lokakuun 10. päivä 2001⁸⁵. Hyökkäysten ensimmäinen vaikutus oli Internetin käytön väheneminen. Toisaalta puhelinverkon tukkeuduttua hyökkäysten jälkeen sähköposti osoittautui kuitenkin toimivaksi tavaksi selvittää läheisten henkilöiden tilanne. Raporttien mukaan Internetin käyttäjienkin tärkein uutisten lähde oli televisio, ja tietoja täydennettiin Internetistä.

Helmikuussa 2002 julkistetun tutkimuksen mukaan⁸⁶ terroristihyökkäykset tuottivat aivan uuden tavan käyttää sähköpostia postikortin tapaan. Tutkijoiden mukaan tärkeää ei ollut viestin sisältö, vaan se, että viesti ylipäättänsä lähetettiin. Yli 100 miljoona amerikkalaista lähetti tällaisia viestejä, joissa otettiin osaa hyökkäysten vuoksi. Internetin käyttö tähän tapaan oli paljon laajempaa kuin uutistietojen hankkiminen hyökkäysten jälkeen. Internetin kautta ensimmäisen tiedon hyökkäyksistä sai yksi prosentti tämän tutkimuksen vastaajista. Tutkimuksen on tehnyt Kalifornian yliopisto (UCLA).

Internetille näyttää muodostuvan tyypilliseksi toimintatavaksi se, että erilaisten onnettomuuksien tai kriisien tapahtuessa synnytetään nopeasti asiaa käsitteleviä sivustoja. Ilmiö nähtiin mm. prinsessa Dianan kuoleman yhteydessä, ja samoin tapahtui terroristihyökkäysten jälkeenkin. Näillä sivuille tiedon tai uutisten välittäminen näyttää jäävän vähäiseksi, tärkeämpänä motiivina on erilaisten tunteiden jakaminen muiden

⁸³ Morge 1999.

⁸⁴ Morge&Modh 2002, 21.

⁸⁵ Saatavilla: http://www.pewinternet.org/reports/pdfs/PIP_Tragedy_Report.pdf (7.2.2002).

⁸⁶ http://www.reuters.com/news_article.jhtml?type=internetnews&StoryID=576557 (7.2.2002).

järkyttyneiden ihmisten kanssa. Raportin mukaan Internetin kautta tapahtunut reagointi oli osa laajempaa kollektiivista kokemusta.

Syyskuun 2001 lentokonekaappaukset ovat synnyttäneet monia spekulatiivisia sivustoja ja monenlaista aineistoa jo aikaisemmin olemassa olleille sivuille. Keskeisiä teemoja näissä näyttää olevan kaksi: mitä lentokonekaappausten yhteydessä todella tapahtui, ja kuinka paljon maan hallinto todella tiesi tulossa olevista kaappauksista. Eräs sivusto⁸⁷ on omistautunut todistamaan, että Pennsylvaniaan pudonnut United-lentoyhtiön lento 93 ammuttiin alas. Kyynisimmät spekuloidijat väittävät jopa, että presidentti Bushin hallinto tiesi tulossa olevista kaappauksista, ja antoi niiden tapahtua.

Internetin historiaan aikaan jo ennen nykyistä verkon laajuutta ja toimintatapaa kuuluivat ns. uutisryhmät, jotka toimivat erillisissä tietokoneverkoissa ja siirtyivät sittemmin julkisen Internetin piiriin. Ne ovat johdettuja eli moderoituja keskusteluja, joissa keskustelut rönnyilevät vapaasti lähtien liikkeelle jostakin tarjotusta aloituspuheenvuorosta. Keskustelijat ovat useimmiten ”samanmielisiä” tietyn asian harrastajia tai asiantuntijoita. Uutisryhmien toiminta on edelleen laajaa, ja niistä on muodostunut verkkoyhteisöjä. Nämä yhteisöt ovat jäseniensä kannalta tärkeitä mielipiteenmuodostuksen lähteitä. Niiden laajuus ei kuitenkaan riitä vaikuttamaan yleisen mielipiteen tasolla.

Uutisryhmiä ja verkkoyhteisöjä muodostuu myös erilaisten oppositioryhmien tai itsensä yhteiskunnan valtavirran ulkopuoliseksi identifioivien ryhmien ympärille. Tällaisten keskustelujen kautta leviävät Internetin tyypillisin paikkaansa pitämätön sisältö, huhut⁸⁸. Niitä välittävät myös samojen ryhmien ja samanhenkisten yksityishenkilöiden tai organisaatioiden ylläpitämät sivustot.

Kaikkia huhuja ei varmaankaan synnytetä tarkoituksellisiksi huhuiksi, vaan niiden taustalla ovat yhteiskunnan valtavirrasta poikkeavat uskonnolliset, poliittiset tai elämäkatsomukselliset lähtökohdat, mutta jossain vaiheessa näin syntynyt huhu alkaa elää omaa elämäänsä ja irtoaa lähtökohdistaan, joten sitä ei voi enää ymmärtää alkuperäisellä tavalla. Erityisesti amerikkalainen yhteiskunta suurena yhteiskuntana

⁸⁷ <http://www.flight93crash.com/> (30.5.2002)

⁸⁸ Internetin lukemisessa tarvittavasta lähdekritiikistä, ks. esim. Leth&Thurén 2000. Australian puolustusvoimia koskevana on Internetin uutisryhmähuhuna tullut tunnetuksi tarina aseistetuista kenguruista, jotka ampuvat alas helikoptereita. Huhun taustalla ovat simulointikokeet virtuaalitodellisuudessa, ks. <http://www.dsto.defence.gov.au/corporate/publicity/articles/kangaroos.html> (22.2.2002).

näyttää olevan tuottelias näiden alakulttuureiden synnyttämisessä, ja niitä on kaikilla inhimillisen elämän aloilla ja sen ulkopuolella, alkaen vaikkapa ufo-uskovaisista ja abortin vastustajista ja päättyen vainoharhaisiin liittovaltion vastustajiin. Dokumentoitua tietoa siitä, että joku näistä lähtökohdista syntynyt huhu olisi saanut niin laajan uskottavuuden, että sillä olisi ollut merkitystä kansallisen mielipiteen tasolla, ei ole.

Selvää sen sijaan on, että viimeaikaisissa kansainvälisissä kriiseissä eri osapuolet ovat ottaneet Internetin käyttöön oman asiansa ajamiseksi. Tshetsheenikapinalliset olivat menestyksellisiä tässä kampanjoinnissaan Venäjää vastaan. Entisen Jugoslavian hajoamiseen liittyvissä sodissa Internetin käyttö oli laajaa, tunnetuksi tuli jopa eräs ortodoksiluostari sotaan kantaa ottavan sivuston ylläpitäjänä.

Israelin ja palestiinalaisten välisessä kriisissä Internetiä käytetään voimakkaasti osapuolten propagandan välittämisessä.

Nykyisessä Afganistanin kriisissä Internet on laajemmassa käytössä kuin koskaan ennen. Hyökkäys USA:han ja vastahyökkäys Afganistaniin ovat olleet Internetin uutispalveluiden kärkiuutisia syyskuun 11. päivästä alkaen vuoden 2001 lopulle asti. Viranomaiset ja erityisesti sotilasviranomaiset USA:ssa ovat ylläpitäneet omia kriisiin liittyviä sivustojaan. Islamilaiset maat ja organisaatiot pyrkivät myös olemaan kehityksessä mukana. Kriisin varsinaiset osalliset Taliban-järjestö ja al-Qaida eivät kuitenkaan ole pystyneet Internetin kautta sellaiseen informaatio-sotaan, jota hyökkäyksen tultua ehkä odotettiin. Paljon suuremman huomion saivat Osama bin Ladenin videot, joiden levittäminen ilmeisesti muodosti hänen propagandansa perustan. Amerikkalaisten vastahyökkäyksen alettua Taliban yritti omassa propagandassaan painottaa siviilitappioiden syntymistä. Tämä kuitenkin tehtiin ilmeisen taitamattomasti, ja Taliban menetti uskottavuuttaan. Enemmänkin siviiliuhreista puhuivat länsimaisissa medioissa jopa pommitusten lopettamista ajaen kansainväliset avustusjärjestöt.

Merkittävä on todennäköisesti Qatarissa toimivan al-Jazeera –tv-aseman arabiankielinen Internet-sivusto, joka on tarkoitettu koko arabiankieliselle maailmalle, myös USA:ssa asuville arabeille. Sen tavoitteena on ilmeisesti vahvistaa arabien keskinäistä yhteenkuuluvuutta jakamalla uutisia ja kommentteja omalla kielellä, mutta se ei tietenkään pysty kohdistamaan sanomaansa kieltä ymmärtämättömille länsimaiden asukkaille. Al-

Jazeera pyrkii saamaan luottamusta käyttämällä länsimaistyypistä journalismia, ja useimmat sen toimittajat ovat saaneet alan länsimaisen koulutuksen mm. BBC:n toimituksissa.

Afganistanin kriisin jatkuessa USA:n liittolaisten arvostelu amerikkalaisten taktiikkaa kohtaan näyttää kasvavan, ja tukea arvostelulle antavat tietenkin islamilaisten maiden tiedotusvälineet. USA:n sodanjohdolle tilanne näyttää muodostuvan samantapaiseksi kuin Kosovon sodan loppuvaiheissakin: päätösten perusteleminen tulee vaikeammaksi.

6.2. Yleinen mielipide informaatio sodan ja ”uuden” sodan viitekehyksessä

Sotahistoria näyttää, että sodat eivät ole samanlaisia, eivät edes kaksi peräkkäistä sotaa ole samanlaisia. Kansakunnat ja niiden asevoimat panostavat sotatekniikan kehittämiseen uusimpia innovaatioitaan, ja tarvittaessa sotaa käydään valtioiden talouden kestokyvyn ylärajalle asti. Yhteiskunnallisen kehityksen myötä sotien henkinen puoli muuttuu. Sotahistoriassa muistetaan parhaiten ne päälliköt ja asevoimat – usein hyökkääjät – jotka tuovat sodankäyntiin järkyttävimmät uudistukset. Tämä pitää paikkansa myös menossa olevan sodan kohdalla – terrorihyökkäys New Yorkiin ja Washingtoniin 11.9.2001 toteutettiin tavalla, jotka tuskin kukaan osasi ennakoida. Terrorihyökkäyksiä toki oli kuvattu erilaisissa uhkaskenaarioissa, mutta neljän liikennelentokoneen kaappaaminen yhtäaikaisesti ja niiden käyttäminen ”ohjuksina” – yhtä epäonnistumista lukuun ottamatta – olennaisia ja tärkeitä maaleja vastaan pidetään strategisesti niin onnistuneena tehtävänä, että sellaista uhkakuvaa ei kukaan etukäteen esittänyt. Tästä syystä amerikkalaisten tiedustelukin on saanut ”synnin päästön”. Itsemurhahyökkäykset olivat jotain niin poikkeavaa, että länsimaisen ajattelun mallit eivät kerta kaikkiaan pitäneet sellaisia mahdollisina.

Tällaiset hyppäykset sodan emotionaalisessa rasittavuudessa korostavat myös informaatio sodan viitekehyksessä vaikutuksia ihmisten asennemaailmaan. Nykyajan tietoyhteiskunnassa tämä tarkoittaa nimenomaan vaikutuksia kotirintamaan, kunkin maan yleiseen mielipiteeseen. Heiskanen⁸⁹ lainaa amerikkalaista informaatio sodan tutkijaa professori Fred Levieniä, jonka mukaan kolme seikkaa pakottavat Yhdysvaltojen

⁸⁹ Heiskanen 2000, ss. 17-18.

asevoimia informaatioidankäynnin alueelle: 1. Taloudelliset seikat, 2. Tekniikan kehittyminen ja 3. Asenneseikat.

Asenneseikat kohdistuvat tässä erittelyssä nimenomaan Yhdysvaltojen suuren yleisön tappioiden sietokykyyn – tappioita ei yksinkertaisesti uskota siedettävän. Tätä asiaa käsitellään muualla tässä raportissa, ja lisäksi siitä voidaan todeta, että tämä käsitys perustuu eriävän käsityksen⁹⁰ mukaan tutkimustietojen väärinymmärrykseen. Olennaista tässä kuitenkin viitekehyksen kokonaisuuden kannalta on se, että asenneseikkojen huomioon ottaminen nousee näin tärkeään asemaan. Asenneseikkoja eli asenneilmastosta saatavia tietoja puolestaan käytännössä useimmiten edustavat mielipidetutkimuksista saatavat tulokset.

6.3. Yleinen mielipide ja mielipidetutkimukset sotilasjohtajan toiminnan säätelijänä ja palautteen väylänä

Vaatus omaan kotirintaman yleisen mielipiteen huomioon ottamisesta asettaa sotilasjohtajan vaikeaan tilanteeseen, josta esim. kenraali Clark ei näyttänyt Operation Allied Force'ssa selvinneen. Hänellä toki tilannetta monimutkaisti vielä se, että amerikkalaisen kotirintaman lisäksi piti pitää silmällä myös liittolaisten kansallisten mielipiteiden kehitystä.

Sotilaallisten johtosuhteiden tarkastelu ehkä valottaa tätä ongelmaa. Kenraalillakin on esimiehensä, ja luonnollisesti hänellä on alaisensa. Hän on siis komentoketjussa kohdassa, jossa käskyt kulkevat ylhäältä hänelle, ja edelleen häneltä alaspäin. Alhaalta tulevat raportit käskettyjen operaatioiden onnistumisesta. Johtavalla komentajalla on käytössään tiedustelu, joka kaiken kapasiteettinsa käyttäen tiedustelee vihollisen toimia, ja myös vihollisen siviilien tilanteet. Tämä kaikki on perinteisen sotilasorganisaation mukaista, mutta kuten edellä johdantokappaleessa on todettu, mielipidetutkimusten tulokset ovat sotilasjohtajalle usein relevanttia tietoa, joka ei kuitenkaan usein kulje sotilasorganisaation normaaleja väyliä myöten eikä ole sotilasorganisaation toimenpiteiden perusteella syntynyttä.

⁹⁰ Kull & Ramsay 2001, ks. kohta 6.5. alempana.

Perinteisen sotilaallisen toimintaperiaatteen mukainen olisi siis ratkaisu, jonka mukaan komentaja tarvitsee tiedustelua, joka kohdistuu hänen omaan kotirintamaansa. Tällainen ratkaisu on tuskin mahdollinen nykyaikaisessa demokraattisessa valtiossa. Komentajan on pystyttävä ”säättämään” toimenpiteensä jotenkin muuten. Suninen⁹¹ on pohtinut Nato-käsitteistön CIMIC:in ja PA:n (Public Affairs) välisiä suhteita. Hänen lähtökohtansa on rauhanturvaamis- ja -pakottamisoperaatioissa, joiden kannalta soveltuvaa käytäntöä on vaikea tuoda ainakaan suoraan tilanteeseen, jossa puolustetaan kotimaata. Sunisen malleissa tiedon saaminen siviiliympäristöstä sisältää myös tiedustelun, mutta hänen kuvaamassaan suomalaisessa mallissa tiedustelu ei esiinny. Suninen kuvaa tietyllä tavalla kansalaiset ja heidän asenteensa CIMIC:in, PA:n ja psykologisten operaatioiden kohteena, mutta mallissa ei mitenkään oteta kantaa siihen, miten asenteista tai niiden muutoksista saadaan tieto takaisin palautteena. Malli on siis tältä kannalta vajaa, eikä vastaa kysymykseen siitä, kuinka komentajan pitäisi operaationsa adaptoida yleisen mielipiteen näkökulmasta. Suninen kirjoittaa⁹²: ”Tällä hetkellä kuitenkin tiedusteluala keskittyy meillä vihollistiedusteluun, eikä CIMIC:in toiminnalle ominaisia tiedustelukohteita ole määritetty mitenkään. Yleisesti ottaen CIMIC:in voisi ajatella ylläpitävän avoimia yhteiskunnallisia kontakteja. Lisänä voisi olla omien operaatioiden vaikutusten arviointi ja seuranta siviiliyhteiskunnassa.”

Nykyaikaisen sodankäynnin kansainvälisesti hyväksytyt säännöt ja lait edellyttävät sotilaallisilta toimenpiteiltä **fyysistä tarkkuutta**⁹³. Sotilaallisten iskujen on osuttava vain sotilaallisiin maaleihin ja siviilitappioita on vältettävä. Metz toteaa⁹⁴, että operaatioilta edellytetään myös **psykkistä tarkkuutta**. Psykkisen tarkkuuden vaatimus kohdistuu kaikkiin kriisin osapuoliin, niin taistelijoihin kuin ei-taistelijoihinkin⁹⁵, ja sen lisäksi myös kaikkiin ulkopuolisiin, koko globaaliin yleisöön.

Tämä vaatimus lisää komentajan päätöksentekopainetta, kun vielä otetaan huomioon ne yhä pienenevät aikaikkunat, joiden puitteissa päätökset on tehtävä. Komentajan on myös koko ajan otettava huomioon operaatioita suunnitellessaan se, että aina ei ratkaisevaa ole

⁹¹ Suninen 2000.

⁹² Mt., s. 319.

⁹³ Itse asiassa tämä fyysisen tarkkuuden vaatimus sisältää myös operaatioissa käytettävän informaation tarkkuuden vaatimuksen. Afganistanin sodasta alkaa olla useita esimerkkejä siitä, kuinka ”huono” informaatio on johtanut iskujen väärään suuntaamiseen ja mm. siviilitappioihin.

⁹⁴ Metz 2000, xv-xvi.

⁹⁵ Neljännen sukupolven sodan termistölle on kuvaavaa, että koska varsinaisia identifioituja sotilaita perinteisessä mielessä ei ole, on käyttöön otettu termi ”combatant”, taistelija – ja kuka ei ole taistelija, hän on ”non-combatant”.

se, kuinka operaatio toteutetaan – ja vaikka se onnistuukin – vaan miltä se julkisuudessa näyttää. Kysymys komentajan parhaasta väylästä saada tietonsa ja palautteensa kotirintaman mielipiteestä ja muista johtamisen kannalta relevanteista mielipidetilanteista jää tässä vastaamatta.

Kysymystä yleisestä mielipiteestä ja mielipidetutkimuksista sotilasjohtajan toiminnan säätelijänä ja palautteen väylänä voidaan tarkastella myös Puolustusvoimissa vallitsevan sotilasjohtajan kehittämisajatusmallin syväjohtamisen näkökulmasta. Syväjohtaminen on henkilökohtaisen johtamisen menetelmä, joka perustuu kasvokkain toimimiseen alaisten kanssa, ja jossa saadun palautteen keskeinen tehtävä on sen käyttäminen johtajan omaan kehittämiseen johtajana⁹⁶. Syväjohtaminen ei ota kantaa mielipidetutkimusten kaltaisiin tilastollisiin menetelmiin johtajan palautteen saamisen menetelminä. Voidaan tietenkin ajatella, että komentaja käskee mielipidetutkimuksen – esimerkiksi taistelutahtomittauksen – suorittamisen alaisessaan joukossa, jolloin toteuttamisvastuu jää hänen organisaation mukaisille alaisilleen. Tällöin tutkimuksesta tulee osa käskettyä toimintaa, mutta ei osa johtamisen menetelmää.

Mielipidemittausten merkitys ja niiden tulosten tuntemisen tärkeys on kuitenkin suurimmillaan strategisen johtamisen tasolla, jolloin joudutaan ottamaan huomioon satojen tuhansien tai miljoonien ihmisten elämäntilanteet. Tällöin mielipidetutkimukset ovat käytännössä usein ainoa tiedonhankinta- ja palautemenetelmä, joka koskee sekä omaa, vihollisen että kriisitilanteen ulkopuolista väestöä, kuten tässä tutkimuksessa moneen kertaan on jo todettu. Syväjohtamisen mallia ei voida soveltaa tällaisissa tilanteissa, joissa mahdollisuutta johdettavien henkilökohtaiseen tavoittamiseen ei ole, ja joissa yhteydet esimerkiksi poliittiseen johtoon ja poliittiseen johtamiseen ovat keskeisiä.

6.4. Jokainen sota on mielipidetutkimusten näkökulmasta erilainen

Mielipidetutkimuksilla alkaa jo olla historiallista perspektiiviä takanaan niin, että erilaisia maailmanpoliittisesti merkittäviä sotia voidaan arvioida ja vertailla myös mielipidetutkimusten näkökulmasta. Gallup-organisaatio on tutkinut eri sotien synnyttämiä mielipiteitä, ja verraten yksinkertaisetkin kysymyksenasettelut kuvaavat sitä, kuinka

⁹⁶ Ks. esim. Nissinen 2002, 147

erilaisia amerikkalaisten mielipiteet Korean, Vietnamin, Persianlahden ja Afganistanin sodasta olivat.

Vietnamin sota päättyi amerikkalaisten kannalta huonoon lopputulokseen, ja tätä olisi voinut veikata jo sodan alkuvaiheessa kansalaisten kysymykseen ”Oliko virhe lähettää joukkoja sotaan?” annettujen vastausten perusteella. Vuonna 1965 24 % amerikkalaista piti sotaan lähtemistä virheenä, ja seuraava kuvio kertoo sen, että tämä mielipide vain vahvistui sodan edetessä. Olennaista mielipiteen kehityksessä oli ilmeisesti se, että missään sodan vaiheessa ei ollut nähtävissä selvää voittoa.

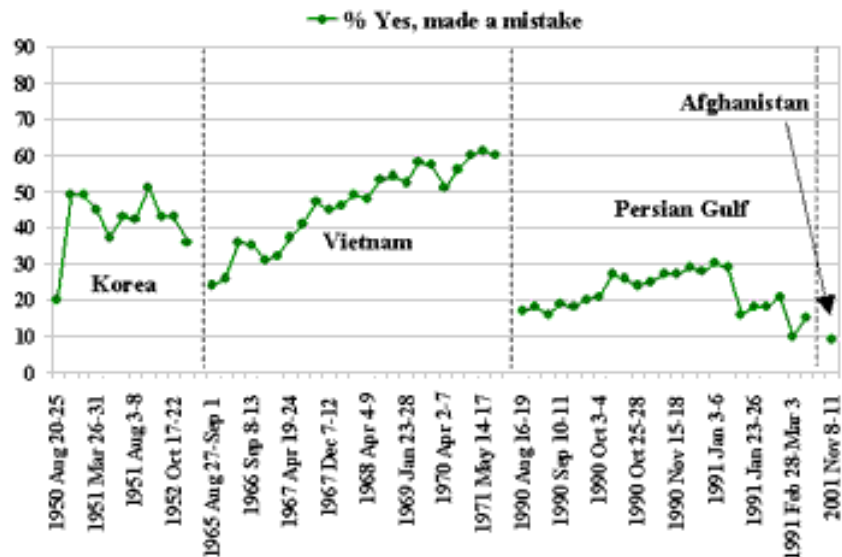
Korean sodankin edetessä sodan vastainen mielipide kasvoi, mutta sodan kääntyessä voitolliseen suuntaan mielipidekin muuttui. Vietnamin sodan aikana tällaista muutosta ei ollut havaittavissa, vaan sodan pitäminen virheenä kasvoi 60 %:n tasolle asti keväällä 1971. Persianlahden sodankin aikana joukkojen lähettämistä virheenä pitävien osuus kasvoi ensin hiljalleen, mutta putosi sitten voimakkaasti operaatio Desert Stormin alkaessa. Sodan päätyttyä kansalaisten mielestä voittoon myös sodan vastustajien osuus pysyi alhaisena. Kaikkein vähiten vastustajia on ollut Afganistanin sodalla, eli nyt amerikkalaiset ovat sotaisampia kuin koskaan aikaisemmin näiden neljän tutkitun sodan aikana.

Mistake To Send Military Forces?

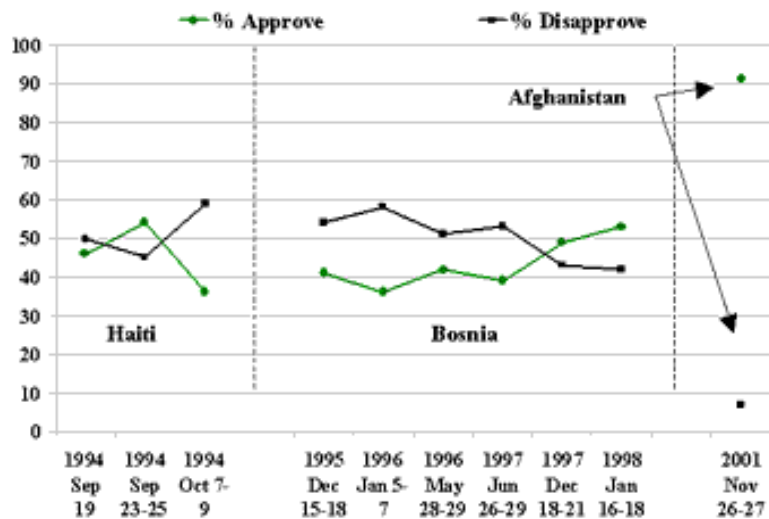
Kuvio 6. Amerikkalaisten näkemykset siitä, onko joukkojen lähettäminen erehdys neljässä USA:n käymässä sodassa näitten sotien alkaessa.

Mistake To Send Military Forces?

Kuvio 7. Joukkojen lähettämisen erehdyksenä pitämisen muutokset sotien kestäessä.

Do you approve or disapprove of the presence of U.S. ground troops in Afghanistan?

Kuvio 8. Amerikkalaisten mielipiteet joukkojen läsnäolosta Haitissa, Bosniassa ja Afganistanissa, hyväksyvien ja vastustavien mielipiteiden prosenttiosuudet.

Kuvioiden 6-8 lähde on Gallup/USA⁹⁷.

⁹⁷ Saatavilla: <http://www.gallup.com/poll/releases/pr010926c.asp> (7.2.2002).

Yhdysvaltalaiset tutkijat ovat pohtineet laajasti sitä, miksi kansalaisten kannatus eri sodille on vaihdellut. Yksi tekijä näyttää olevan se, millainen poliittinen tilanne – sekä maailmanpoliittinen että sisäpoliittinen – sotaa edeltävänä aikana sekä sen alkaessa vallitsee. Tästä syntyy ikään kuin ”lupaus” siitä, mitä sodassa tapahtuu, ja tärkein lähtökohta on tietenkin sodan syyn tai oikeutuksen perustelu. Tästä eteenpäin Kull & Ramsay⁹⁸ huomauttavat, että vaikuttaviksi tekijöiksi nousevat sodan tarkoituksen kyseenalaistaminen sekä kansalaisten arvio sotatoimien menestymisestä. Mielenpitemuodostuksella on jokaisen sodan tapauksessa selvä logiikka, joka voidaan jälkikäteen selittää, mutta etukäteen sitä kuitenkin on vaikeampi ennustaa.

Vietnamin sodan lähtökohtatilanne oli jo poliittisesti epäselvä, ja se alkoi sotilaallisten neuvonantajien lähettämällä. Yleinen mielipide ei koskaan hyväksynyt sodan tavoitteita, ja tappioiden alkaessa kumuloitua sodan vastaisuus entisestään kasvoi. Afganistanin sota alkoi poikkeuksellisella tavalla hyökkäyksellä Yhdysvaltojen maaperälle suuret siviilitappiot aiheuttaen. Tätä eivät kansalaiset olleet joutuneet koskaan aikaisemmin kokemaan, ja niinpä yleisen mielipiteen reaktiokin oli aivan erilainen kuin koskaan aikaisemmin. Tuleva tutkimus vasta kertoo, minkälaiset henkiset jäljet tämä sota piirtää.

6.5. Voidaanko kansakunnan yleinen mielipide ja sen tuki tulkita sittenkin väärin?

Vallitseva käsitys näyttää olevan jo edellä esitetty näkemys siitä, että amerikkalainen yleinen mielipide ei Vietnamin sodasta lähtien ole suvainnut tappioita sodissa. Tämän näkemyksen on esittäjänä mainittu mm. kenraali Clark⁹⁹. Johdonmukaisena seurauksena tälle ajattelulle on pidetty näkemystä siitä, että amerikkalainen yleisö haluaisi maan eristäytyvän kansainvälisessä politiikassa. Amerikkalainen tutkija Steven Kull kollegoineen tuo esille kuitenkin toisenlaisen näkemyksen¹⁰⁰.

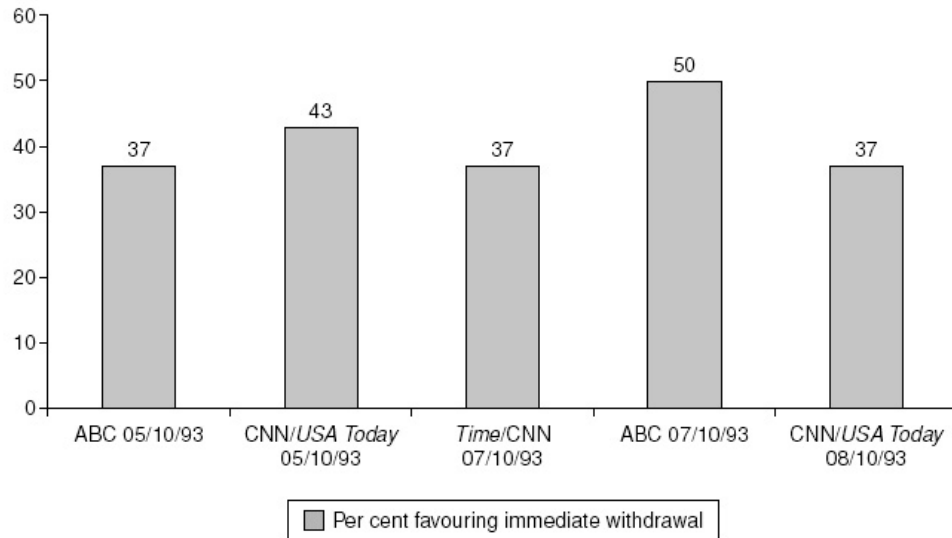
Kull esittää ensinnäkin, että amerikkalainen eliitti – päätöksentekijät – tulkitsee väärin kannattajiensa mielipiteitä. Toiseksi amerikkalainen media uutisoi ja käsittelee asioita jopa samassa lehdessä esitettyjen mielipidetutkimusten tulosten vastaisesti. Hänen konkreettiset esimerkkinsä koskevat mm. tapahtumia Somaliassa lokakuussa 1993.

⁹⁸ Kull & Ramsay 2001, 224.

⁹⁹ Clark 2001 437-438

¹⁰⁰ Kull & Ramsay 2001

Mogadishussa käydyssä taistelussa 18 erikoisjoukkojen sotilasta kaatui, ja CNN:n televisiouutisissa nähtiin mm. kuinka raivostunut väkijoukko veti amerikkalaisen ruumista köysillä pitkin pölyistä tietä. Seurauksena oli salamavalojen loisteessa alkaneen operaation nopea lopettaminen ja vetäytyminen Somaliasta.

Kuvio 9. Mieliopidetutkimustuloksia Somalia-operaatiosta 1993.

Kull ja Ramsay esittävät viisi mieliopidetutkimustulosta (kuvio 8.), joissa kylläkin kannatettiin USA:n välitöntä vetäytymistä Somaliasta, mutta yhdessäkään eivät vetäytymisen kannattajat muodostaneet yli puolta vastaajista. Päinvastoin tutkijat toteavat¹⁰¹, että enemmistömielipiteen mukaan USA:n olisi pitänyt lähettää lisäjoukkoja alueelle. Kuvion kaksi vasemmanpuoleista tutkimustulosta on saatu tutkimuksista, jotka on tehty seuraavana päivänä sen jälkeen kun uutisfilmi amerikkalaisten tappioista esitettiin. Kuten tutkimusten päiväyksistä huomataan, on muutkin tutkimukset tehty hyvin pian tapahtuman jälkeen.

Kirjoittajat löytävät vetäytymispäätöksen taustalta kaksi syytä. Ensinnäkin poliittiset päättäjät uskovat, että yleinen mielipide reagoi tappioihin voimakkaammin kuin itse asiassa tapahtuu. Sama voimakas ennakoasenne on myös monilla journalisteilla. Tämä johtaa jopa edellä mainittuun yleisen mielipiteen tulkintaan vastoin samassa lehdessä tai jopa samassa artikkelissa esitettyjä mieliopidetutkimustuloksia.

¹⁰¹ Kull & Ramsay 2001, 213-214.

Toinen syy on muut päätöksentekijöihin kohdistuvat vaikutukset ja vaikutuskanavat. Näitä on tutkittu erillisessä tutkimuksessa¹⁰². Kirjoittajien mukaan yleinen mielipide kongressissa (congressional centiment) vaikuttaa päätökseen, ja samaan suuntaan johtaa myös ”vihaisten puhelinsoittojen virta”. Yksinkertaisesti sanottuna syntyy siis ”ei nähdä metsää puilta” -ilmiö.

Steven Metz on tutkinut postmodernia sodankäyntiä ja informaation osuutta siinä. Myös hän ottaa kantaa tappioiden välttämiseen¹⁰³ toteamalla, että vaikka eräiden tutkijoiden mukaan näkemys amerikkalaisten halusta välttää tappioita ei pitäisikään sellaisenaan paikkaansa, tämä näkemys joka tapauksessa ohjaa sotilaallista suunnittelua ja pitkän aikavälin joukkojen ja strategian kehitystä. Metz myös viittaa muihin tutkimuksiin¹⁰⁴, joissa tappioiden välttämisen halu asetetaan kysymyksenalaiseksi.

Myös sotilaskirjoittajat ovat ottaneet kantaa tappioiden välttämisen merkitykseen. Snider’in ym. mielestä käsitys yleisen mielipiteen kielteisestä suhtautumisesta tappioihin on poliittisten päättäjien käsityksiin hyvin sopiva myytti¹⁰⁵. Nämä kirjoittajat, jotka työskentelevät West Pointissa, tarkastelevat asiaa upseerin ammattietiikan näkökulmasta. Tappioiden välttämisen asenne estää upseereita tekemään täysipainoisesti sitä työtä, johon he ovat sitoutuneet. Maamaalien pommittaminen tappioiden välttämiseksi 15000 jalan korkeudesta aiheuttaa turhia siviiliuhreja, eikä Kosovossa kirjoittajien mukaan saatu näin toimien edes tarkkaa kuvaa siitä, kuinka paljon serbien tykistö- ja muista maamaaleista todella saatiin tuhottua. Kirjoittajat esittävät myös käsityksensä, että kansalaiset kuuntelevat poliittista johtoa. Jos päättäjät ovat yksimielisesti tavoitteen takana – vaikkapa kansainvälisen kriisin ratkaisemisen asevoimin – tämä vaikuttaa myös yleiseen mielipiteeseen. – Näinhän presidentti Bushin hallinto näyttää Afganistanin kriisin hoitamisessa vahvasti toimivan.

Mogadishun tapahtumat nousivat uudestaan median käsittelyyn maaliskuun alussa 2002 Gardezin alueella itäisessä Afganistanissa taisteltujen taisteluiden eli ns. operaatio Anacondan yhteydessä. 4.3.2002 USA:n joukot menettivät kaksi Chinook-kuljetushelikopteria sinkotulituksessa, ja 12-tuntisen taistelun aikana kaikkiaan 8

¹⁰² Kull & Destler 1999.

¹⁰³ Metz 2000, s. 17, saatavilla <http://carlisle-www.army.mil/usassi/ssipubs/pubs2000/conflict/conflict.pdf> (7.2.2002).

¹⁰⁴ Hänen lähdeviitteensä on lainattu suoraan lähdeluettelon lopussa.

¹⁰⁵ Ks. http://www.usafa.af.mil/jscope/JSCOPE00/Snider/Snider00.html#_ftn53 (7.2.2002).

amerikkalaista sotilasta kaatui ja 40 haavoittui¹⁰⁶. Media halusi verrata tapahtumia Mogadishun tapahtumiin. Väitettiin jopa, että al-Qaidan johto olisi tulkinnut amerikkalaisten asennoitumista siten, että tappioiden välttämisen takia maataisteluihin ei ryhdyttäisi. Yhdysvaltojen sodanjohto kielsi jyrkästi minkään samankaltaisuuksien olemassaolon. Puolustusministeri Rumsfeld¹⁰⁷ painotti lausunnossaan Washington Postin verkkouutisen mukaan aivan päinvastaista suhtautumistapaa kuin Clintonin hallinnolla oli: ” Olkoon tämä opetuksena kaikille niille, jotka hellivät ajatusta, että terrori Amerikkaa vastaan toimisi.”

Terrorismia vastaan käytävän sodan kestäessä on käynyt ilmi, että amerikkalaisten halukkuus uhrata sotilaitaan muuttuu ainakin asioissa, joita ei enää pidetä niin tärkeinä. Marraskuussa 2001 60 % amerikkalaisista oli sitä mieltä, että Osama bin Ladenin kiinniottamiseksi tai surmaamiseksi kannatti ottaa riski suurista tappioista (large number of U.S. military casualties). Maaliskuussa 2002 enää 44 % tutkituista amerikkalaisista oli tätä mieltä¹⁰⁸. Samaan aikaan kansalaisten tuki itse sodalle Afganistanissa ei ole vähentynyt lainkaan.

6.6. Mieliäpidetutkimukset – apu viholliselle?

Kuten edellä on todettu, mieliäpidetutkimusten käytön olennainen osa länsimaissa on niiden tulosten julkistaminen. Kriisi- tai sotatilanteessa tämä merkitsee aina sitä, että vastapuoli voi käyttää tutkimustietoja hyväkseen omassa informaationsodankäynnissään.

Edellytyksenä on tietenkin se, että vastustajalla on tähän kykyä. Se taas puolestaan edellyttää länsimaistyyppistä joukkoviestintäjärjestelmää. On helppo arvioida, että jos vaikkapa Saksa ja Ranska olisivat nykyoloissa sodassa keskenään, olisi informaationsota huipussaan ja myös puolin ja toisin käytettäisiin hyödyksi kaikki mahdolliset tiedot vihollismaan mieliäpidetutkimuksista.

Afganistanin kriisin alkuvaiheissa arvioitiin Kosovon sodan ja jopa Tshetshenian sodan kokemusten perusteella tästä sodasta tulevan uusin informaationsota. Alku näyttikin siltä, ja al-Jazeera -tv-asema nousi hetkessä koko maailman tietoisuuteen lähetettyään Osama bin

¹⁰⁶ Selostus ns. Takur Ghar'in taistelusta on saatavilla

<http://www.defenselink.mil/news/May2002/d20020524takurghar.pdf> (30.5.2002)

¹⁰⁷ <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A51671-2002Mar6.html> (8.3.2002).

¹⁰⁸ <http://www.pollingreport.com/terror2.htm> (30.5.2002)

Ladenin nauhoittaman propagandavideon. Presidentti Bushin hallinto julkaisi tiedotusvälineille suosituksen olla toistamatta vastaavia videoita sellaisenaan. Jo ennen terrorihyökkäyksiä FBI tutki vakavasti, käyttäkö Osama bin Laden salakirjoitusta tai piilotettuja viestejä Internetissä järjestönsä tiedonvälityksessä¹⁰⁹.

Pian kuitenkin osoittautui, että Talibanin kyvyt eivät riittäneet todelliseen länsimaihin asti ulottuvaan informaatio­sotaan Pakistaninkin vedettyä tukensa. Taliban ilmeisesti sai varsinkin sodan alkupuolella sympatiat puolelleen islamilaisessa maailmassa lähinnä pommitusten aiheuttamien siviiliuhrien takia. Sama teema nousi esiin myös länsimaisessa lehdistössä, mutta ei niinkään Talibanin tiedotustoimenpiteiden takia, vaan mm. länsimaisten avustusjärjestöjen esille tuomana.

Näin näyttääkin siltä, että USA:n sodanjohdon oli vaikeampi hallita kriittisten amerikkalaisten tiedotusvälineiden ja sinänsä ystävällismielisten liittolaismaiden tiedotusvälineiden suhtautumista ja kirjoittelua. Voimakkaan mediareaktion presidentti Bush sai vastaansa päätettyään antaa 13. marraskuuta sotilaskäskyn sotilastuomioistuimien perustamisesta ulkomaisten terrorismista epäiltyjen henkilöiden syyttämiseksi ja tuomitsemiseksi. Keskustelu asiasta oli laajaa sekä USA:ssa että Euroopassa, mutta siitä huolimatta amerikkalaiset hyväksyvät mielipidetutkimuksien mukaan presidentin aloitteen tässäkin asiassa. Tammikuussa 2002 amerikkalaisten ryhdyttyä kuljettamaan vangitsemiaan Talibanin ja al-Qaidan jäseniä vankileirille Kuubaan Guantanamoon tukikohtaan oli länsimaiden media taas valppaan kriittisenä arvioimassa heidän toimiaan¹¹⁰. Mediajulkisuus oli paljon suurempaa näitä hieman yli sataa vankia kohtaan kuin vaikkapa samaan aikaan pakolaisleireillä kärsiviä 160 000 tshetsheenipakolaista kohtaan tai Kongossa tulivuorenpurkausta paenneita 400 000 ihmistä kohtaan. Myös kansainvälinen Punainen Risti osoitti huomattavaa kiinnostusta vankeja kohtaan.

Yhdysvaltojen kyky käyttää mielipidetiedusteluja hyödykseen on kuitenkin aivan toisella tasolla kuin sen vihollisilla on. Tätä kuvaa hyvin vuoden vaihteen 2001-2002 tienoilla toteutettu Gallup-organisaation tutkimus¹¹¹. Tutkimuksessa haastateltiin lähes 10 000 henkilöä yhdeksässä ei muslimimaassa, Indonesiassa, Iranissa, Jordaniassa, Kuwaitissa,

¹⁰⁹ Ks. esim. <http://www.wired.com/news/politics/0,1283,41658,00.html> (7.2.2002).

¹¹⁰ Ks. esim. <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,195105,00.html> (7.2.2002).

¹¹¹ <http://www.gallup.com/poll/summits/islam.asp> (8.3.2002).

Libanonissa, Marokossa, Pakistanissa, Saudi Arabiassa ja Turkissa. Tutkimuksen mukaan näissä maissa yhteensä 22 % vastaajista suhtautui Yhdysvaltoihin myönteisesti, ja missään maassa myönteisesti suhtautuneita ei ollut yli puolta vastaajista. Pakistanissa myönteisesti suhtautuneiden osuus oli pienin – 9 % – ja siellä onkin raportoitu USA:n vastaisista kampanjoista, joissa on käytetty hyväksi mm. lentolehtisiä.

Todennäköistä on, että tämän tutkimuksen tuloksia on julkistettu hyvin rajoitetusti. Arvailujen varaan jää kokonaan se, kuinka paljon Yhdysvaltojen sodanjohto tästä tutkimuksesta voi hyötyä. Gallup-organisaation verkkosivuilla tutkimusta sanottiin ”tärkeimmäksi” koskaan tehdyksi mielipidetutkimukseksi. Vastaava tutkimus on toteutettu myös maailmanlaajuisesti.

6.7. Kansakunnan johtajan ongelma – miten menetellä viisaasti yleisen mielipiteen kanssa

Kansakuntaa johtavan vaaleilla valitun poliitikon päätöksenteko-ongelma kiteytyy kahteen mahdolliseen toimintatapaan: tehdäkö päätös, joka on yleisen mielipiteen vastainen, vai siirtääkö päätös sellaiseen ajankohtaan, että yleinen mielipide voi sen hyväksyä – tai jättääkö päätös kokonaan tekemättä.

Joulukuun 12. päivä 2001 Nato-kysymyksessä oli joukkoviestinten mukaan tarjolla molempia vaihtoehtoja. Teksti-TV uutisoi kansanedustaja Ilkka Kanervan lausunnon, jonka mukaan kansaa ei tarvitse kuulla Natoon liittymisestä päätettäessä eikä kansanäänestystä tarvita. ”Kanervan mukaan vastuullinen poliittinen johto ei voi nojata päätöksissään mielipidetiedusteluihin.” Lausunto liittyi MTS:n tutkimukseen, jonka mukaan 79 % suomalaisista vastustaa sotilaallista liittoutumista.

Saman päivän Helsingin Sanomien pääkirjoitus kysyy, pyörtääkö kansa noin vain mielipiteensä, jos hallitus päätyy Nato-jäsenyyden kannalle? Lehti jatkaa: *”Hallitus on tottunut luottamaan, että suurissa linjavalinnoissa kansalaisten enemmistö hyväksyy hallituksen ratkaisun. ... Jos hallitus katsoo Nato-jäsenyyden varteenotettavaksi vaihtoehdoksi lähivuosina, sitä on ryhdyttävä ajoissa perustelemaan kansalle.”*

Tästä tullaankin taas aivan uuden ongelman eteen. Länsimaisten yhteiskuntien kriitikkona tunnettu Noam Chomsky on esittänyt näkemyksen, että jokaisessa yhteiskunnassa hallitus (vallassa olijat) harjoittaa propagandaa omia kansalaisiaan kohtaan¹¹². Hänen mukaansa kysymys on siitä, kuinka paljon kansalaisten todella annetaan tietää asioiden todellisesta tilasta, ja kuinka paljon heidän mielipiteitään ohjailaan propagandistisilla menetelmillä ja väitteillä. Kääntyykö kansalaisten ohjailu demokraattisessakin maassa aina propagandaksi?

Yksi loogisesti mahdollinen ratkaisu yleisen mielipiteen ja kansakunnan johdon näkemyksen väliseen ristiriitaan on tietenkin se, että päätöksiä ei tehdä yleistä mielipidettä vastaan. Tämän toimintalinjan on omaksunut puolustusministeri Jan-Erik Enestam haastattelunsa¹¹³ mukaan: *”On selvää, että niin kauan kuin kansalaisten enemmistö pitää kiinni nykyisestä kannastaan, poliittista optiota (Nato-jäsenyyteen) ei ole.”*

Vuoden 2002 alusta kaikki Suomen kansalaiset saivat käytännössä totutella uuteen yhteisvaluutta Euroon valtakunnan uutena käteisvaluuttana. Evan tutkimuksen mukaan¹¹⁴ maaliskuussa 2001 enemmistö (53 %) suhtautui uuteen valuuttaan siirtymiseen kielteisesti, ja vain joka neljäs (25 %) myönteisesti.

Jos Euroon siirtymisestä olisi tehty päätös mielipidetutkimusten tai vaikkapa kansanäänestyksen perusteella, olisi päätös ollut kielteinen. Helsingin Sanomien raportoiman¹¹⁵ Taloustutkimuksen tekemän tutkimussarjan mukaan suhtautuminen euroon oli pitkään kielteistä Suomen liittyttyä EU:hun. Päätöksen teko aikaan ei tutkimuksen mukaan vastustajilla eikä puolustajilla ollut yli 50 %:n osuutta, mutta päätöksen tekemisen jälkeen myönteinen kanta pääsi voitolle. Vuoden 2002 alussa tehdyssä tutkimuksessa 69 % vastaajista sanoi hyväksyvänsä Euron käyttöönoton.

Sama ilmiö on havaittu mielipiteenmuutoksista aikaisemminkin: kun maan poliittinen johto on tehnyt tärkeän päätöksen ja perustellut sen, yleinen mielipide vähitellen hyväksyy sen. Kansa ”liukuu” päätöksen taakse. Tämä vähittäinen muutos oli näkyvä myös Evan

¹¹² Ks. esim. Chomsky, <http://www.zpub.com/un/chomsky.html> (7.2.2002).

¹¹³ Suomen Kuvalehti 4/2002, 25.1.2002, s. 21.

¹¹⁴ <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne2001/luku7.htm#sekatoka> (7.2.2002).

¹¹⁵ Helsingin Sanomat 27.1.2002, s. D6.

tutkimuksissa¹¹⁶. Tunnetusti Ruotsi teki päätöksen yhteisvaluuttajärjestelmän ulkopuolelle jäämisestä, ja nyt Ruotsin Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan EMU:n kannattajien osuus on nopeassa kasvussa ja ohittanut vastustajien osuuden¹¹⁷. Lehtitietojen mukaan myös Iso-Britanniassa ja Tanskassa havaittiin ”euroinnostusta” muiden maiden otettua valuutan käyttöön.

Aiemmin tässä tutkimuksessa on jo todettu, kuinka mielipidetutkimuksia tehdään ylikansallisesti. Suomen (ja Ruotsin) Nato-kysymystä käsiteltäessä on ilmennyt, että mielipidetutkimusten julkistamisella – joko kotimaassa tai kansainvälisesti – voi olla merkitystä myös ulkomaiden päätöksenteon ja asioiden arvioinnin kannalta. Toukokuussa 2002 ennen Naton Reykjavikin kokousta ja Naton ja Venäjän yhteisen neuvoston perustamista USA:n ulkoministeri Colin Powell antoi julkisuuteen lausuntoja, joista saattoi selvästi päätellä hänen tienneen tarkkaan Natoon liittymisen kannatuksen vähäisyyden Suomen yleisessä mielipiteessä. Niinpä hän suhtautui asiaan hyvin pehmeästi, eikä millään tavalla antanut ymmärtää, että USA kutsuisi tai painostaisi Suomea Naton jäseneksi. Helsingin Sanomien¹¹⁸ haastattelun mukaan hän sanoi: *”Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyden hakeminen on asia, joka näiden maiden kansalaisten on itse päätettävä. Minä en halua sotkeutua Suomen ja Ruotsin sisäiseen poliittiseen keskusteluun.”* Lausunnon on perustuttava mielipidetutkimustietoihin, koska Suomessa ja Ruotsissa ei ole ollut esim. äänestyksiä Nato-liittymisestä eduskunnassa.

Päätäjän mahdollisuuksia ja hänen tekemänsä päätöksen seurannaisvaikutuksia voidaan yksinkertaistaa alla olevan nelikentän mukaan. Tässä mallissa ajatellaan niin, että historia osoittaa tehdyn päätöksen oikeaan osumisen, ja päätöksen arvioijat muistavat, mikä oli yleinen mielipide silloin kun päätös tehtiin.

¹¹⁶ Ks. esim. <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/eu99/kuvio12.html> (7.2.2002).

¹¹⁷ <http://www.scb.se/press/press2001/p347.asp> (7.2.2002).

¹¹⁸ Helsingin Sanomat 12.5.2002, s. C1.

Päätöksentekomalli nelikenttänä

Päätös suhteessa yleiseen mielipiteeseen

Päätös	Mukainen	Vastainen
Oikein	Toivottu ja ihanteellinen päätös, turvallinen tekijälle, lupaa hyvää jatkossa, muistetaan viisaana tekona.	”Valtiomiesmäinen” päätös, kiitetään ehkä myöhemmin, tehtäessä saa kovaa kritiikkiä.
Väärin	Saattaa myöhemmin kääntyä tekijäänsä vastaan, ”Olisihan sinun pitänyt tietää”, vahinkoa valtiolle?	Tilanne, johon kukaan ei halua joutua, poliitikolle saattaa olla uudelleenvallinnan este.

Käytännössä mielipidetutkimusten ja valtion johdon päätöksenteon suhde ei kuitenkaan ole välttämättä yksioikoinen – ehkä onneksi. Jukka Tarkka on huomannut¹¹⁹, että ”vuosien 1988-1994 mielipidetutkimukset osoittavat enemmistön vastustaneen EY-jäsenyyttä lukuun ottamatta kevättä 1992. Kansanäänestyksen tulos oli melkoinen ihme.” Tämä tukee käsitystä siitä, että kansanäänestykseen liittyvän päätöksentekoprosessin aikana yksittäinen äänestäjä kuitenkin käy vaihtoehtoja rationaalisesti ja monipuolisesti läpi, ottaa vaikutteita niin läheisiltä mielipidevaikuttajilta kuin vaikkapa television vaalikeskusteluista. Näin äänestyksen tulos muodostuu toisenlaiseksi kuin satunnaisena ajankohtana satunnaisille vastaajille tehty mielipidetutkimus, johon vastaaja joutuu ennalta valmistautumatta ja jossa asioiden pohtimisaika on olematon.

6.8. Vahvan johtajan kaipuu nosti päätään Euroopassakin

Poliittista asemaansa ja tulevaisuuttaan pohtiville johtajille johtopäätökset tästä kriisistä ovat tavallaan jopa lohdullisia. Kriisi nosti presidentti Bushin normaalitilanteesta voimakkaasti poikkeavalla tavalla vankkaan asemaan johtajana. Terrorismin vastaisen sodan alkuvaiheissa samansuuntainen kansakunnan johtajan kannatuksen nousu oli havaittavissa Iso-Britanniassakin, jossa pääministeri Blair sai mielipidetutkimuksissa

¹¹⁹ Suomen Kuvalehti 50/2001, s. 49, ks. myös Laakso 1994.

kansalaisten enemmistön tuen – vaikkakaan ei niin yksituumaisesti kuin presidentti Bush USA:ssa.

Saksassa liittokansleri Schröder joutui käymään kovan keskustelun liittopäivillä luvasta lähettää saksalaisia joukkoja Afganistaniin. Hallituskumppani vihreät joutui taipumaan, koska mielipidemittausten mukaan liittokansleri olisi mahdollisissa uusissa vaaleissa saanut huomattavan voiton – ja vihreät olisivat mahdollisesti pudonneet liittopäiviltä ja hallitusvastuusta kokonaan.

Lehtitietojen mukaan pääministeri Perssonin asema Ruotsissa vahvistui selvästi. Suomessa mielipidemittauksessa mitattu tyytyväisyys presidentti Haloseen ja pääministeri Lipposeen lisääntyivät. Erityisen mielenkiintoinen on pääministeri Lipposen tilanne. Sosialidemokraattisella puolueella oli kesällä 2002 tulossa puoluekokous, jossa Lipposen paikasta puolueen puheenjohtajana äänestettiin eikä Lipposen asemaa pidetty itsestään selvänä. Viestintäkyvyiltään jäykkänä ja suorastaan mörököllinä pidettyä pääministeriä arvioitiinkin lehtitietojen mukaan kriisin puhjettua uudelleen, ja häntä pidettiin kokeneena ja jämäkkänä johtajana. Seurauksena oli, että puolueen piirissä ryhdyttiin julkisesti kannattamaan Lipposen jatkamista puheenjohtajana, vaikka asia ei erityisesti ollutkaan tässä vaiheessa keskustelun kohteena. Kokouksessa Lipponen valittiin puheenjohtajaksi selvällä äänen enemmistöllä.

Sanomalehti Kalevan Suomen Gallupilla teettämän ja 2.12.2001 julkistaman tutkimuksen tuloksen mukaan pääministeri Lipponen oli suosituimpi kuin koskaan vuodesta 1995 alkaneen pääministeriuran aikana. Häneen tyytyväisten osuus oli kasvanut kymmenen prosenttiyksikköä 40:een prosenttiin. Presidentti Halonen oli silti selvästi suosituimpi, häneen tyytyväisiä oli 79 % tutkimuksen vastaajista, mutta kasvua tässä luvussa oli vain 5 prosenttiyksikköä.

7. PÄÄTELMIÄ

7.1. Vallankäyttö demokratiassa - yleisen mielipiteen ja propagandan suhde

Yleinen mielipide olisi mielenkiinnon tutkimuksen kohde, ellei siihen käytännön elämässä – sodassa, muissa kriiseissä tai arkipäivän politiikassa – vaikutettaisi ja yritettäisi vaikuttaa. Yleisen mielipiteen käsitteen suunnasta propaganda voidaan määritellä juuri sellaiseksi viestinnäksi tai viestinnän sisällöksi, jonka tavoitteena on muuttaa yleistä mielipidettä tai luoda yleiseksi mielipiteeksi kokonaan uusia näkemyksiä¹²⁰. Tässäkin määrittelyssä propaganda näyttäytyy siis suhteellisena käsitteenä, kun mittapuuna on tavoitteen oikeutus. Jos poliittinen toimija pitää nykyistä tilannetta ja nykyistä enemmistön mielipidettä oikeana ja hyvänä, hän ei hyväksy sen muuttamisyrityksiä, ja näin propagandasta tulee hänen kannaltaan paha ja negatiivinen asia.

Poliittisen vallankäytön tarkoituksena on johtaa valtiota, kansakuntaa, kaupunkia jne. kohti ”yhteistä hyvää”. Joskus saattaa olla jopa niin, että johdettavan yksikön jäsenet eivät ”ymmärrä omaa parastaan”, ja silloin syntyy ristiriitaa johtajien ja johdettavien, heidän yleisen mielipiteensä, välillä. Näin ajatellen yleisellä mielipiteellä on siis enemmänkin välinearvo, ja tästä syystä mielipidetutkimus on käyttökelpoinen työkalu. Toiminnan tavoitteena ei siis ole toimia aina yleisen mielipiteen mukaisesti, ja vallankäyttö säilyy vallankäyttönä. Mielipidetutkimusten tulosten tunteminen antaa poliittiselle johtajalle kenties mahdollisuuden ”pehmentää” ja perustella toimenpiteitään niin, että hänen päättämänsä tavoitteet on helpompi saavuttaa. On myös huomattava, että edustuksellisen demokratian periaatteiden mukaan tehtävään valitulla päättäjällä ja päättäjien muodostamilla elimillä on perustuslain ja muiden lakien mukainen päätäntävalta, ja sen voi menettää ainoastaan lainvastaisella toiminnalla. Eri asia on, miten kukin päättäjä arvioi asemansa tulevissa vaaleissa.

Tuore kuvaus vallankäytöstä Suomessa viime vuosikymmeninä on Tarkan tutkimus¹²¹. Kylmän sodan maailmassa ulkopoliittisessa paineessa eivät aina riittäneet suomalaisten päätöksentekijöidenkään mielipiteet ”yleisten syiden” ratkaistessa päätökset. Tämän

¹²⁰ Ks. esim. Macionis 2001, määritelmä saatavilla:

<http://cwx.prenhall.com/bookbind/pubbooks/macionis7/chapter23/deluxe.html> (7.2.2002)

¹²¹ Tarkka 2002.

vaiheen mentyä ohi ei yleinen mielipide edelleenkään päässyt päätöksiin ratkaisevasti vaikuttavaksi tekijäksi, vaikka sen vaikutus kasvoikin esimerkiksi päättäjien valintaan vaikuttavana tekijänä.

Yksi tapa selvittää, mitä mieltä kansalaiset ovat mielipidetutkimusten käytöstä poliittisessa päätöksenteossa, on tehdä asiasta mielipidetutkimus. Näin ovat tehneet Kull ym.¹²². Tutkimuksen vastaajista 67 % oli sitä mieltä, että kongressin jäsenten pitäisi äänestyspäätöstä tehdessään lukea mielipidetutkimusten tuloksia saadakseen käsityksen siitä, kuinka yleisö ajattelee kyseisestä asiasta.

7.2. Pitäkö demokraattisen maan asevoimien olla mielipidevaikuttaja?

Nykyisessä kylmän sodan jälkeisessä vaiheessa Suomi elää puolustuspolitiikan kannalta vaihetta, jossa vapausasteita eli mahdollisuuksia tehdä itsenäisiä päätöksiä on selkeästi enemmän kuin aikaisemmin. Tässä tutkimuksessa käsitelty kysymys Natoon liittymisestä voisi teoreettisesti ajatellen antaa Puolustusvoimille mahdollisuuden ottaa selkeästi kantaa kansalaismielipiteen vastaisesti eli Natoon liittymisen puolesta. Ulkopoliittisten rajoitteiden poistumisesta huolimatta tällainen teko ei kuitenkaan olisi Puolustusvoimien nykyisen aseman mukaista, eikä vastaisi ajatusta demokraattisen maan asevoimien toiminnasta omassa asiassaan. Puolustusvoimien ylin johto on rauhan aikana sen ulkopuolella, ja Puolustusvoimien tehtävänä on pyrkiä annettujen resurssien puitteissa täyttämään annettu tehtävä mahdollisimman hyvin.

Tämä ei tietenkään poista velvoitetta Puolustusvoimienkaan piirissä pysyä tietoisena kansalaisten puolustuspolitiikkaa koskevista yleisistä mielipiteistä. Vaikka Puolustusvoimien piirissä olisi miten tahansa jyrkkä oma yleisen mielipiteen vastainen mielipide, ei perustetta tämän mielipiteen puolesta kampanjoinnille ole. Tästä huolimatta Puolustusvoimien on jatkettava toimintaansa yhteiskunnan turvallisuuspalveluiden tuottajana. Tätä kautta löytyy myös luonteva suhtautuminen yleiseen mielipiteeseen.

¹²² Steven Kull, Clay Ramsay and Monica Wolford, Expecting More Say, tutkimusraportti saatavilla: <http://www.policyattitudes.com/ems2.htm#1> (7.2.2002).

Neljännän sukupolven sodan viitekehysten mukaisesti syyskuun 11. päivän tapahtumat aiheuttivat pelkoa ja hämmennystä Suomessakin. Konkreettisenä indikaattorina tästä voi pitää vaikkapa sahanpuru- ja muiden jauhekirjeiden aiheuttamia vakavia häiriöitä postin kulussa. Turvallisuuspalveluiden tuottamisessa on psykologiselta kannalta olennaista tuottaa myös turvallisuuden tunnetta. Tätä tunnetta Puolustusvoimat pystyi syyskuun tapahtumien yhteydessä tuottamaan ”päivystävän everstin” menetelmällä. Puolustusvoimien edustajat tulkitsivat julkisesti mediassa kaoottisia tapahtumia rauhallisesti ja asiantuntevasti ja niin hyvin kuin tilanteessa pystyivät. Tärkeintä oli siis julkinen näkyminen, joka puolestaan pyrki vakuuttamaan kansalaisia siitä, että valtakunnan turvallisuutta hoidetaan valittujen poliittisten johtajien johdolla mahdollisimman hyvin. Ajatuksia upseerien kouluttamisesta tämäläisyyksiin turvallisuuden asiantuntijatehtäviin on Puolustusvoimissa jo esitetty¹²³.

Jos poliittisen johdon näkemykseksi muodostuu se, että ”kansa on väärässä” Nato-asiassa, on tämä ristiriita ratkaistava muuten kuin käyttämällä Puolustusvoimia mielipiteen muuttajana tai ryhtymällä propagandistisin keinoin kääntämään kansalaisten päätä. Mahdollisuuksia tähän näyttää olevan olemassa. Ensiksikin on todettava, että yleinen mielipide on ohitettavissa poliittisella päätöksellä, ainakin jos mielipiteen edustajat eivät ole voimakkaasti järjestäytyneet. Tästä esimerkkinä voidaan pitää hyvin mennyttä siirtymistä Emuun ja yhteisvaluuttaan, vaikka yleinen mielipide enimmäkseen on ollut siirtymistä vastaan. Kansa siis hyväksyy perustellun poliittisen johdon päätöksen, vaikka päätös joudutaankin tekemään yleisen mielipiteen vastaisesti. Toiseksi tähän liittyy myös se edellä esitetty seikka, että päätöksen tultua voimaan yleinen mielipide vähitellen kääntyy sen taakse ja päätetty asia hyväksytään. Demokraattinen päätöksenteko voi siis toimia yleisen mielipiteen jakaumaa vastaan.

Tarkka on kiinnittänyt huomiota myös siihen¹²⁴, että jo EU-kansanäänestyksen aikaan suurimmalla osalla kansalaisista oli itse asiassa käsitys, että Suomi on joka tapauksessa liittymässä EU:hun, ja he myös hyväksyvät liittymisen, vaikka itse eivät sitä kannatakaan. Tilanne muistuttaa itse asiassa pitkälti Nato-mielipiteen tilaa tällä hetkellä, ja MTS on osannut varautua sen selvittämiseen omissa tutkimuksissaan¹²⁵. MTS:n tutkimuksissa on vuodesta 1996 lähtien kysytty kansalaisten mielipidettä mieluisimmasta vaihtoehdosta, jos

¹²³ Räsänen 2001, 12.

¹²⁴ Tarkka 2002, 351.

¹²⁵ Ks. <http://www.vn.fi/plm/tika2-2001.htm> (7.2.2002) ja Kekäle 1998 ja 1999.

Suomi päättäisi joka tapauksessa liittoutua sotilaallisesti. Täsmälleen puolet tutkimuksen (loka-marraskuu 2001) vastaajista pitää Natoa parhaana vaihtoehtona.

Tarkka on em. tutkimuksessaan todennut myös, että maanpuolustuskursseilla on ollut erittäin voimakas vaikutus suomalaisten mielipidevaikuttajien ja päätöksentekijöiden näkemyksiin maanpuolustusasioista ja Puolustusvoimista. Toinen vaikuttamisen väylä ovat eri viestinten toimittajat ja viestimissä päätöksiä tekevät henkilöt. Tätä väylää EVA käytti muokatessaan mielipiteitä EU-liittymisessä.

Länsimaisen demokratian perinteitä kunnioittaen mikään yhteiskunnan laitos ei voi lähteä kyseenalaistamaan demokraattisen päätöksenteon prosessia ja kansalaisten oikeutta vapaaseen mielipiteenmuodostukseen – ei Puolustusvoimatkaan. Tämä periaate on tavallaan kirjattu myös Yhdysvaltain puolustusministeriön uusimpaan informaatio-operaatioiden ohjesääntöön¹²⁶. Sen mukaan oman valtion kansalaisiin kohdistetaan viestintätoimenpiteitä, Public Affairs, joiden tarkoituksena on totuudenmukaisesti informoida yleisöä, eikä pyrkiä muuttamaan tai manipuloimaan yleistä mielipidettä tai ihmisten käyttäytymistä. Muiden maiden kansalaisiin voidaan kyllä kohdistaa muunlaisiakin toimenpiteitä¹²⁷.

Kokonaan eri asia on sitten se, tulisiko Puolustusvoimien vastuullisten päätöksentekijöiden jatkuvasti olla tietoisia oman maan kansalaisten keskuudessa vallitsevista mielipiteistä. Tässä tutkimuksessa esiin tuotujen näkökulmien perusteella ei voi tulla muuhun tulokseen kuin siihen, että tällainen mielipiteiden tunteminen on välttämätöntä sekä rauhan että kriisin aikana. Edellä on jo todettu, että neljännen sukupolven sodan tuottamassa epävarmuuden tilanteessa Puolustusvoimien tehtävänä on tuottaa myös turvallisuuden tunnetta. Tämä tehtävä epäonnistuu, jos ”päivystävä eversti” puhuu pahasti sitä vastaan, mitä yleinen mielipide sisällään kantaa. Tässä mielessä on otettava huomioon myös, että toimenpiteiden ja lausuntojen psyykkisen tarkkuuden vaatimus kohdistuu Puolustusvoimiin myös rauhan aikana sen valmistuessa kaikkien mahdollisten uhkien torjuntaan.

¹²⁶ Saatavana: <http://www.counterterror.net/DOD36001.pdf> (7.2.2002).

¹²⁷ Afganistanin kriisiin liittyvänä hallinnollisena kummallisuutena jää USA:n historiaan päätös olla perustamatta ”Strategisen informaation toimistoa” puolustusministeriön yhteyteen. Tällainen toimisto oli perustettu lokakuussa 2001 osana terrorismin vastaista taistelua. Puolustusministeri Rumsfeld esti kuitenkin toimiston vakinaistamisen kansainvälisen mediakohun jälkeen, koska toimisto tehtäväksi oli väitetty harhaanjohtavan informaation syöttämistä ulkomaiselle medialle. Joissakin DoD:n dokumenteissa disinformaation levittäminen kuitenkin edelleen esiintyy, ks. esim. <http://www.defenselink.mil/news/Oct2001/011024-D-6570C-009.pdf> (8.3.2002).

7.3. Kriisissä suomalaisten mielipiteitä on puolustettava

Informaatiosodan kokonaisuudessa ajateltavissa olevissa tulevilla kriiseillä Suomi mitä todennäköisemmin joutuu puolustautumaan. Mikään ei viittaa siihen, että jostain syystä maamme hyökkäisi edes informaatio sodan keinoin toista maata vastaan. Eri asia on kokonaan se, etteikö informaatiohyökkäys olisi oikeutettu puolustuksen keinona jouduttuamme avoimen hyökkäyksen kohteeksi. Näkemys suomalaisesta tavasta taistella informaatio sotaa perustuu siis puolustukselliseen strategiaan. Tämänkin tutkimuksen esimerkit kertovat myös siitä, että suomalainen mielipideilmasto voi joissakin asioissa olla tyystin toisenlainen kuin vaikkapa läheisissä naapurimaissa. Siksi suomalaisen näkemyksen on perustuttava nimenomaan suomalaisten ajattelutapaan.

Tässä strategiassa kansalaisten mahdollisuus muodostaa vapaasti omat mielipiteensä on yksi keskeinen puolustettava asia. Olennaisesti tähän liittyy myös sen tietäminen, mitä mieltä kansalaiset keskeisistä yhteiskuntaan ja sen puolustamiseen liittyvistä asioista ovat. Osa tätä puolustettavaa mielipideilmastoa on myös kansalaisten maanpuolustustahto. Edellä tässä tutkimuksessa on jo todettu, että maanpuolustustahdon tutkiminen osana nykyistä yhteiskunnallista tilannetta on keskeneräistä, mutta perustellusti on kuitenkin mahdollista nähdä maanpuolustustahtoa uhkaavia vaaroja.

Miten maanpuolustustahto kokonaisuudessaan kestää yksilöiden yhä lisääntyvän taipumuksen katsoa asioita pelkästään individualistiselta kannalta omaa hyötyä ajatellen? Halutaanko varusmiespalvelusta selvitä mahdollisimman vähällä, ja vältetäänkö kertausharjoituksia, jos se vain on mahdollista? Entä jos maan eri alueiden puolustamisesta sanotaan luovuttavan ja maan puolustamisessa nojaututaan pelkästään ammattiarmeijaan¹²⁸? Saako sellaisessa tilanteessa ammattiarmeijakaan kansalaisten tuen?

Myös mielipidetutkimusten ja kansalaisen mielipiteen tuntemisen näkökulmasta informaatio sodan ja psykologisten operaatioiden näkökulmasta on perusteltua se, että

¹²⁸ Rantapelkonen 2002a, 233.

näiden ilmiöiden käsitteelliseksi hallitsemiseksi on rakennettu Suomen oloihin soveltuva perusteltu näkemys, doktriini. Rantapelkonen¹²⁹ kiinnittää huomiota siihen, että kriisitilanteessa ennalta arvaamattomasti kansainväliseen uutisvälitykseen lähetetty pätkä videota voi asettaa maata puolustavalle taistelevalle yhtymälle toimintavaatimuksia yleisen mielipiteen muodostumisen kautta ennen kuin poliittiset päättäjät tai sotilaallisen operaation johtajat ehtivät edes reagoida kyseiseen videokatkelmaan. Yhtä hyvin voisi arvella, että samalla mekanismilla voisi syntyä vaatimuksia, jotka olennaisesti rajoittavat yhtymän taistelumahdollisuuksia. Itseään puolustava Suomi ei voi joutua tilanteeseen, jossa mahdollisen hyökkääjän käsissä on keinot, joilla mahdollisuutemme tarvittavaan aseelliseen puolustautumiseen viedään.

¹²⁹ Rantapelkonen 2002b, 142.

LÄHDEKIRJALLISUUS

Avautuva ja sulkeutuva Suomi (ilman tekijää), EVA-raportti suomalaisten asenteista, Helsinki 1987.

von Bonsdorff 1918: Carl von Bonsdorff, Opinioner och stämningar i Finland 1808-1814, Helsingfors 1918.

Bowden 1999: Mark Bowden, Blackhawk Down: A Story of Modern War, Atlantic Monthly Press, New York:1999.

Castells & Himanen 2001: Manuell Castells ja Pekka Himanen, Suomen tietoyhteiskuntamalli, Sitra 242, WSOY 2001.

Clark 2001: Wesley K. Clark, Waging Modern War, PublicAffairs, New York.

Gallup 1940: George Gallup and Saul Forbes Rae, The Pulse of Democracy, 1940 ja 1968.

Gallup 1948: George Gallup, A Guide to Public Opinion Polls, 2nd ed.,1948.

Hammond 1994: Grant T. Hammond, Paradoxes of War, Joint Forces Quarterly, Spring 1994, ss. 7-16. Saatavilla http://www.d-n-i.net/fcs/pdf/paradoxes_of_war.pdf (7.2.2002).

Heiskanen 2000: Majuri Mikko Heiskanen, Informaationsodankäynti johtamissodankäynnin yläkäsitteenä, teoksessa Johtamissodankäynti, Taktiikan laitoksen johtamissodankäynnin seminaari 26.-27.10.2000, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa, N:o 2/2000.

Hovland 1949: Carl I. Hovland with A. A. Lumsdaine and F. D. Sheffield, Experiments on Mass Communication, Studies in Social Psychology in World War II, vol. 3, Princeton: Princeton University Press,1949.

Huhtinen 2002: Aki-Mauri Huhtinen, Johdanto, Propagandan renessanssi - julkisen manipulaation paluu, samannimisessä teoksessa, toim. Aki-Mauri Huhtinen, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 8, 2002.

Kaldor 2001: Mary Kaldor, Uudet ja vanhat sodat, Kustannus oy Taifuuni, Tallinna 2001.

Kekäle 1998: Petri Kekäle (toim.), MTS tutkimukset 1990-1997, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, MTS:n tutkimus- ja seminaariselosteita N:o 8, Helsinki 1998.

Kekäle 1999: Petri Kekäle (toim.), MTS tutkimukset 1998, Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, MTS:n tutkimus- ja seminaariselosteita N:o 10, Helsinki 1999.

Klapper 1960: Joseph T. Klapper, The Effects of Mass Communication, The Free Press, New York 1960.

Kull & Destler 1999: Steven Kull and I.M. Destler, Misreading the Public, The Myth of a New Isolationism, Brookings Institution Press, 1999.

Kull & Ramsay 2001: Steven Kull ja Clay Ramsay, The Myth of the Reactive Public: American Public Attitudes on Military Fatalities in the Post-Cold War Period, teoksessa Philip Everts ja Pierangelo Isernia (toim.), Public Opinion and the International Use of Force, ss. 205-228, Routledge publication, maaliskuu 2001.

Laakso 1994: Seija-Riitta Laakso, Kuusi vuotta EU-asennetutkimusta – mitä olemme oppineet?, Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/1994, ss. 351-359.

Leth & Thurén 2000: Göran Leth ja Torsten Thurén, Källkritik för Internet, Rapport 177, Styrelsen för psykologiskt försvar, Tukholma 2000.

Lerner 1951: Daniel Lerner, Propaganda in War and Crisis, New York 1951, 1972.

Lerner 1958: Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East, New York: Free Press, 1958.

Liimatainen & Sinkko 1983: Eila Liimatainen ja Risto Sinkko, Mieliäpidetutkimukset ja sanomalehti. Sanomalehtien Liitto 1983.

Lin 1973: Nan Lin, The Study of Human Communication, The Bobbs-Merrill Company, Indianapolis and New York, 1973.

Lind ym. 1989: William S. Lind, Colonel Keith Nightengale (USA), Captain John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA), and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson (USMCR); The

Changing Face of War: Into the Fourth Generation; Marine Corps Gazette, lokakuu 1989, sivut 22-26. Saatavilla: http://www.d-n-i.net/FCS_Folder/4th_gen_war_gazette.htm (7.2.2002)

Lind ym. 1994: William S. Lind, Maj John F. Schmitt, and Col Gary I. Wilson, Fourth Generation Warfare: Another Look, Marine Corps Gazette, joulukuu 1994, sivut 34-37. Saatavilla: http://www.d-n-i.net/fcs/4GW_another_look.htm (7.2.2002).

Lippmann 1965: Walter Lippmann, Public Opinion, The Free Press, New York & Lontoo 1965.

Macionis 2001: John J. Macionis, Sociology, Prentice Hall 2001.

Metz 2000: Steven Metz, Armed Conflict in the 21st Century: The Information Revolution and Post-Modern Warfare, U.S. Army War College, huhtikuu 2000. Saatavilla: <http://carlisle-www.army.mil/usassi/ssipubs/pubs2000/conflict/conflict.pdf> (7.2.2002).

Modh 2001: Malin Modh, Nyheten om attacken mot USA spred sig rekordsnabbt till svenska folket, Styrelsen för psykologiskt försvar, tiedote 16.10.2001. Saatavilla: http://www.psyccdef.se/nyheter/default_new.asp?visa=60&from=11&sida=2 (22.2.2002).

Morge 1999: Sara Morge, Krisinformation på Internet, Styrelsen för psykologiskt försvar, Utbildningsserie nr 3, Tukholma, elokuu 1999.

Morge & Modh 2002: Sara Morge ja Malin Modh, Terrorns dag i medierna, Nyhetsförmedlingen dygnet efter terrorattackerna den 11 september 2001, Styrelsen för psykologiskt försvar, Utbildningsserie nr 12, Tukholma, tammikuu 2002.

Nissinen 2001: Vesa Nissinen, Military Leadership, A Critical Constructivist Approach to Conceptualizing, Modeling and Measuring Military Leadership in the Finnish Defence Forces, National Defence College, Department of Management and Leadership, Helsinki 2001.

Nissinen & Seppälä 2000: Vesa Nissinen ja Teemu E.S. Seppälä, Johtajakoulutus murroksessa, Johtamiskäyttäytyminen johtamisen tutkimuksen ja johtajakoulutuksen ydinkäsitteenä, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 1, Tutkimuksia n:o 17, Helsinki 2000.

Noelle-Neumann 1974: Elisabeth Noelle-Neumann, The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion, Journal of Communication, Vol 24:s, Spring 1974, ss. 43-51.

Puukari 1946: Arvo Puukari, Yleisestä mielipiteestä, Helsinki 1946.

Qiao Liang & Wang Xiangsui 1999: Qiao Liang & Wang Xiangsui, Unrestricted Warfare: Assumptions on War and Tactics in the Age of Globalization, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, helmikuu 1999, käännös. Saatavilla:

<http://www.terrorism.com/documents/unrestricted.pdf> tai

<http://www.fas.org/nuke/guide/china/doctrine/unresw1.htm> (7.2.2002).

Quadrennial Defense Review Report: Department of Defense, Directive, Revision One, October 2001, Number 3600.1. Saatavilla: <http://www.counterterror.net/DOD36001.pdf> (7.2.2002).

Rantapelkonen 2002a: Jari Rantapelkonen, Strategiset valinnat ja Suomen puolustusratkaisu 2020, teoksessa Länsimaisen yhteiskunnan kriisinsietokyky 2020, Taistelun kuvat 2020, 1. vaiheen taustatutkimus, toim. Aki-Mauri Huhtinen, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, artikkelikokoelmat n:o 7, 2002.

Rantapelkonen 2002b: Jari Rantapelkonen, Psykologiset operaatiot, Propagandasta informaatio-operaatioihin, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 1, taktiikan tutkimuksia n:1/2002.

Riesman 1952: David Riesman, Faces in the Crowd: Individual Studies in Character and Politics, 1952 ja 1979.

Räsänen 2001: Hannu Räsänen (toim.), Strateginen ajattelu puolustushallinnossa, Näkökulmia uusiin uhkiin ja kokonaisturvallisuuden käsitteeseen, Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat N:o 6, 2001.

Sinkko & Harinen 1992: Risto Sinkko ja Olli Harinen, Kansalaisten maanpuolustustahto ja sotilaiden taistelutahto: Käsitteellistä taustaa ja mittausongelmia, Esitelmä Sosiologipäivillä 1992, Sotilassosiologian työryhmä, Jyväskylä 27.-28.3.1992.

Stouffer 1949: Samuel Stouffer, The American Soldier, Princeton: Princeton University, 1949.

Suhonen 1991: Pertti Suhonen, Kaksisuuntainen peili, Mielipidetutkimukset julkisuudessa ja politiikassa, Hanki ja jää, Helsinki 1991.

Suhonen 1997: Pertti Suhonen (toim.), Yleinen mielipide, Hanki ja jää, Kustannusosakeyhtiö Gummerus, Hämeenlinna 1997.

Suhonen 1999: Pertti Suhonen, Yleinen mielipide yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä, *Politiikka* 41:1, s. 4-16, 1999.

Suhonen 2000: Pertti Suhonen, Gallupjournalismi kansaa edustamassa, *Yhteiskuntapolitiikka* 65, 1/2000.

Suhonen & Haapasalo 1975: Tajunnan tutkimus joukkotiedotuksen palveluksessa: manipulaatiota vai demokratiaa? teoksessa Yrjö Littunen ja Risto Sinkko (toim.) *Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus*, Weilin+Göös 1975.

Suninen 2000: Everstiluutnantti Jouni Suninen, Siviili-sotilasyhteistyö (CIMIC) johtamissodankäynnissä, teoksessa *Johtamissodankäynti*, Taktiikan laitoksen johtamissodankäynnin seminaari 26.-27.10.200, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, Taktiikan asiatietoa, N:o 2/2000.

Tarkka 2002: Jukka Tarkka, Uhan alta unioniin, asennemurros ja sen unilukkari EVA, Keuruu 2002.

Valtanen 1954: Jaakko Valtanen, Maanpuolustushengen (-tahdon) ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa, diplomityö, Sotakorkeakoulu, Helsinki 1954. (Nykyään Sota-arkistossa)

Tutkimuksia, joissa käsitellään amerikkalaisen yleisen mielipiteen suhtautumista tappioihin, ja arvioidaan aikaisemman käsityksen olevan väärän:

lainattu: Metz 2000

Peter D. Feaver and Christopher Gelpi contend that American leaders “have bought into a powerful myth, born during the Vietnam War and cemented during the ill-fated Somalia action of October 1993, that Americans are casualty-shy.” (“How Many Deaths Are Acceptable? A Surprising Answer,” *Washington Post*, November 7, 1999, p. B3.) See also Andrew P.N. Erdmann, “The U.S. Presumption of Quick, Costless Wars,” *Orbis*, Vol. 43, No. 3, Summer 1999, pp. 363-382; Don M. Snider, John A. Nagl, and Tony Pfaff, *Army Professionalism, the Military Ethic, and Officership in the 21st Century*, Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College Strategic Studies Institute, 1999, pp. 22-26; and James Burk, “Public Support for Peacekeeping in Lebanon and Somalia: Assessing

the Casualties Hypothesis," *Political Science Quarterly*, Vol. 114, No. 1, Spring 1999, pp. 53-78. Whether the perception of casualty aversion is or is not accurate, though, it does shape current American military planning and long-term force and strategy development.

Ks. myös:

John E. Mueller, *War, Presidents, and Public Opinion*, New York: Wiley, 1973.

Mueller, John, *Policy and Opinion in the Gulf War*, 1994 Series: (APPE) American Politics and Political Economy Series.

Eric V. Larson, *Casualties and Consensus: The Historical Role of Casualties in Domestic Support for US Military Operations*, *Public Opinion Quarterly*, Volume 61, Number 4, Winter 1998.

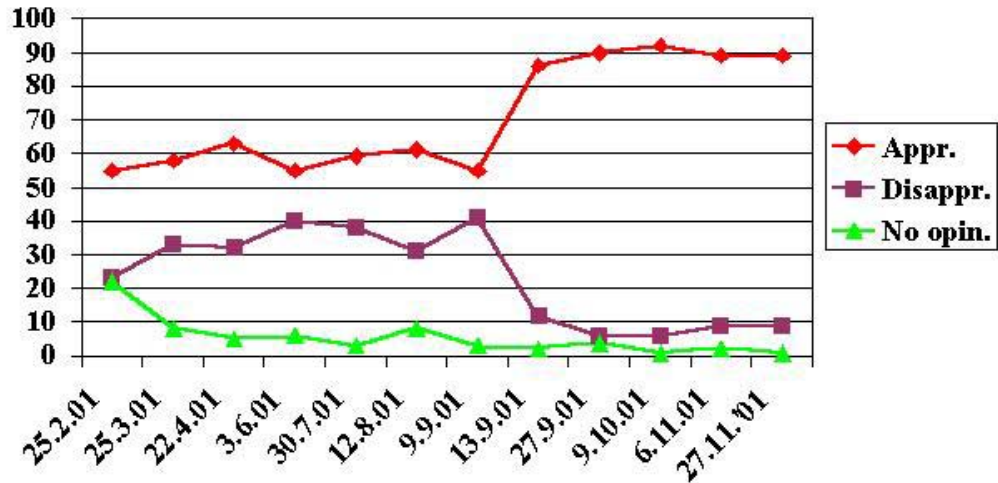
Liite 1. Sotien tyypittely ensimmäisestä neljanteen sukupolveen (Vandergriffin mukaan).

The Evolution of Warfare

- **1st Generation: Driven by Ideas & Aristocratic Culture, Culminating in the “Nation-of-Arms”**
 - Linear Tactics of Column and Line -- Regularity Driven by Culture & Technology
 - Operational Art - Intuitive -- Napoleon’s use of Time & Space to Set Up Decisive Battle
- **2nd Generation: Attrition Warfare, Driven by Technology**
 - Materialschlacht or Industrial War of Attrition - Civil War to WWI and Most of Allies in 2nd WWII (exceptions like Patton, JS Wood)
 - Linear Tactics - Regularity Driven by Technology (Indirect Arty, Machine Guns, Barbed Wire Gave Advantage to Defense)
 - Operational Art - Procure Success from Top Down: Move Around Defense to Destroy Adversary in a Battle of Encirclement
 - Space-Time Decisions SYNCHRONIZED, 1st Moltke, then by Petain, Based on Mobilization and RR (e.g., Schlieffen Plan and Methodical Battle)
- **3rd Generation: Maneuver Warfare, Driven by Ideas (Army has at least a foot into this)**
 - Infiltration tactics - Blitzkrieg -USMC & OODA Loop
 - Nonlinear Tactics - Evolve Penetrations based on Ideas of Surfaces & gaps, Recon Pull, Multiple Thrusts, Mission Tactics & Decentralized, all harmonized, by Ideas of Commander’s Intent & Schwerpunkt, etc
 - Operational Art - Dismember & Collapse Adversary by penetrating Mind-Time-Space Frame of Reference (ie., Penetrate his observation-Orienta-tion-Decision-Action Loops, (Boyd))
- **4th Generation: Irregular Warfare – Ideas (?) (Special Forces understand it)**
 - Revolutionary (Lawrence - Mao - Giap) - Non State Actors (Ethnic/Tribal/Religious - Gang - Terrorist -etc.)
 - Tactical Penetration Techniques still developing, but are clearly spreading w/unknown implications
 - Operational Art - Collapse Adversary by Bypassing Army & Attacking Population and Culture

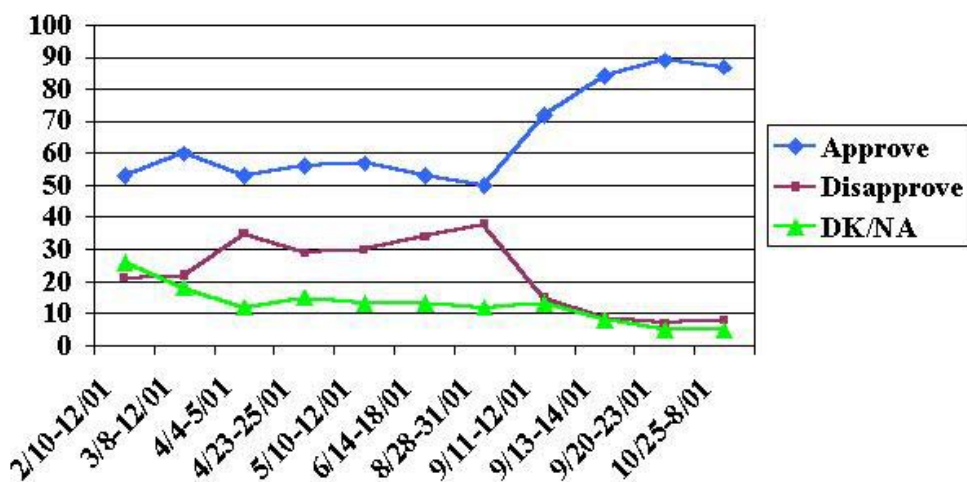
Liite 2. Muita julkistettuja tutkimustuloksia presidentti Bushin toimien hyväksymisestä

*Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as president?
Do you approve/disapprove STRONGLY or SOMEWHAT?*

Lähde: Washington Post - ABC

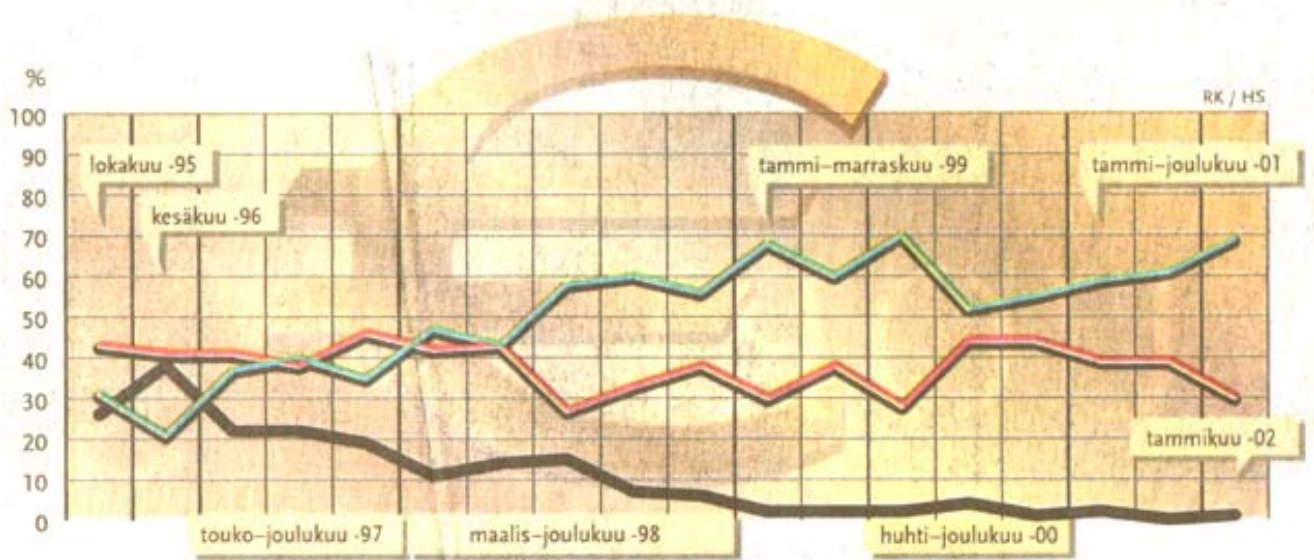
Do you approve or disapprove of the way George W. Bush is handling his job as President?

Lähde: CBS/New York Times

Presidentti Bushin kannatusta mittaavien tutkimusten tuloksia löytyy runsaasti esim.: <http://www.pollingreport.com>.

Liite 3. EMU:n siirtymisen ja euron käyttöönoton kannatus Taloustutkimuksen mukaan (Helsingin Sanomat 27.1.2002).

Taloustutkimus on vuodesta 1995 kysynyt suomalaisten suhtautumista euroon hieman eri tavoin.

- Keväeseen 1997 asti kysyttiin: Kannatatteko vai vastustatteko Suomen liittymistä Euroopan rahaliittoon Emuun?
- Kun ratkaisuvälillä oli annettu eduskunnalle, keväeseen 1998 asti kysyttiin: Tulisiko eduskunnan kannattaa vai vastustaa osallistumista Emuun?
- Kun eduskunta oli huhtikuussa 1998 päättänyt liittymisestä, kysyttiin: Kannatatteko vai vastustatteko Suomen liittymistä euroalueeseen. Myöhemmin selvitettiin euron tulevaa käyttöönottoa.
- Tämän vuoden tammikuussa kysyttiin: Hyväksyttekö sen, että Suomessa otettiin käyttöön euron rahat?

■ Kannattaa
■ Vastustaa
■ Ei osaa sanoa